

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA

ODDELEK ZA PEDAGOGIKO IN ANDRAGOGIKO

ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO

MEDGENERACIJSKI PRENOS IZVORNEGA JEZIKA IN IZVORNE
KULTURE PRI PRISELJENCIH PRVE TER DRUGE GENERACIJE Z
OBMOČIJ NEKDANJE JUGOSLAVIJE

LJUBLJANA, 2013

NATAŠA RISTOVSKA

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA

ODDELEK ZA PEDAGOGIKO IN ANDRAGOGIKO
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO

**MEDGENERACIJSKI PRENOS IZVORNEGA JEZIKA IN IZVORNE
KULTURE PRI PRISELJENCIH PRVE TER DRUGE GENERACIJE Z
OBMOČIJ NEKDANJE JUGOSLAVIJE**

Študijski program:

Pedagogika – D

Slovenistika – D

Mentorja: izr. prof. dr. Sabina Jelenc Krašovec

doc. dr. Nataša Pirih Svetina

NATAŠA RISTOVSKA

LJUBLJANA, 2013

ZAHVALA

Najprej bi se rada iz srca zahvalila obema mentoricama, doc. dr. Nataši Pirih Svetina in izr. prof. dr. Sabini Jelenc Krašovec, za njuno ažurnost, razpoložljivost ter pomoč; še najbolj pa za njuno uvidevnost in izdatno mero razumevanja.

Hvala vsem mojim najbližjim prijateljem, ker ste še vedno tukaj, čeprav sem vas zanemarjala, in mi vedno stojite ob strani – brez vas mi ne bi uspelo.

Posebna zahvala pa gre moji širši družini, še posebej očetu in materi, ki sta mi sploh omogočila ta študij ter me vsa ta leta podpirala in spodbujala na vsakem koraku – hvala, ker verjameta vame.

Hvala vsem!

Nataša Ristovska

POVZETEK

Naslov: Medgeneracijski prenos izvornega jezika in izvorne kulture pri prvi ter drugi generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije

V pričujočem diplomskem delu se ukvarjam s problematiko medgeneracijskega prenosa izvornega jezika in kulture pri prvi ter drugi generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije, kamor uvrščam pripadnike Albancev, Bošnjakov, Hrvatov, Makedoncev in Srbov. Ob tem opisujem značilnosti oz. razlike med obema ciljnim skupinama na področju socializacije, oblikovanja njihove identitete, vključevanja v okolje ter usvajanja maternega jezika in jezika okolja.

V empiričnem delu predstavljam osebne zgodbe šestih intervjuvancev obeh generacij priseljencev, ki so predstavili svoje prizadevanje za prenašanje izvornega jezika in kulture (svojih staršev) na svoje potomce. Rezultati so pokazali, da je za ohranjanje izvornega kulturnega izročila in jezika ključen stik z izvorno domovino, ki pa se s podaljševanjem časa bivanja v večinski kulturi izgublja. V večinski družbi je namreč nemogoče ohranjati svoja prvotna kultura in jezik brez medsebojnega prepletanja ter ustvarjanja novih, »mešanih« kultur in novih, t. i. vmesnih jezikov.

Ključne besede: medgeneracijski prenos, prva in druga generacija, priseljenci z območij nekdanje Jugoslavije, socializacija, identiteta, vključevanje v okolje, materni/izvorni jezik, jezik okolja, večinska kultura, prvotna/izvorna kultura, vmesni jezik.

ABSTRACT

Title: Intergenerational transmission of the native language and native culture in the first and second generation immigrants from areas of the former Yugoslavia

In this diploma paper I deal with the problem of intergenerational transmission of the source language and culture in the first and second generation immigrants from areas of the former Yugoslavia, which ranks members of Albanians, Bosnians, Croats, Macedonians and Serbs. At the same time I describe the characteristics or differences between the two target groups in the field of socialization, creating their identity, community involvement and the acquisition of the mother tongue and the language of the environment.

In the empirical part I present personal stories of six interviewed immigrants of both generations who have presented their efforts to transfer their first/mother language and culture (of their parents) to their progeny. The results have shown that the conservation of cultural heritage and the original language requires contacts with the source/first country, although people tend to depart from each other through a long period of staying in the majority culture. In mainstream society it is impossible to maintain their original culture and language without interlocking and creating a new »mixed« cultures and new »in-between« languages.

Keywords: intergenerational transmission, the first and second generation, immigrants from areas of the former Yugoslavia, socialization, identity, community involvement, mother/first/native language, the language of the majority culture, the original/first culture, »in-between« language.

KAZALO

I UVOD	8
II TEORETIČNI DEL	11
1 Definiranje priseljenstva in podatki o priseljenstvu v Sloveniji.....	11
1.1 Opredelitev ciljne skupine.....	11
1.2 Statistični podatki in rezultati anket ter raziskav o priseljencih v Sloveniji	12
2 Temeljni koncepti in teoretična izhodišča.....	15
2.1 Socializacija	15
2.1.1 Opredelitev pojma	15
2.1.2 Faze socializacije.....	16
2.1.3 Vloga različnih družbenih skupin	18
2.2 Identiteta.....	24
2.2.1 Kulturna identiteta.....	25
2.2.2 Etnična identiteta.....	25
2.3 Procesi življenja priseljencev v večinski kulturi/družbi.....	28
2.4 Jezik.....	29
2.4.1 Vrste jezika.....	30
2.4.2 Funkcije jezika	32
2.4.3 Jezikovna zavest.....	34
2.4.4 Dvojezičnost.....	35
2.5 Kultura in prenos kulture med generacijami	37
3 Značilnosti prve in druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije.....	41
3.1 Socializacija prve in druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije	41
3.2 Oblikovanje identitete pri prvi in drugi generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije.....	42
3.2.1 Dvojna identiteta	43
3.3 Procesi vključevanja v novo okolje pri prvi in drugi generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije	45
3.3.1 Kulturni šok.....	45
3.3.2 Po kulturnem šoku.....	46
3.3.3 Ohranjanje kulturnega izročila	49
3.3.4 Odnos do domovine	50
3.3.5 Stiki in vezi z izvornim okoljem	53
3.4 Jezik prve in druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije	55
3.4.1 Pomen jezika za ohranjanje kulture priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije. 55	

3.4.2 Materni/prvi jezik (J1) in jezik okolja/drugi jezik (J2) prve generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije.....	56
3.4.3 Jezikovni razvoj potomcev prve generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije.....	57
III EMPIRIČNI DEL.....	63
1 Opis raziskovalnega problema	63
1.1 Namen raziskave.....	65
1.2 Raziskovalna vprašanja	66
2 Metodologija	67
2.1 Osnovna raziskovalna metoda	67
2.2 Zbiranje podatkov	68
2.3 Potek raziskave	69
2.4 Analiza gradiva.....	70
IV UGOTOVITVE IN INTERPRETACIJA.....	71
V SKLEP.....	97
VI ZAKLJUČEK.....	107
VII LITERATURA	110
VIII PRILOGE	116
Priloga A	116
Priloga B.....	126

I UVOD

Težišče pričujoče diplomske naloge je predvsem ugotavljanje, v kolikšni meri prva generacija priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije ohranja svoj prvotni jezik in svoje prvotno kulturno izročilo ter kako poteka ta prenos tradicije na naslednjo (drugo) generacijo.¹ In nenazadnje, kako druga generacija pojmuje pomembnost ohranjanja in prenašanja primarnega jezika staršev ter primarnega kulturnega izročila; kako ju udejanja; v kolikšni meri ju sprejema in je pripravljena nadaljevati ta medgeneracijski transfer. Z drugimi besedami, zanima me kakšna je prihodnost izvornega jezika in izvorne kulture priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije znotraj večinske družbe z drugačnima/drugima izvornima jezikom in kulturo, tj. v Sloveniji.

Geografsko, socialno ali kulturno ločitev posameznika od svoje prvotne jezikovne skupnosti (v kateri je uporabljal svojo materinščino) spremlja v drugem socialnem, kulturnem in komunikacijskem prostoru usvajanje ter uporaba drugega oz. dveh jezikov (Medveš 2006, str. 197). Do tega prihaja iz različnih razlogov, ki jih povzemam po M. Prebeg-Vilke (1995, str. 60–61):

- a) pripadnost otrokove družine skupini manjšinskega jezika (npr. otroci italijanskih staršev v Istri)
- b) življenje družine v tuji deželi zaradi dela, študija, politične ali ekonomske migracije (npr. starši iz Bosne, preseljeni v Slovenijo)
- c) mešani zakon, v katerem družina živi v deželi enega od staršev ali v deželi, v kateri sta oba starša tujca (npr. Slovenec, poročen s Srbkinjo; družina živi v Sloveniji)

V nadaljevanju bom izpostavila populacijo iz alinej b) in c) ter se pri tem omejila le na državljane nekdanje Jugoslavije. Govorila bom o priseljencih in njihovih otrocih, ki so se za razliko od svojih staršev rodili v Sloveniji, njihovi novi domovini, ter med obema skupinama ugotavljala njihove različne poglede na lastno situacijo, kajti kultura se spreminja z generacijami. Vrednote in norme mladih niso enake vrednotam ter normam njihovih staršev. Tako lahko pride do medgeneracijskega konflikta.

---

¹ Po podatkih, ki jih je zbrala J. Žitnik Serafin (2008, str. 12) priseljenci (prva in druga generacija) z območij nekdanje Jugoslavije predstavljajo kar 90 % vseh priseljencev v Sloveniji, z vidika demografske zastopanosti prvih dveh generacij pa približno sedmino kulturnega prostora v Sloveniji.

Glede na to, da je bila tema o prebivalcih, priseljenih v Slovenijo z območij nekdanje Jugoslavije (tj. priseljencih prve generacije in njihovih potomcih – definicijo obeh ciljnih skupin podajam v naslednjem poglavju) do zdaj obravnavana večinoma v okviru problematike diskriminacije, se bom v svoji diplomski nalogi namesto na razmerje in interakcijo priseljencev z okoljem oz. »zunanjim svetom«, osredotočila na ožji (življenjski ter osebni) prostor posameznikov, to je na odnose v družini. Na tem mestu se mi zdi ustrezna misel Andersona (v Gomezel Mikolič 1999/2000, str. 175), ki je narod opredelil kot kontinuiteto razširjene družinske skupnosti iz ene v drugo generacijo. Razlike med prvotno in vsemi nadaljnjimi generacijami priseljencev bom prikazala z vidika predvsem subjektivnih pogojev, ki po Marshallu (v Dekleva in Razpotnik 2002, str. 38) pomenijo, da se ideološka struktura druge (in naslednjih) generacije razlikuje od strukture prve generacije.

Kategorijo območij nekdanje Jugoslavije sestavljajo pripadniki Albancev, Bošnjakov, Hrvatov, Makedoncev in Srbov, ki jih bom obravnavala kot kompaktno enoto ter med njimi ne bom delala razlik, saj se mi to glede na cilj moje diplomske naloge ne zdi relevantno.

Cilj mojega diplomskega dela je namreč ugotoviti, kakšne so razlike med prvo in drugo generacijo priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije pri oblikovanju njihove jezikovne ter kulturne identitete, kakšni so odnosi znotraj tovrstnih družin (natančneje bom opisala vse pojavne oblike teh družin, značilne za obravnavano tematiko: starša priseljenca kot pripadnika različnim generacijam – prvi in drugi; oba enake etnične pripadnosti in etnično mešane zakone z enim staršem Slovincem ter drugim pripadnikom prve ali druge generacije priseljencev) in kako je proces (kasnejše) inkulturacije druge generacije vplival na medsebojne odnose ter vzgojne učinke v družinah priseljencev.

Opisala bom počasen in postopen proces socializacije, inkulturacije, pa tudi resocializacije ene ter druge generacije priseljencev. Z obema ciljnim skupinama bom opravila intervju in na podlagi osebnih pričevanj dobila natančnejši vpogled v njihove osebne izkušnje. Glede na merjenje subjektivnih kategorij sem kot najprimernejši merski instrument v tem kontekstu izbrala polstrukturiran oz. ne v celoti vnaprej pripravljen intervju z možnostjo spreminjanja vprašanj. Za pridobitev verodostojnih podatkov je ključnega pomena dejstvo, da vse intervjuvance osebno poznam in torej ne bom imela težav z dostopom do nekaterih informacij, ki so precej osebne oz. zaupne narave.

Pri terminologiji sem upoštevala racionalno opombo J. Žitnik Serafin (2008, str. 34–35), ki se je v svojih delih, ki obravnavajo pričujočo tematiko, izogibala rabe besedne zveze gostiteljska

družba/država. Povsem upravičeno jo je namreč označila kot pokroviteljsko predstavo o tem, da je Slovenija država gostiteljica, priseljenci pa njeni gostje – kar pa prebivalci svoje lastne države in družbe zagotovo ne morejo biti. V skladu z omenjeno avtorico tako tudi jaz nadomeščam neustrezen izraz gostiteljska družba/država s pojmi družba/država sprejema, država priseljevanja, večinska družba ipd.

Za izraze, ki se v nadaljevanju pogosto pojavljajo, na tem mestu navajam sopomenke in okrajšave. Pripadnike prve generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije bom tako poimenovala tudi predstavniki/pripadniki prve skupine/generacije, prva generacija, prva ciljna skupina, prvi priseljenci. Za pripadnike druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije pa bom uporabljala besedne zveze predstavniki/pripadniki druge skupine/generacije, druga generacija, druga ciljna skupina, drugi priseljenci, potomci prve skupine/generacije. Enako velja za pojme izvorni oz. primarni oz. prvotni jezik/domovina/država/družba/kultura – te besedne zveze se bodo nanašale na obe generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije; tudi na tiste, ki so bili rojeni v Sloveniji, zadevajo namreč etnično poreklo posameznika.

II TEORETIČNI DEL

1 Definiranje priseljenstva in podatki o priseljenstvu v Sloveniji

1.1 Opredelitev ciljne skupine

Po Žigonu (1998, str. 97–99) v prvo generacijo spadajo osebe, ki so bile rojene v matični domovini in so tam preživele vsaj nekaj let oz. so bile deležne primarne socializacije ali vsaj začetka sekundarne socializacije. Tovrstno razločevanje in izločanje tistih, ki so bili le rojeni v domovini ter so se priselili v prvih letih po rojstvu, avtor (prav tam) zagovarja zato, ker se je tako pri njegovih kot tudi pri opažanjih drugih raziskovalcev izkazalo, da je za posameznikovo percepcijo odločilen trenutek, ko stopi »na cesto« – med vrstnike, v cerkev, vrtec, šolo in v stik z množičnimi mediji družbe. Po njegovem mnenju (prav tam) se prav z razvojem množičnih medijev starostna meja tega trenutka niža, saj je socializacijski učinek »zunanj« družbe, torej okolja zunaj družine, močnejši in navzoč že v sami družini (v fizični obliki preko radijskega in televizijskega sprejemnika, mobilnega telefona, računalnika ter ostalih oblik elektronskih sredstev). Med pripadnike druge generacije priseljencev pa avtor (prav tam) šteje tiste osebe, ki so bile dejansko rojene v imigrantski družbi in tiste, rojene v izvornem okolju, a se je njihovo zaznavanje širšega okolja, kot je družina, začelo že v novem, imigrantskem okolju. Avtor pri tem ne navaja starostnih omejitev, pač pa zgolj socializacijske dejavnike.

V. Korošec (2008, str. 11) pa povzema tuje priseljenške študije², kjer so uveljavljene vsebinsko različne analitične dihotomije:

- a) večinske (angl. dominant, mainstream) skupnosti nasproti manjšinskim (angl. minority) oz. etničnim (angl. ethnic) skupnostim ali
- b) staroselske (angl. native) nasproti priseljenjskim (angl. migrant) oz. etničnim skupnostim.

Angleški izraz "native" avtorica (prav tam) prevaja kot 'domorodne', 'avtohtone' ali 'prvotne skupnosti', medtem ko termina 'novoselec' in 'staroselec' opozarjata le na to, ali je določena skupina v določeni družbi oz. na določenem prostoru prisotna dlje ali manj časa.

---

² Hernandes idr. 2002; Liebig in Thomas 2007; če omenim le nekatere.

V svoji diplomski nalogi uporabljam termin 'novoselci' za poimenovanje Albancev, Bošnjakov, Hrvatov, Makedoncev, Srbov in drugih, ki so se priselili v Slovenijo z območij nekdanje Jugoslavije, ter za njihove potomce.

1.2 Statistični podatki in rezultati anket ter raziskav o priseljencih v Sloveniji

Kvantitativne in objektivne razlike med prvo in drugo generacijo priseljencev so razvidne že na podlagi rezultatov raziskave »Percepcija slovenske integracijske politike« (v nadaljevanju PSIP 2003) (Komac in Medvešek 2005), ankete »Anketa o položaju priseljencev, njihovih potomcev in njihovih kultur v Sloveniji« (v nadaljevanju Anketa ISIM 2005) (Žitnik Serafin 2008) in statističnih podatkov Statističnega urada Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS) ob popisu iz leta 2002, ki jih bom podrobneje predstavila v nadaljevanju in nekateri bodo pomembno prispevali k obrazložitvi odgovorov na moja raziskovalna vprašanja.

Po V. Korošec (2008, str. 14) je slovenski jezik materni jezik za 9,6 % priseljencev in 57 % potomcev priseljencev. Avtorica (Medvešek 2007b, str. 197) razlago za to išče v velikem številu medetničnih porok v nekdanji Jugoslaviji, vendar drugi podatki tega v takšni meri ne kažejo, zato predlaga druge obrazložitve, in sicer da se potomci priseljencev »počutijo vzgojene kot Slovenci«, tj. v slovenskem jeziku ali pa, da se za takšno izjavljanje odločijo zaradi močnega asimilatorskega pritiska v večinski kulturi. Kvalitativne raziskave kažejo na možnost zadnjih dveh razlag (prav tam). Slovenski pogovorni jezik uporablja 51,8 % priseljencev in 69,1 % potomcev priseljencev (prav tam; prim. tudi Popis 2002).

Iz popisa prebivalstva leta 2002 je razvidno, da slovenski jezik v družini govori več ljudi kot je oseb s slovenščino kot prvim jezikom (SURS 2003, str. 86). V raziskavi PSIP 2003 (v Roter 2007, str. 318–319) pa so raziskovalci preverjali, kako se izvorni jeziki (jeziki, različni od slovenščine – v nadaljevanju neslovenski materni jeziki) ohranjajo v zasebnem življenju anketirancev, pri čemer so posebno pozornost namenili morebitnim medgeneracijskim razlikam. Zato so jih vprašali, v katerem jeziku se doma pogovarjajo z naslednjimi sogovorniki: z zakoncem/partnerjem, otroki, materjo, očetom, starimi starši in brati oz. sestrami. Rezultati so pokazali, da se večina vseh vprašanih doma pogovarja samo ali večinoma slovensko z

zakoncem ali partnerjem (62 %) in otroki (60 %).³ Pri komunikaciji z materjo, očetom ter brati in sestrami pa dobra tretjina uporablja samo ali večinoma neslovenski materni jezik. Samo ali večinoma slovensko se z očetom pogovarja desetina, z materjo dobra četrtina, z brati in sestrami pa slaba tretjina vseh vprašanih. Pri približno desetini vseh anketirancev komunikacija z zakoncem ali partnerjem, otroki in ostalimi člani družine poteka v enaki meri v slovenščini in maternem jeziku staršev. Med njimi 22 % anketirancev nima očeta, 30 % nima starih staršev, ostali pa se s slednjimi pogovarjajo samo ali večinoma v maternem jeziku staršev (slaba tretjina) (prav tam). Enakomerna raba obeh jezikov v pogovoru z otroki v primarnem okolju je po mnenju avtorja (prav tam) lahko posledica mešanih zakonov, stopnje njihove integracije v slovensko družbo (ko torej v enaki meri govorijo oba jezika) ali pa posledica prepričanja, da slovenski jezik njihovim otrokom zagotavlja boljši družbeni položaj.⁴

Analiza izidov popisa prebivalstva v Sloveniji kaže na splošni trend širjenja dvojezičnosti v družinskem krogu, saj se je delež prebivalstva Slovenije, ki se je v zasebni sferi pogovarjal le v enem jeziku, s 95 % leta 1991 zmanjšal na 92,6 % leta 2002 (SURs 2003, str. 103; prim. tudi Roter 2007, str. 318–320). Tudi raziskava PSIP 2003 (prav tam) je pokazala prisotnost dvojezičnosti v vseh jezikovnih položajih. Zelo malo anketirancev se s svojimi otroki doma pogovarja večinoma ali samo v neslovenskem maternem jeziku (slaba petina) (prav tam). Iz tega avtorica (prav tam) sklepa, da anketiranci kažejo tipične znake t. i. novodobnih etničnih skupnosti (manjšin, ki so nastajale z migracijskimi tokovi in premikanjem državnih meja) – namreč, da se počasi izgubljuje njihove etnične posebnosti, še zlasti v vsaki naslednji generaciji, ki je čedalje manj povezana z državo izvora njihovih prednikov. Naraščanje dvojezičnosti v družinah v Sloveniji (SURs 2003, str. 103) se kaže tudi pri rezultatih udeležencev raziskave PSIP 2003 (Roter 2007, str. 318–320). V pogovorih z različnimi družinskimi člani se pri vseh etničnih skupnostih uporabljata slovenski jezik in neslovenski materni jezik (staršev). Neslovenski jezik se uporablja ne le kot medgeneracijski medij (otroci govorijo s svojimi starši v maternem jeziku staršev), ampak tudi kot znotraj generacijsko

---

³ Pri tem se je treba vprašati, kakšna je ta slovenščina, saj gre le za subjektivno mnenje anketirancev. Pripadniki prve generacije priseljencev se namreč slovenskega jezika nikdar ne bodo mogli naučiti do stopnje domačih govorcev in se bodo v njem izpopolnjevali tekom celega življenja, torej že sami govorijo t. i. vmesni jezik ali kot se sami radi izrazijo, »malo mešano« – gl. spodnjo opombo.

⁴ Splošno znano dejstvo, da jezik predstavlja prvi korak k integraciji v družbo, lahko pogojuje odločitev, da so anketiranci želeli podati družbeno sprejemljiv odgovor. Lahko da gre tudi za njihovo zavestno težnjo po resocializaciji, v nasprotju z realnostjo, ko v zasebni sferi na nezavedni ravni uporabljajo svoj izvorni jezik oz. gre za t. i. vmesni jezik kot eno izmed oblik »neprave slovenščine« – gl. opombo 16. O tem bo več govora tudi v poglavju »Ugotovitve in interpretacija«.

sredstvo komunikacije (brati in sestre med seboj govorijo neslovenski materni jezik) (prav tam). Vloga primarnega socializacijskega okolja je tako ključna za ohranjanje teh jezikov med pripadniki t. i. novih oz. novodobnih etničnih manjšin, pravi avtor (prav tam).

Odličen pokazatelj odnosa pripadnikov tako prve kot druge generacije do jezika so rezultati raziskave PSIP 2003 (prav tam, str. 322–324), kjer so anketiranci odgovarjali, ali bi bilo po njihovem mnenju dobro, da bi se otroci učili jezik staršev ali enega od staršev, če ta ni slovenščina. Večina vseh vprašanih (55 %) se s tem strinja; da takšno učenje ni potrebno in da je pomembnejše znanje slovenskega jezika, pa meni le 14 % vseh vprašanih (prav tam). Glede na visok delež tistih anketirancev, ki menijo, da je znanje slovenskega jezika ključen integracijski dejavnik, avtorica (prav tam) zaključuje, da anketiranci oz. njihovi otroci govorijo slovensko, hkrati pa si želijo, da bi se njihovi otroci učili tudi neslovenskega maternega jezika enega od svojih staršev. Prav tako si anketiranci želijo, da bi se otroci učili neslovenskega jezika svojih staršev v šolah (prav tam). Raziskava je tudi pokazala, da anketiranci jasno zaznavajo potrebo – ne le željo – da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji. Kar 67 % vseh vprašanih namreč meni, da se zdaj otroci v šolah s slednjimi premalo oz. sploh ne seznanjajo; da je tovrstnega znanja ravno prav, meni dobra četrtna vseh vprašanih; le 2 % vseh vprašanih pa meni, da je v šolah seznanjanja z neslovenskim jezikom, zgodovino in kulturo preveč (prav tam).

Odgovori Ankete ISIM 2005 (v Žitnik Serafin 2008, str. 148–149) pa so pokazali, da sorazmerno velik del anketiranih iz vrst prve generacije ne obvlada niti knjižne slovenščine niti knjižne materinščine, medtem ko njihovi otroci večinoma sorazmerno dobro obvladajo knjižno slovenščino. Glede na rezultate omenjene ankete avtorica (prav tam) sklepa, da povprečno znanje anketiranih pripadnikov druge generacije ne zaostaja za jezikovnim znanjem nacionalne večine. Prva generacija anketiranih kaže bolj šibak interes za brezplačno jezikovno izpopolnjevanje v slovenščini ali materinščini; knjižna slovenščina se jim zdi izredno zahtevna in mnogi menijo, da jim njihovo povprečno obvladovanje pogovorne slovenščine zadošča. Njihovi otroci pa pogosto obžalujejo svoje slabo znanje materinščine (oz. enega ali več maternih jezikov svojih staršev). Večini mladih bi se zdelo primernejše, če bi se maternega jezika/maternih jezikov (svojih staršev) lahko učili v redni šoli in ne na društvenem tečaju (prav tam). O tem, katere kulturne tradicije gojijo oz. ohranjajo, so anketiranci odgovorili, da v veliki večini v vsakdanjem življenju ohranjajo vsaj kako izvorno

etnično in vsaj kako slovensko tradicijo (predvsem gre za obeleževanje enih in drugih praznikov ter občasno pripravo nacionalnih jedi, v manjšem delu pa tudi za aktivno folklorno dejavnost in ohranjanje nekaterih ljudskih obrti). Del anketiranih – tudi iz vrst druge generacije – goji le izvirne kulturne tradicije, v priseljska društva pa je vključenih več kot 10 % anketirancev (prav tam, str. 150).

2 Temeljni koncepti in teoretična izhodišča

2.1 Socializacija

2.1.1 Opredelitev pojma

M. Bergant (1970) socializacijo definira kot proces vključevanja otroka v socialno-kulturno okolje, v katerem je rojen in v katerem živi. Začetek socializacije postavlja v čas takoj po otrokovem rojstvu v primarni socialni celici – družini (prav tam). Temeljno protislovje socializacijskega procesa po njenem mnenju je, da starši otroku vsiljujejo določeno kulturo, v kateri je rojen, po drugi strani pa je to nujen pogoj za razvijanje otrokovih zdravih duševnih in osebnostnih lastnosti (prav tam). Socializacijo razdelimo na tri faze: primarno, sekundarno in terciarno fazo socializacije. Podobno je M. Kovač Šebart vzgojo opredelila kot »utesnjevanje v kulturo kot pogoj za razvoj« in dodala, da »človekovo naravo odločilno oblikujeta kultura oziroma vzgoja«, s tem pa zajela bistvo človekove socializacije (Kovač Šebart in Krek 2009, str. 17). Katera kultura bi bila to v našem primeru za priseljence in njihove potomce – kultura staršev ali kultura okolja? Baumann (v prav tam, str. 18) pravi, da »v vzgojnem procesu človek 'interiorizira', 'ponotranji', ne vrednot nasploh ali 'norm nasploh', temveč konkretne norme in vrednote, ki jih spoštuje in vceplja stara kultura, ki v njej raste.« Z drugimi besedami: »Pojavi v realnosti vsakdanjega življenja so urejeni v vzorce, za katere se zdi, da so neodvisni od mojega pojmovanja in so mi na nek način vsiljeni. Realnost vsakdanjega življenja se kaže kot že objektivizirana, tj. sestavljena iz niza objektov, ki so bili opredeljeni kot objekti še pred mojim prihodom na prizorišče.« (Berger in Luckmann 1988, str. 29) M. Kovač Šebart (v Kovač Šebart in Krek 2009, str. 18) v razlago uvaja še t. i. pomembne Druge, saj se »posameznik [...] rodi v objektivno družbeno strukturo, znotraj katere se sooči s pomembnimi Drugimi, ki mu svet, v katerega je rojen, posredujejo: zadolženi so za njegovo

vzgojo oz. socializacijo.« Sveta svojih pomembnih Drugih pa otrok ne ponotranja kot enega izmed številnih svetov, temveč kot zanj edini možni obstoječi svet (Godina v prav tam).

V našem primeru se širša kultura oz. družba, ki je oblikovala prvo generacijo priseljencev, razlikuje od kulture, v kateri (je) odraščala druga generacija priseljencev in v katero so se do neke mere vključili pripadniki prve generacije priseljencev (bodisi posredno preko druge generacije bodisi s povratnim vplivom prve generacije na drugo). Posledično priseljenci prve generacije na svoje potomce prenašajo svoj vrednostni sistem kot rezultat vseh treh oblik socializacije (tj. kot sintezo vrednot in norm svojih staršev, svoje izvirne kulture ter kulture, v katero so se priselili in se ji prilagodili). Njihovi potomci pa so veliko bolj dovzetni za večinsko kulturo, ki jih v primerjavi s kulturno dediščino staršev bolj »utesnjuje« (vplivi večinske kulture na posameznika so odvisni od mnogih dejavnikov, tudi subjektivnih in nepreverljivih, kot so npr. osebnostne značilnosti posameznika). Lahko bi celo rekli, da gre v tem primeru za »boj« med primarno in sekundarno socializacijo.

2.1.2 Faze socializacije

Prva etapa socializacije (primarna socializacija)

Po M. Lukšič-Hacin (1995, str. 98) se »procesu primarne socializacije in inkulturacije [...] odvijajo v družinskem krogu v prvih letih otrokovega življenja«. Kot najpomembnejše dejavnike primarne socializacije avtorica pojmuje člane družine (lahko gre tudi za skupino vrstnikov) in prvi oz. materni jezik, ob katerem se v prvih letih primarne socializacije nezavedno vzpostavljajo temelji človekove osebnosti (prav tam). Posledica tega je po njenem mnenju dejstvo, da so človeška razmišljanja in čustva ujeta v jezik, prek katerega se človek reflektira ter samozaveda (prav tam, str. 112). Avtorica kot pogoj za uspešno primarno socializacijo navaja čustveno ugoden in neposreden osebni stik s starši, saj se otrok identificira s pomembnimi Drugimi preko različnih načinov čustvovanja (prav tam, str. 98–99). Poleg tega M. Lukšič-Hacin (prav tam) izpostavi pomen primarne socializacije za oblikovanje identitete otroka, kajti v tem obdobju je pri otroku prisotna imitativna težnja ali težnja po nezavednem posnemanju, ki postopno prerašča v zavestno posnemanje vzornega; imitacija se udejanja prek procesov identifikacije, kar postopno vzpostavlja identiteto.

Če se na tem mestu naslonim še na M. Bergant (1970), starši (pomembni Drugi) otroku predstavljajo svet s pomočjo simbolov, mu posredujejo čustven odnos do sveta, pojasnjujejo družbene vloge in motive ravnanja ter mu nakazujejo različne perspektive in možnosti. V družini se tako otrok nauči jezika, razmišljanja in značilnih vzorcev vedenja – torej usvaja izvorno kulturo družine (prav tam). Ob koncu primarne socializacije otrok spoznanja in navodila pomembnih Drugih internalizira, nekatera pa že posploši. Ko otrok doseže to stopnjo internalizacije in ko sprejme socialna pravila skupine, postane član družbe in prva faza socializacije je končana – začne se sekundarna socializacija (prav tam).

Druga etapa socializacije (sekundarna socializacija)

M. Lukšič-Hacin (1995, str. 100) pravi, da primarno socializacijo nadgrajujejo procesi sekundarne socializacije, ki že socializiranega posameznika uvedejo v nova področja družbe, v kateri živi. Pri tem poudarja, da ti »novi« procesi lahko le delno spremenijo učinke primarne socializacije in jih ne morejo izpodriniti, saj je osebnost posameznika na tej stopnji že grobo oblikovana (prav tam). Čustvene vezi, ki so pogoj uspešne primarne socializacije, se umaknejo formalnim in neosebim, pojasnjuje avtorica (prav tam). V skladu s tem M. Bergant (1970) osrednjo vlogo v tej fazi pripisuje izobraževalnim institucijam, ki otroka bolj poglobljeno in sistematično uvajajo v splošno kulturo oz. izobraževanje ter vzgajanje v okviru šole in neformalnih skupin vrstnikov. Uspeh sekundarne socializacije je po njenem mnenju odvisen od uspešne primarne socializacije in je večji, če je kultura sekundarne socializacije močno podobna strukturi primarne (prav tam). Žigon (1998, str. 25) med ključne dejavnike sekundarne socializacije uvršča tudi množične medije, ki imajo sicer dopolnilno vlogo, a je njihov latentni učinek še posebej v novi dobi izjemno močan in pomemben v celotnem življenju posameznika, saj celo prevzemajo vloge standardnih socializatorjev.

Iz zgoraj navedenega lahko sklepamo, da je izgradnja identitete otroka »v rokah« staršev, ki določajo, kdaj in v kolikšni meri bo širša družba vstopila v družino. Vsekakor je širša družba preko staršev prisotna v družini že od prvih let otrokovega življenja, toda v času primarne socializacije starši določajo, kako močan bo ta vpliv. Količina interakcije z okoljem se uravnava preko posredovanja raznovrstnih verbalnih in neverbalnih sporočil, vključevanja otrok v vrtec (in/ali v varstvo starih staršev in drugih sorodnikov ter na ta način zapiranje v določeno kulturno in starostno sredino), omogočanje priložnosti igranja z drugimi otroki ipd.

Tako lahko priseljenci že v zgodnjem otroštvu vpeljujejo otroka v kulturo okolja in ga na ta način spodbujajo k internalizaciji raznovrstnih (tudi nasprotujočih si) stališč in pravil; ga pri tem na različne načine usmerjajo ter poskušajo uskladiti »oba pola«.

Tretja etapa socializacije

Terciarna socializacija se imenuje tudi socializacija odraslih, ki se po M. Bergant (1970, str. 32) začne z obdobjem adolescence. V tej fazi posameznik ne ponotranja več tistega, kar mu nudi okolica, temveč na podlagi že prevzetih norm in stališč oblikuje svoje življenje ter prevzema različne družbene vloge (partnerstvo, starševstvo, kariera).

2.1.3 Vloga različnih družbenih skupin

Družina

Parsons in Bales (v Komac idr. 2007, str. 167) ugotavljata, da je tudi v sodobnih družbah zagotavljanje ontološke varnosti pomembno. S tega vidika pomeni družina osrednjo čustveno podporo posamezniku; osnovni funkciji družine, tj. primarna socializacija otrok in element stabiliziranja odraslih, pa ostajata ključni tudi v postmoderne družbi (prav tam; prim. tudi Švab 2001, str. 82). Bajzek (2003, str. 15) poudarja, da je iz vseh socioloških raziskav zadnjih let razvidno, da je družina tista ustanova, ki ji ljudje najbolj zaupajo in vrednota, ki je najbolj zaželeno. Nadaljuje (prav tam), da so »funkcije, ki jih izvršuje družina, zelo različne in včasih med seboj nasprotujoče si, toda kljub vsemu je družina sposobna prenesti spremembe in ostaja središčnega pomena za vsakega posameznika«. Tudi anketirani v raziskavi PSIP_MOL (Študija o etnični raznolikosti v mestni občini Ljubljana) (Komac idr. 2007, str. 167) so ob ocenjevanju pripadnosti posameznim skupinam družino postavili na prvo mesto.

Po Bajzku (2003, str. 15) je »družina tista, ki še najbolj povezuje generacije«. M. Ule (2003b, str. 13) pa opozarja na problem medgeneracijskega prenosa. Pravi (prav tam), da družbeni prehodi od ene generacije k naslednji sicer omogočajo prenašanje kulturne dediščine od starejših generacij na mlajše, vendar se ta dediščina lahko spreminja in prilagaja novim znanjem ter razmeram. Za razliko od tradicionalnih družb, ki so poznale malo sprememb v

prenašanju kulturne in zgodovinske dediščine s starejših na mlajše generacije, so se v modernih družbah medgeneracijska razmerja bistveno spremenila – za nove generacije ni dovolj, da samo osvojijo znanje predhodnih generacij in sprejmejo tradicijo, ampak morajo preseči starejše generacije, če se želijo potrditi (prav tam). M. Ule (prav tam) navaja Hagestada (1997), ki zatrjuje, da vsaka nova generacija v moderni družbi želi biti inovativna, originalna, ta težnja pa dodatno vzpostavlja medgeneracijske napetosti. Avtorica (prav tam) nadaljuje, da se na družbeni ravni generacijski spor kaže kot konflikt med starejšo generacijo, ki to, kar je ustvarila, poskuša ohraniti in vsiliti mlajšim, ter med prihajajočo generacijo, ki se poskuša uveljaviti tako, da zanika staro in to poskuša spreminjati ter vpeljevati novosti. Na drugem mestu pa je avtorica (2003a, str. 50) prepričana, da je konfliktnost v medgeneracijskih razmerjih pred nekaj desetletji zamenjalo medsebojno priznavanje prostora in življenjskega stila drugega, kar je po njenem mnenju bolj učinkovito ter demokratično in predstavlja edino sprejemljivo strategijo predvsem v odnosih staršev do svojih drugače socializiranih otrok. Meni (prav tam), da je labilen generacijski kompromis med starši in otroki v zadnjem desetletju zagotovil »prijazno generacijsko premirje, pa tudi solidarnost, lojalnost in zaupanje v odnosih med starši in otroki«. Življenjski poteki posameznikov so tako postali vse bolj odvisni od njihovih osebnih odločitev, kar povečuje različnost individualnih življenjskih načrtov, pa tudi njihovo tveganost (2003b, str. 25).

Če to povežemo s problematiko etnične pripadnosti, lahko opazimo, da postajajo družine vedno bolj raznolike – McAdoo (v Komac idr. 2007, str. 167) govori kar o razvoju »družinske etničnosti«. Družinska etničnost po njem (v prav tam) vključuje tradicije družinskih prednikov, družinskih članov in njihove kulturne značilnosti, tj. družinske običaje, navade, posebnosti (slavja, hrano, verske obrede itd.); jezik ter družinske zgodbe (védenje o tem, kako in zakaj se je posameznik priselil v deželo sprejemnico), ki se prenašajo iz generacije v generacijo. Vključevanje družinske etničnosti v etnično identifikacijo posameznika je lahko intenzivno, lahko pa je na simbolni ravni (v prav tam). Komac (prav tam) pravi, da če je v družini pripadnost določeni etnični skupnosti pozitivno predstavljena, je velika verjetnost, da jo bodo njeni člani sprejemali kot pozitivno vrednoto; ob tem pa dodaja, da lahko posameznik v različnih življenjskih obdobjih vzdržuje različne strategije v odnosu do etničnosti. Nekatere raziskave so pokazale, da običajno v zgodnjem življenjskem obdobju (v adolescenci) prevladujeta strategija zakrivanja etničnih obeležij in težnja pridružitve k bolj ovrednoteni etnični skupnosti, v poznejšem življenjskem obdobju pa se izoblikuje bolj pozitivno vrednotenje lastne etnične skupnosti (Atkinson idr. 1989; Phinney 1989 v prav tam). To je

sicer zelo poenostavljena razlaga, saj je proces oblikovanja etnične identitete veliko bolj kompleksen in odvisen od posameznika; vsem pa je skupno, da ohranjajo vrednote, ki so jim bile privzgojene (prav tam). Posledično tisti otroci, ki nimajo dobrih odnosov s svojo družino, kulturo staršev zavračajo; velja pa tudi obratno – kar družina »vcepi« in »živi«, to otrok najprej s posnemanjem, kasneje pa s transferjem, ponotranji (kot lastno).

Musek (1997, str. 182) poudarja, da odrasel posameznik zavestno presoja svojo etnično pripadnost in vsaj delno tudi zavestno oblikuje svojo etnično identiteto v nasprotju z idejo »krvne« ali »koreninske« etnične pripadnosti, po kateri je etnična identiteta določena s »poreklom« posameznika, ne glede na to, kako se sam identificira s tem poreklom.

Etnično mešani zakon in etnično mešane družine

Komac idr. (2007, str. 168) etnično mešani zakon pojmujejo ne le kot zvezo dveh posameznikov, pač pa tudi kot povezavo etničnih skupnosti, ki jim posameznika pripadata. Po Bergerju in Luckmannu (1988) je kot tak posebna oblika medkulturnega soočenja na medosebni ravni partnerskega in družinskega življenja ter ga lahko opredelimo kot srečanje in soočanje dveh različnih življenjskih svetov, dveh temeljnih realnosti vsakdanjega življenja.

Po Komacu idr. (2007, str. 169–170) se v etnično mešanem zakonu soočita dve razločevalni skupini kulturnih elementov (jezik, običaji, prehranjevalne navade, percepcija spolnih vlog itd.), izoblikovanih v posamičnih kulturnih sistemih etničnih skupin. M. Sedmak (2006, str. 203) pa opozori na še eno pomembno dejstvo, in sicer na potrebo po postavitvi »ločnice med jezikom in ostalimi elementi kulturnih sistemov v soočenju«. Kajti materni jezik priseljenega partnerja je znotraj družine bolj podvržen procesom asimilacije kot ostale kulturne prvine, ki so odpornejše proti asimilacijskim težnjam večinske, tj. slovenske kulture (prav tam, str. 205). To razlikovanje pa se kaže kot pomembno tudi pri pripadnikih priseljeniških skupin z območij nekdanje Jugoslavije, poročenih s Slovenkami oz. Slovenci (prav tam, str. 204). Avtorica (prav tam) se sklicuje na rezultate svojih raziskav (Sedmak 2002, 2003), ki nakazujejo, da se tovrstni priseljenci, poročeni s slovenskim partnerjem, načeloma zlahka odrečejo svojemu maternemu jeziku. Posledica se po njenem mnenju (prav tam) kaže v očitni prevladi slovenskega jezika kot jezika družinske in medpartnerske komunikacije ter jezikovni monolingvizem (kar bomo videli tudi pri enem izmed mojih anketirancev v nadaljevanju). Opustitev maternega jezika avtorica (prav tam, str. 205) razume kot posledico želje po sprejetju v novi družbeni kontekst in kot željo zapustiti obrobni priseljeniški status, saj je v primeru priseljeniških skupin (materni) jezik viden kot najočitnejši zunanji znak narodne

pripadnosti prišleka ter očitno izražanje človekove tujosti in nepripadnosti – opustitev te »zunanje« oznake pa se povezuje z željo po sprejetju.⁵

Komac idr. (2007, str 169–170) predvidevajo, da med zakoncema prihaja do procesa akulturacije, torej medsebojnega prilagajanja mišljenja, vrednot in kulture; odnosi na intimni, partnersko-družinski ravni pa odslikavajo tudi vrednostne orientacije, pričakovanja, predsodke in stereotipe širše družbene strukture. Po drugi strani pa pravi (prav tam), da čeprav so partnerji v etnično mešanih zakonih običajno skladni na drugih področjih (izobrazba, socioekonomski status, skupni interesi), lahko etnične razlike povzročijo spore. Take konfliktne situacije so odločitve o maternem jeziku, etnični pripadnosti in jeziku šolanja otroka. M. Sedmak (2006, str. 205) gre še korak dlje z razlikovanjem med kulturnimi elementi, ki zaradi svoje distinktivnosti in obstojnosti partnerja »samo opominjajo« na različen etnični izvor (npr. različne prehranjevalne navade, percepcije prostega časa), ter tistimi kulturnimi elementi, ki so vir dejanskih medpartnerskih konfliktov in jih partnerja sama pojmujeta kot ključne vzrode nesoglasij. S slednjimi medkulturnimi razlikami se (bolj ali manj uspešno) soočajo etnično mešane družine Slovenk/-cev in pripadnic/-kov narodov nekdanje Jugoslavije. Kot najbolj problematično kulturno prvino avtorica (prav tam, str. 208) označi različno percepcijo spolnih vlog in pričakovanj, ki se nanje navezujejo (tradicionalno patriarhalna in moškosrediščna orientiranost nasproti bolj egalitarni ter bolj demokratični percepciji spolne dihotomije). Poleg tega pa omenja (prav tam) še različna videnja zasebnega in potrebe po individualni, partnerski ter družinski zasebnosti, različne stopnje »sociabilnosti« oz. »kolektivne usmerjenosti« (tj. stopnja družabnosti, gostoljubnosti, solidarnosti, meddružinske in medsorodniške povezanosti) in iz nje izvirajočih pričakovanj. Glede na prej navedene raziskave (Sedmak 2002, 2003) pa govori (prav tam) tudi o razlikah v čustvovanju, razlikah na ravni osebne, motivacijske in dejavnostne orientiranosti v sedanost oz. prihodnost ter o splošnem razlikovanju na ravni mentalitete in načina življenja oz. splošnega pogleda na svet. Avtorica (prav tam) zaključuje, da je zgoraj naštetu z drugimi besedami opisana Bergerjeva in Luckmannova (1988) percepcija »temeljne realnosti vsakdanjega življenja«, ki je posamezniku dana z rojstvom v določenem kulturnem kontekstu.

Če se od partnerjev pomaknem k otrokom etnično mešanega porekla, se spet navezujem na M. Sedmak (2006, str. 214), ki na podlagi opravljenih raziskav (Sedmak 2002, 2003) z

---

⁵ Po popisu prebivalstva 2002 etnično mešane družine predstavljajo 20,2 % vseh družin v Sloveniji (Sedmak 2006, str. 199).

gotovostjo trdi, da otroci sami po sebi s svojo etnično mešano tradicijo nimajo težav. Nadaljuje (prav tam, str. 214–215), da ti otroci kulturno, jezikovno, versko in ostale različnosti svojih staršev sprejemajo kot nekaj danega ter neproblematičnega, vse dokler se v njihovo ozko družinsko življenje ne vključi širša sorodniška mreža, soseska, sošolci in širši lokalni ter splošni družbeni kontekst. Po mnenju avtorice (prav tam) so morebitne težave, s katerimi se srečujejo otroci etnično mešanega porekla (npr. problem narodnega samoopredeljevanja, identitetne izgradnje, sramu zaradi »napačnega« priimka ali »napačne« pripadnosti očeta ali matere) le produkt (nepripravnega odziva) okolja, ne pa golega dejstva etnične raznolikosti staršev. Posledica zgoraj omenjenih dilem tovrstnih otrok so konflikti med starši in otroki, na katere opozarjajo Komac idr. (2007, str. 169–170), kajti otroci se lahko med odraščanjem drugače etnično opredelijo kot njihovi starši, to pa lahko povratno vpliva na etnično opredelitev staršev (Goyette in Xie v prav tam). Če situacijo prenesemo na obravnavano ciljno skupino in v njenem okviru na otroke mešanih družin med Slovenci ter narodi nekdanje Jugoslavije, je M. Sedmak (2006, str. 216) prepričana o njihovem enoznačnem opredeljevanju »sem Slovenec/-ka« in uporabi slovenskega jezika tako v javni kot družinski komunikaciji. Opaža (prav tam) dvojni položaj, in sicer otrokom se zdi dejstvo, da so Slovenci tako samoumevno, da »pozabijo« na narodnost starša priseljenca; ali pa se narodne pripadnosti priseljenega starša sramujejo in to dejstvo bolj ali manj namerno postavijo na stranski tir, ob čemer izdatno izpostavljajo svoje slovenstvo. Avtoričine trditve potrjuje tudi pričevanje enega izmed mojih intervjuvancev (v nadaljevanju), sama pa se pri tem sprašujem, ali se resnično večina opredeli za Slovence/-ke oz. ali je resnično tako zanemarljivo število tovrstnih otrok, ki bi izbrali priseljenko kulturo ali morda obe, ne pa eno na račun druge. Na tem mestu se strinjam s Komacem idr. (2007, str. 169–170), ki navajajo tri možne scenarije znotraj etnično mešanega zakona: slednji kot dejavnik, ki povzroča asimilacijo; v nasprotnem primeru se asimilacijski proces razvija v korist manjšinske skupine; tretji možen scenarij pa je oblikovanje nove etničnosti ali pripadnosti, ki jo lahko opredelimo kot mešano oz. hibridno, saj vsebuje elemente dveh ali več kultur v stiku.

Empirični podatki dajejo zelo nasprotujoče si rezultate. Po Stahlu (v prav tam, str. 170) so študije pokazale naslednje: kljub temu, da otroci poznajo običaje, navade ali specifično hrano obeh družin oz. etničnih skupnosti, se velika večina otrok identificira z eno etničnostjo, precej manjši delež se odloči za »pripadanje obema skupnostma«. Na drugi strani Klmijn (v prav tam) meni, da tudi če starši (v etnično mešanih zakonih) socializirajo svoje otroke v kulturo ene skupnosti, se ti otroci redko identificirajo samo z njo, še zlasti če so etnično mešani

zakoni pogost pojav v družbi. Komac idr. (prav tam) kot posledico navajajo dejstvo, da se posameznik opredeli kot pripadnik dveh etničnih skupnosti in zaključuje, da splošnega pravila glede etničnega opredeljevanja slednjih ni mogoče določiti, saj na to vpliva vrsta različnih dejavnikov – individualnih (vpliv tistega od staršev, ki je bolj izobražen ali dominanten v družini, posamičen interes staršev za medgeneracijski prenos etničnih elementov itd.) in tudi družbenih faktorjev, ki so močno odvisni od celotnega družbenega konteksta.

Kako pa v taki situaciji nastopajo starši? M. Sedmak (2006, str. 216) pravi, da želijo v okoliščinah nejasnosti otroka poučiti o njegovem mešanem etničnem poreklu, pri tem pa slednjega ne poskušajo prikriti ali omiliti, temveč prikazati tudi pozitivne vidike družinske etnične heterogamije. Nadaljuje (prav tam), da starši otroku večinoma prepustijo odločitev o narodni samoopredelitvi in ga ne silijo v izključujoča samoopredeljevanja – večina (predvsem priseljenih) staršev se namreč zaveda, da njihovi otroci živijo ter odrasčajo v slovenskem okolju, pri tem pa izražajo eksplicitno željo, da bi imeli otroci, kar se narodne pripadnosti tiče, čim manj problemov. M. Sedmak (prav tam, str. 216–217) izpostavlja del priseljencev (pretežno moških), pri katerih je prisotna želja po ohranitvi lastne etničnosti prek potomcev, pri čemer vztrajajo, da je otrok produkt dveh etničnih ozadij in kot tak etnično mešan ter nosilec dveh etničnih tradicij, s čimer se otroci ne strinjajo nujno. Etnično pripadnost v teh primerih očetje ne razumejo kot determinanto izbire, temveč kot stvar krvi, ki je človeku dana z rojstvom in je ne more spremeniti, izbrisati (prav tam).

Komac idr. (2007, str. 169–170) navajajo nekatere značilnosti posameznikov, ki izhajajo iz etnično mešanih zakonov in jim etničnost ni z rojstvom dana na tak način kot tistim, ki izhajajo iz etnično homogenih zakonov – zanje je etnična identiteta izrazito izbirna kategorija. Pri opisovanju dvokulturnih posameznikov se naslanjajo na še vedno aktualno Parkovo konceptualizacijo (prav tam), po kateri je etnično mešano poreklo posameznika prednost – večetnični posamezniki imajo večjo sposobnost prilagajanja, saj lahko funkcionirajo v dveh kulturah, so manj etnocentrični in bolj strpni. Avtorji (prav tam) povzemajo tudi Muska (1995), ki pravi, da dvokulturna identiteta nima nujno negativnih posledic za osebno integriteto in samovrednotenje posameznika. Negativne posledice nastanejo le v primeru, da se je identiteta izoblikovala v okoliščinah, ki ne dopuščajo posamezniku, da obe identifikaciji sprejme kot skladni in zaželeni (prav tam).

Prijateljske vezi

Družina pa ni edini vir informacij; posameznik sprejema vrednote in stališča tudi iz širšega okolja (soseščina, sovrstniki, delovni kolektiv itd.). Tako je hkrati izpostavljen vplivom sovrstnikov, širše družbe, izobraževalnega sistema, medijev. Posledica teh različnih vplivov so lahko pozitivni, negativni ali mešani občutki posameznika glede njegove etnične pripadnosti. Š. Strniša (2003, str. 105) pravi, da družba prijateljev za odraščanje otroka predstavlja tretji pomemben dejavnik, saj je to tudi kraj, kjer posameznik prvič spoznava in doživlja izkušnjo zaupanja ter intimnosti v odnosu do ljudi, ki niso del njegove družine. Obenem se srečuje z drugačnim načinom komuniciranja in oblikami navezanosti, kot jih je izkušal v svoji družini (prav tam). Avtorica (prav tam) zaključuje, da vse to za posameznika predstavlja nekakšno preizkušanje primernosti tistih drž in obnašanja do drugih, ki se jih je naučil v družini.

Cohen in Wills (v prav tam, str. 175) sta prepričana, da lahko posameznik nekatere svoje potrebe (po npr. socialni opori, druženju) zadovolji samo v družbenih odnosih, zato so po njunem mnenju za vsakogar pomembne prijateljske in družbene vezi. Po Š. Strniša (2003, str. 84) slednji zadovoljijo tako nekatere materialne potrebe (različne oblike pomoči in opore) kot kognitivne potrebe (spodbujanje raznih oblik izmenjave izkušenj, aktivnosti, idej in prepričanj) ter nenazadnje tudi socialne in čustvene potrebe (preko izmenjave medsebojne naklonjenosti ter spoštovanja). Če se navežem še na Bajzka (Bajzek idr. 2003, str. 15), prijatelji zelo pomembno vplivajo na celoten in skladen razvoj vsakega posameznika ter na oblikovanje identifikacije v zgodnjem otroštvu in samopodobe posameznika. Že pri majhnih otrocih se prijateljski odnosi rojevajo kot nekaj, kar družinske odnose dopolnjuje in ne kot nekaj, kar jih nadomešča (prav tam).

2.2 Identiteta

Južnič (1993, str. 101) identiteto pojmuje kot pomensko zelo razvejen pojem, sestavljen iz različnih vrst identitet, med katerimi je bistvena razmejitev na osebno in skupinsko identiteto. Osebna identiteta, ki se nanaša na posameznika, se po Južniču (prav tam) naprej deli na avtoidentifikacijo, tj. tisto identiteto, ki jo posameznik samemu sebi pripiše; in identifikacijo, ki je posamezniku določena, kar pomeni, da mu jo prisodi ter določi družba.

Na drugi strani pa Hall (v Razpotnik idr. 2010, str. 15) ponuja razumevanje, da je konstrukt, imenovan identiteta, konstantno v procesu spremembe in preoblikovanja. Pravi (prav tam), da identitete bolj zadevajo uporabo virov iz preteklosti (npr. jezika in kulture) kot samo preteklost in izvor ter da so bolj vezane na procese *postajati* kot na procese *biti*. Strinjam se z njim, da »ne gre za t. i. vrnitev h koreninam, pač pa za stalno pogajanje s temi koreninami« (prav tam).

2.2.1 Kulturna identiteta

Berry (prim. tudi Phinney idr. v prav tam, str. 20) pojem kulturne identitete opredeli kot kompleksen skupek prepričanj, ki jih imamo ljudje o samih sebi v razmerju do našega kulturnega skupinskega članstva. Natančneje, posameznikovo mnenje o sebi razmeji (prav tam) na dve dimenziji, kjer je prva dimenzija identifikacija z nekogaršnjo etno-kulturno zapuščino, druga dimenzija pa identifikacija s širšo, dominantno kulturno skupino. Avtor (prav tam) poudarja, da so te dimenzije pogosto neodvisne ena od druge oz. niso v negativni korelaciji, tj. da več ene ne pomeni nujno manj druge in da so pogosto vložene ena v drugo v smislu, da je nekogaršnja etnična identiteta lahko vsebovana znotraj širše, nacionalne identitete.

2.2.2 Etnična identiteta

Etnična pripadnost je ljudem dana z rojstvom. Smith (v Lukšič-Hacin 1995, str. 151) v zvezi z etničnostjo govori o kompleksu mitov, spominov, simbolov in vrednot, ki se prenašajo iz generacije v generacijo ter po katerih se neka skupnost ločuje od drugih. Etničnost kot identiteta pa je po Južniču (1993) dodeljena z rojstvom v določeni oz. že ustaljeni etnični skupini ali skupnosti. Pojem etnije (etnične skupine) in etničnosti (gr. ethnos – ljudstvo) po Južniču (prav tam, str. 268) vključuje štiri kontinuitete. Prva je bivalna ali teritorialna, druga biološko-genetična in pomeni resnično ali zgolj zamišljeno skupno poreklo, tretja je jezikovna v smislu komunikacijske skupnosti, četrta pa politična, saj naj bi bila vsaka človeška skupnost politično organizirana (prav tam). Dekleva in Razpotnik (2002, str. 44) pa etnijo definirata kot kulturno kategorijo, pri kateri gre za določene vedenjske vzorce, ki se prenašajo iz generacije v generacijo. Koncept etnije po njunem mnenju (prav tam) omogoča pojem druge generacije

priseljencev, za katere velja, da so rojeni v gostujoči državi, a razpeti med dve kulturni okolji, od katerih eno – to je starševska vzgoja – njihova življenja bistveno zaznamuje in jim predvsem v okoliščinah družbene neuveljavljenosti nudi oporno točko njihove identitete. Po Rizmanu (1991, str. 81) etničnost pomeni »skupno potomstvo, ki je ali resnično ali domnevno, toda tudi v drugem primeru mora mit potrditi vrsta generacij, ki imajo skupno zgodovinsko izkustvo.« M. Lukšič-Hacin (1995, str. 151) pa k temu dodaja še (najzanesljivejši) kriterij razlikovanja med etnijami, in sicer jezik kot vidni simbol etnične pripadnosti. Poudarja, da se ga težko prikrije, če se ga sploh lahko in da predstavlja ločnico med različno govorečimi skupnostmi ter na nek način določa komunikacijski prostor (prav tam). Z njo se strinja tudi Južnič (1993, str. 270), ki pravi: »Najpogostejši kriteriji etničnega razlikovanja so jezik, religija, zgodovinski spomini in zgodovinski miti.«

Če s pomočjo Webra (v Rizman 1991, str. 18) povzamem zgoraj omenjene avtorje, je etničnost kot izraz kulturne dinamike značilna za vse skupnosti s skupno kulturno tradicijo, ki se v interakciji z drugimi skupnostmi občutijo drugačne.

Po Jenkinsu (v Razpotnik idr. 2010, str. 19) pa je etnična identiteta tesno povezana z vzgojo. Občutenje istovetnosti se začne ustvarjati preko zgodnjega verbalnega in neverbalnega dialoga (kompleksne interakcije ločevanja *od* in identifikacije *z*), ki poteka med otrokom in njemu pomembnim Drugim. Glas drugega otroku govori, kdo je in kaj naj počne. To je interakcijski učni proces, ki ustvarja notranje razmerje med potrebami in zahtevami individuuma ter socialnimi pričakovanji, ki jih je ponotranjil in jih lahko v tem kontekstu razumemo kot predstavnike kulture (prav tam).

Narod in narodna identiteta

Če bi želela opredeliti narod, se sama najbolj nagibam k definiciji naroda, kot jo je razvil Praprotnik (v Dekleva in Razpotnik 2002, str. 31–32) – pojem naroda je skrivnosten in zagoneten, saj je eden izmed tistih splošno sprejetih pojmov, ki ga ljudje uporabljamo, ne da bi se dobro zavedali, kaj nam pravzaprav pomeni. Zatekanje k njegovi uporabi lahko razumemo kot enega od načinov, kako ljudje sami sebi prikrivamo »škandal«, da smo vendar vsi na istem odru (prav tam). Podobno menita tudi Jackson in Penrose (v Praprotnik 1999, str. 62), ki opozarjata na to, da že menjavanje samih definicij naroda kaže na njegov ideološki značaj in hkrati potrjuje ugotovitve, da obstoj narodov ni resnica, ki smo jo ljudje odkrili,

ampak konceptualizacija sveta, ki smo ga ustvarili. Po Andersonu (v Dekleva in Razpotnik 2002, str. 32) niti pripadniki najmanjšega naroda nikdar ne spoznajo svojih članov, ne srečajo vseh niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezanosti v skupnost. Merila za določevanje naroda so številna, najsplošnejša med njimi pa so jezik, kultura, religija, zgodovina in teritorij (prav tam, str. 32–33). A kljub številnim narodom so vse skupnosti, ki so večje od prvotnih vaških, zgolj zamišljene skupnosti, narod pa se lahko vzpostavlja samo na osnovi razlikovanja ene skupine od druge (prav tam). Po Musku (1994, str. 22) se »posameznik [...] identificira s svojo nacionalno skupnostjo in se spoznavno, emocionalno in tudi moralno veže nanjo«. Torej se narodna identiteta oblikuje že v času primarne socializacije.

V svojem članku z naslovom »Povezanost narodne in jezikovne zavesti« je V. Gomezel Mikolič (1999/2000, str. 176) narodno zavest definirala kot eno izmed osnovnih stališč v nizu stališč vsakega posameznika, vsako stališče pa predstavlja integracijo treh osnovnih duševnih funkcij: kognitivne, emotivne in dinamične/aktivnostne. Med temi dimenzijami po mnenju avtorice (prav tam) obstaja tesna povezanost, od samih stališč in razmer, v katerih se pojavljajo, pa je odvisno, katera dimenzija bo bolj poudarjena. Avtorica (prav tam, str. 177) izpostavlja, da že sami izrazi kažejo na določeno stopnjevanje v odnosu do lastne etnične/narodne skupnosti; od pasivnega do aktivnega in od racionalnega do emocionalnega ter aktivnostnega odnosa. Dodaja (prav tam), da pojmi etnična/narodna pripadnost, identiteta in narodnost izražajo lastnost posameznika, da zavestno ali nezavedno pripada neki etnični/narodni skupnosti; to lastnost si lahko pripiše sam, lahko mu jo pripišejo drugi – etnična identiteta obstaja ne glede na posameznikovo zavestno odločitev.

Tako lahko, upoštevajoč vse tri osnovne duševne funkcije, govorimo o naslednjih sestavinah narodne zavesti (prav tam, str. 178):

- kognitivna (misli, predstave, sodbe in ocene o lastni narodni pripadnosti, značilnostih naroda ter njegovih pripadnikov in o nacionalnih atributih),
- emocionalna (čustvena naravnost in čustveni ter vrednostni odnos do lastne narodne pripadnosti, naroda, njegovih pripadnikov in nacionalnih atributov),
- aktivnostna/dinamična (težnja ali dispozicija posameznika, da je v zvezi z lastno narodno pripadnostjo, narodom in njegovimi pripadniki ter nacionalnimi atributi dejaven – bodisi da podpre pojave, do katerih ima pozitivna stališča ali pa prepreči tiste, do katerih ima negativna stališča).

2.3 Procesi življenja priseljencev v večinski kulturi/družbi

Termini akomodacija, asimilacija, integracija itd. imajo v vsaki vedi svoje definicije, ki so lahko med seboj protislovne. J. Žitnik Serafin (2008, str. 33) poudarja, da »z različnimi pomeni [...] ta izraz uporabljajo celo avtorji s področij migracijskih in medkulturnih študij«. Po N. Vrečer (2007, str. 35) se koncept integracije nanaša na »družbene in kulturne procese vključevanja priseljencev v sociokulturni sistem države, v katero so priselili, na način, da priseljenci lahko prakticirajo kulturo države izvora v javni sferi«. Avtorica (prav tam) pravi, da je poudarjena dvosmernost procesa, saj integracija po njenem mnenju pomeni, da se državi sprejema ne prilagajajo samo priseljenci, ampak so tudi nosilci kultur znotraj držav sprejema pripravljeni sprejeti na novo prispelle priseljence in se od njih učiti. Avtorica (2007) pozna politično, ekonomsko, psihološko, sociokulturno, integracijo spolov in etnično integracijo. Ne glede na to, da se opredelitve integracije od avtorja do avtorja razlikujejo, imajo po mnenju N. Vrečer (prav tam, str. 36) tudi skupne lastnosti, in sicer poudarjanje, da je integracija dvosmeren proces ter da je terminu integracija implicitno dejstvo, da se kultura države izvora lahko prakticira v državi sprejema, medtem ko asimilacija tega ne dopušča. Avtorica (prav tam) asimilacijo pojmuje kot enosmerne procese prilagajanja priseljencev dominantni kulturi države sprejema, ki ne dopušča, da priseljenci prakticirajo kulturo države izvora v javni sferi države sprejema. Tako je zmanjšana možnost za nove kulturne izmenjave, saj procesi kulturnega učenja in prilagajanja pri asimilaciji niso značilni za nosilce dominantne kulture oz. kultur, temveč se prilagaja le na novo prispela skupina (prav tam).

Ob tem se pojavlja še pojem akulturacije, ki ga N. Vrečer (2007, str. 36) razume kot enosmeren proces učenja nove kulture. Pri tem izpostavlja (prav tam, str. 36, 37), da se omenjeni termin v zadnjih letih redkeje uporablja, saj je nastal v času, ko so kulture še veljale za statične in niso poudarjali procesualne narave kulturnih izmenjav. Ker integracijski teoretski pristopi poudarjajo spremenljivost kultur in družbenih procesov, je termin integracija po mnenju avtorice (prav tam, str. 37; prim. tudi Vrečer 2003) ustrežnejši, tudi zato, ker integracijske strategije ustrezno vključujejo ljudi v družbo, na način, ki je v dobro tako etničnim skupnostim v državi sprejema, kot tudi državljanom države sprejema.

Za primerjavo navajam še akulturacijo, kot jo razumejo Berry, J. S. Phinney, Š. Razpotnik in drugi avtorji (v Razpotnik idr. 2010, str. 22). Etnična identiteta po Š. Razpotnik (prav tam) postaja izstopajoč del akulturacijskega procesa, ki se začne odvijati, ko priseljenci pridejo v

ново okolje. Akulturacijo pa drugi avtorji (v prav tam) razumejo kot širši konstrukt vedenj, stališč in vrednot, ki se v stiku z novo kulturo začnejo spreminjati. J. S. Phinney (prav tam) jo pojmuje kot dvodimenzionalen proces, podobno tudi Berry (prav tam), in sicer dva pomembna vidika akulturacije sta želja posameznika po ohranjanju lastnih kulturnih značilnosti in svoje kulturne dediščine ter razvijanje odnosov in prilagoditev večinski družbi (gre za konceptualno različni dimenziji, ki lahko variirata neodvisno druga od druge).

Berry (prav tam, str. 23) postavi dve vprašanji z vidika večinske družbe in vidika priseljencev (*Ali je vredno vzdrževati lastno kulturno dediščino?* in *Ali je vredno razvijati odnose s širšo družbo?*), na podlagi katerih razvije štiri akumulacijske strategije – integracijo, marginalizacijo (negativen odgovor na obe vprašanji), separacijo (oz. getoizacija, prvi odgovor je pozitiven) in asimilacijo (drugi odgovor je pozitiven). Integracija, bikulturna identiteta oz. identifikacija z obojim je definirana kot pozitiven odgovor na obe vprašanji in po Berryju (prav tam) pomeni, da je obema skupinama v interesu ohranjati lastno kulturo in hkrati vstopati v kontakte z drugimi. Ta model osvetljuje dejstvo, da se proces akulturacije odvija po različnih poteh in da za priseljence ni nujno, da opustijo lastno kulturo, da bi se prilagodili novi.

V zvezi s tem bi se naslonila tudi na J. Žitnik Serafin (2008, str. 33), ki kulturno integracijo definira kot enakopravno uveljavitev manjšinske kulture (in jezika) v nacionalni kulturi, kar je po njenem mnenju pogosto tudi pogoj za trajnejšo ohranitev njenih avtentičnih prvin, s tem pa tudi za njen nadaljnji vitalni razvoj. J. Žitnik Serafin (prav tam) pojem kulturne in jezikovne integracije razume »v smislu aktivne in predvsem enakovredne vključitve manjšinskih (priseljenskih) kultur in jezikov v nacionalno kulturo večetnične države«.

2.4 Jezik

"Jezik, ki ga uporabljam v vsakdanjem življenju, mi nenehno zagotavlja potrebo po objektivizaciji in vzpostavlja red, znotraj katerega [...] je vsakdanje življenje zame smiselno ...« (Berger in Luckmann 1988, str. 29) Po Fishmanu (v Medveš 2006, str. 196) pa je jezik eden izmed najmočnejših zunanjih kazalcev identitete. Skozi različne vloge jezika prihaja v procesu učlovečenja oz. socializacije do postopne izgradnje identitete, meni avtor (prav tam).

2.4.1 Vrste jezika

Prvi jezik (J1), drugi jezik (J2) in tuji jezik (JT)

Po N. Pirih Svetina (2005, str. 9) je **prvi jezik** (J1) s stališča posameznika tisti jezik, ki se ga človek začne učiti prej kot kateregakoli drugega. Ob pojmu prvega jezika pa I. Ferbežar (1996/97, str. 279; prim. tudi Pirih Svetina 2005, str. 9) omenja tudi pojem rojenega ali domačega govorca. Lewandovski (v Pirih Svetina 2005, str. 9) govori o prvem ali primarnem jeziku, ki ga posameznik usvaja od zgodnjega otroštva, ni pa nujno res materni jezik ali najpogostejše sredstvo komunikacije. Ramovš (1990) še bolj podrobno pojasnjuje, da je jezik v celoti naučeno vedenje, pri čemer prvi ali materni jezik iz socialnega vidika predstavlja temeljno strukturo človekovega vedenja in izražanja, iz psihološkega pa temeljno strukturo človekovega mišljenja ter celostnega doživljanja, torej celotno človekovo vedenje. Nadaljuje (prav tam), da se s poimenovanjem zunanjega sveta zunanost projicira v otrokov notranji svet kot edini možni svet in spodbuja razvoj njegovega mišljenja, pomnjenja, domišljije ter čustvovanja. Avtor (prav tam) poudarja, da od tod izvira močna čustvena navezanost na materni jezik. Dodaja (prav tam), da sta z jezikom prežeta razumevanje sebe oz. samopodoba kot tudi lastna socialna vloga v okolju, s spoznavanjem maternega jezika pa otrok spoznava tudi kulturo, iz katere jezik izhaja.

Pirih Svetina (2005, str. 12) pa **drugi jezik** (J2) opredeljuje kot »tisti jezik, ki je za posameznika sredstvo komunikacije, vzporedno z njegovim prvim jezikom«. I. Ferbežar (1996/97, str. 279) strne, da gre za jezik okolja – ali po Pogorelec in Kunst Gnamuš (1983, str. 43) za prvi tuji jezik –, ki ga posameznik lahko usvoji v šoli, predvsem pa (tudi) iz okolja; je uradni jezik in jezik javnega življenja neke države, človek pa se ga nauči zaradi komunikacijskih potreb; v večjezikovnih okoljih je enakovreden prvemu.

Proces usvajanja drugega jezika in dvojezičnosti otrok v tem odstavku povzemam po L. Knaflič (2010, str. 287–288). Avtorica (prav tam) pravi, da z usvajanjem drugega jezika prihaja do prevzemanja novih socialnih vlog v novem okolju in posledično do drugačnega doživljanja sebe (nove samopodobe); do stika z drugo kulturo in drugačno tradicijo, običaji ter vrednotami. Kako bo otrok sprejemal drugi jezik, je odvisno od različnih dejavnikov, ki so pripeljali do učenja drugega jezika za vsakdanjo rabo. Učenje drugega jezika predstavi (prav tam) kot izbiro (npr. šolanje v drugem jeziku), ne da bi izgubili prvi jezik; lahko pa je

dvojezičnost posledica določenih okoliščin, kar pomeni, da ni izbire in da se je treba drugega jezika naučiti za preživetje. V tem položaju se znajdejo otroci in odrasli, katerih prvi jezik ne zadošča za sporazumevanje v novem okolju za potrebe šolanja, zaposlovanja itn. Pomembna motivacija, ki podkrepi usvajanje drugega jezika, je sprejemanje tega jezika. Na slednje po mnenju L. Knaflič (prav tam) vpliva tudi položaj jezikov: če sta jezika otrokove družine in okolja enakovredna ter je dvojezičnost v družbi sprejeta, bo otrok svojo dvojezičnost sprejemal kot nekaj vsakdanjega. Če pa ima materni jezik nižji družbeni status in razkriva otrokov izvor, si otrok dvojezičnost prizadeva prikriti, je prepričana avtorica (prav tam). V okoljih, kjer dvojezičnost ni kazalec nižjega družbenega statusa otrokove ali mladostnikove družine, le-ti zgodaj začutijo dvojezičnost kot prednost, kot možnost za spoznavanje in primerjanje dveh kultur, razvoj sposobnosti za komunikacijo, sprejemanje drugačnosti itd. V takšnih okoliščinah oblikovanje lastne identitete ni obremenjeno s prikrivanjem, pritiski ali celo stresom in pripomore h globljemu zavedanju lastne kulture (prav tam).

Tuji jezik (JT) pa je po I. Ferbežar (1996/97, str. 279) neprvi jezik, ki se ga posameznik (na)učí v šoli in ima v neki državi status tujega jezika (ni sredstvo sporazumevanja).

Vmesni jezik

Z vmesnimi jeziki se je ukvarjala I. Ferbežar (2007), ki jih je opredelila kot različne jezikovne sisteme, ki jih govorci uporabljajo v različnih fazah procesa učenja tujega jezika in niso niti sistemi njihovega prvega niti ciljnega jezika, pač pa samosvoji sistemi z lastnimi slovničnimi pravili, besediščem itd. Pri tem opozarja (prav tam) na sistematično učenje, ki omogoča zavestno usvajanje jezika in s tem nenehno nadgradnjo znanja (pod pogojem, da se proces učenja nadaljuje), v nasprotju z usvajanjem jezika (izključno) iz okolja, ki ga večinoma usmerjajo nezavedni procesi, kar pospešuje možnost t. i. fosilizacije napak. Slednje pomeni »zakoreninjene« napake, ki jih je težko ali celo nemogoče odpravljati, posledica pa je oblikovanje vmesnega jezika (prav tam). Ta pojav je pogost pri priseljencih prve generacije, ki so morali na hitro in povsem samostojno, brez formalne pomoči, usvojiti slovenščino. Poleg priložnostnega učenja in učenja jezika »v lastni režiji« gre za učenje odraslih, ki pogosto v svojem drugem jeziku ohranjajo fonetične značilnosti prvega jezika, npr. naglas, melodijo, zaradi sorodnosti obeh jezikov pa pride do interference oz. negativnega transferja, kar tudi sami opisujejo kot »malo mešano« oz. neslovensko-slovenski jezik, ki je pogost pojav v neslovenskih družinah priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije.

2.4.2 Funkcije jezika

Jezik in mišljenje po Novaku (2010) človeku omogočata avtorefleksijo samega sebe. Avtor v članku »Mnogotere funkcije jezika« le-te razmeji na socialne, politične, psihološke in antropološke funkcije jezika, na tem mestu pa bom opisala le tiste, ki so ključne za pričujočo tematiko in s katerimi so se ukvarjali tudi drugi avtorji.

a) sredstvo komuniciranja

Jezik kot glavno sredstvo komunikacije med ljudmi omogoča prenos in akumulacijo kulturnih tradicij. Sporazumevanje poteka uspešno, če govorniki uporabljajo isti kod in razumejo enake znake na enak način.

b) sredstvo identifikacije in oblikovanja (etnične, narodne, jezikovne) identitete (zavesti)

Identifikacija posameznika je po V. Gomezel Mikolič (1999/2000, str. 180) pogojena z identifikacijo skupnosti v določenem jeziku. Jezika se ni mogoče v celoti naučiti, potrebno ga je ponotranjiti. Torej v njem misliti in čustvovati, ga vzeti za svojega, se identificirati tako z jezikom kot tudi z nosilcem jezika itd. (prav tam).

Avtorica (prav tam) strne, da jezik ni le sredstvo medsebojnega sporazumevanja in vplivanja, pač pa tudi pomemben dejavnik osebne ter etnične identifikacije. Nadaljuje (prav tam), da čeprav se neka etnična oz. narodna skupnost kot taka lahko opredeli na podlagi več kriterijev, kot so skupni izvor, jezik, kultura, ozemlje, religija itn., se večina etnij definira prav z jezikom, kar dokazuje tudi dejstvo, da sta ime za jezik in etnijo običajno enaka. K. Tracy (v Razpotnik 2004, str. 142–143) pa se sprašuje, kako vsakodnevni govor gradi in reflektira identitete. Zanima jo (prav tam), kako si govorec, ki obvladuje več kot le en jezik, z izbiro enega ali drugega skonstruira lastno identiteto; kakšne so torej identitetne implikacije izbire jezika in njegove menjave. Pravi (prav tam), da je jezik, ki izvira iz domačega okolja, pogosto jezik domačnosti, neformalnosti, sproščenosti, medtem ko je jezik družbe sprejemnice namenjen resnejšim temam in vključevanju v širše, vselej do neke mere tuje okolje ter prisili, nuji ipd., pa tudi osvobojenosti od družine, tradicije in korenin. Prišla je do pomembnega sklepa (prav tam), da bo odvisno od situacije, izbire besed in diskurzov sogovornika nek posameznik uporabljal en ali drugi jezik, da bi poudaril različne plasti tega, kar on je; kar z

drugimi besedami pomeni, da izbira jezika daje posamezniku svobodo, da izpostavi različne vidike svoje identitete. To se mi zdi ključno za razumevanje prednosti oblikovanja dvojne identitete pri drugi generaciji moje ciljne skupine. Po njenih besedah (prav tam) se potomec priseljencev z jezikom svojih staršev osvobaja od zanj obremenilnih situacij v družbi, po drugi strani pa se z jezikom novega okolja izvija iz prijema starševskega vpliva in moči – preklon na drug jezik mu omogoča oblikovati interakcijski pomen v skladu s svojim lastnim ciljem. Menjava jezikovnih kodov torej omogoča govorcem, da se predstavijo na določene, zaželeno načine (prav tam). Katera jezikovna identiteta se bo v dani situaciji izrazila, je odvisno od tega, katera domena ali aktivnost je povezana z vsakim od jezikov in s kakšnimi kulturnimi ter subjektivnimi pomeni je vsak od jezikov zasičen, pravi avtorica (prav tam).

Jezik je po M. Lukšič-Hacin (1999) najpomembnejši dejavnik socializacijskih procesov. Enakega mnenja sta tudi Whorf in Sapir (v Južnič 1983, str. 160), ki pojasnjujeta, da človek v procesu inkulturacije in socializacije ponotranji temeljne vzorce svojega jezika ter si tako pridobi modele vseh realnih možnosti, ki mu jih ponuja njegov jezik. V okviru teh jezikovnih vzorcev posameznik izraža svojo misel; in če hočemo te vzorce razumeti, moramo poznati kulturo jezikovne skupnosti, v kateri le-ti veljajo (prav tam).

Fishman (v Gomezel Mikolič 1999/2000, str. 174) pa je jezik definiral kot naravno in nujno sestavino fizične ter kulturne kolektivne tradicije in kot tak je pomemben pokazatelj etnične avtentičnosti. Odnos med jezikom kot simbolnim sistemom in kulturo pa je še bolj kompleksen, zato mu bomo na tem mestu posvetili več pozornosti.

Levi-Strauss (v Južnič 1983, str. 152, prim. tudi Gomezel Mikolič 1999/2000, str. 179) govori o trivrstni soodnosnosti med jezikom in kulturo, natančneje: jezik je po njegovem mnenju proizvod kulture, njen sestavni del ter pogoj zanjo. Prvič, jezik kot proizvod kulture odraža splošno kulturo tistih, ki ga govorijo. Drugič je kot sestavni del kulture izjemno pomemben element, saj ne predstavlja pasivnega ali avtomatičnega dela kulture, pač pa je način kulturnega vedanja. Poleg tega je vloga jezika v določeni kulturi opredeljena s tem, kako ta kultura jezik vrednoti (prav tam). Nazadnje je jezik tudi pogoj kulture, saj je z jezikom omogočeno uresničevanje bistvene narave kulture (prav tam), to je po Južniču (1983, str. 151–153) t. i. kumulativnost kulture. Južnič pojasnjuje (prav tam), da gre za prevzemanje in prenašanje kulture s komunikacijo iz generacije v generacijo, mehanizem te komunikacije pa

je jezik. Zato vsak jezik odraža neko kulturo; v jeziku se izpričujejo vrednote, ideologija, svetovni nazor, odnos do življenja idr., ki so značilni za neko kulturo (prav tam).

Če povzamem zgornje razlage, je človekov idejni svet tesno naslonjen na jezikovno strukturo. Po Sapir-Whorfovi teoriji o t. i. jezikovnih vzorcih (v Južnič 1983, str. 160) je »resnični svet« posameznika nezavedno zgrajen na jezikovnih navadah neke skupnosti. Nezavedno pomembno določa posameznika in njegovo delovanje, saj so nanj pripete številne ideologije, sistemi vrednot ter nenazadnje vedenje, ki se ga razume kot samo po sebi umevno (prav tam). Ravno kulturni oz. družbeni kontekst je po njunem mnenju (prav tam) tisti, ki posreduje pomen; jezik »per se« pa predstavlja sistem znakov, ki šele v družbeno-kulturnem kontekstu in interakciji prerastejo v simbolni sistem, hkrati pa se pomen obeh izpostavlja prav preko jezika kot najvidnejšega vidika komunikacije (prav tam). Po Južniču (prav tam, str. 155–156) gre za t. i. jezikovno modeliranje stvarnosti, saj vsak jezikovni sistem v določeni meri določa percepcijo sveta, okolja, v katerem je človeku dano živeti. Ljudje slišimo in vidimo znotraj jezikovnega sistema, ki nam je bil tako rekoč vsiljen v procesih socializacije in inkulturacije (prav tam).

2.4.3 Jezikovna zavest

Če je torej jezik tudi izraz osebne in hkrati etnične/narodne identitete posameznika, lahko sklepamo, da je s posameznikovo narodno zavestjo povezan tudi njegov odnos do jezika oz. jezikovna zavest.

V. Gomezel Mikolič (1999/2000, str. 180) v že omenjenem članku navaja definicijo jezikovne zavesti, kot jo razume van Lier (1995): zavedanje posameznikove jezikovne zmožnosti in njene vloge pri razmišljanju, učenju ter v družbenem življenju; hkrati pa mu jezikovna zavest pomeni tudi zavedanje moči in nadzora, ki nam ju jezik omogoča, ter zavedanje o zapletenem razmerju med jezikom in kulturo. Sporazumevanje pri človeku poteka avtomatično, brez osredotočenosti na jezik, le izjemoma oz. pri jezikovnem sporočanju v posebnih okoliščinah (za posebne namene) zavest usmerimo na kod sporočanja, tj. na jezik (van Lier v prav tam, str. 180–181). To izjemo oz. posebne okoliščine predstavlja ravno sporazumevanje v neprvem jeziku, ko je govorec in pisec nenehno pozoren na lastne jezikovne napake ter si prizadeva za njihovo odpravljanje in razvijanje svoje jezikovne kompetence. Isti avtor (v prav tam)

predvideva, da je zaradi tesnejše povezave med jezikom in kulturo pri medkulturni komunikaciji jezikovna zavest višja kot pri komunikaciji v enem jeziku v etnično homogenem prostoru. Podobno meni tudi Skutnabb-Kangas (v prav tam), ki pravi, da se dvojezični govorniki bolj zavedajo lastnega govornega obnašanja kot enojezični govorniki. Na tem mestu se nam odpira cela vrsta vprašanj jezikovne zavesti pri priseljencih, kjer se posameznik v okolju srečuje z dvema ali več jeziki.

V. Gomezel Mikolič (prav tam, str. 181) ugotavlja, da je razmerje med narodno pripadnostjo in narodno zavestjo podobno razmerju med (prvim) jezikom ter jezikovno zavestjo. Avtorica (prav tam) je prepričana, da tako kot narodna pripadnost predstavlja neko danost, ki lahko obstaja tudi neodvisno od posameznikove zavestne odločitve, tako nam je vnaprej dan tudi prvi jezik, s katerim se človek sreča takoj po rojstvu. Pri tem dodaja (prav tam), da je odvisno od dejavnosti njega samega in družbenih okoliščin, v katerih se bo znašel, kakšen odnos si bo izoblikoval do lastne narodne pripadnosti ter jezika in kako bo razvil svojo narodno ter jezikovno zavest. Tako kot prej narodno je tudi jezikovno zavest avtorica (prav tam) razčlenila na vsaj tri sestavine:

- kognitivna (predstave, sodbe in védenje o jeziku na splošno ter o jeziku kot sestavini kulture; razumevanje jezika in njegove družbene vloge),
- emocionalna (čustveni in vrednostni odnos do jezika),
- aktivnostna/dinamična (odnos do jezika med samo jezikovno rabo, ki se kaže npr. v pozornosti, ki jo posvečamo okoliščinam, primernemu ali neprimernemu sporočanju in našemu ustreznem odzivu).

2.4.4 Dvojezičnost

L. Knaflič (2010, str. 285) v svojem članku »Pismenost in dvojezičnost« pojasnjuje, da dvojezičnost, kot jo poznamo danes, ni enoznačna raziskovalna kategorija. Pri tem povzema Bialystoka (v prav tam), ki pravi, da se otroci, ki usvajajo en jezik, bistveno razlikujejo od tistih, ki usvajajo dva jezika – ti si pridobivajo izkušnje v dveh jezikovnih okoljih in komunicirajo tako, da izbirajo med različnimi jezikovnimi »orodji«, predvsem pa niso »seštevek dveh enojezičnih govorcev« (prav tam).

Pri opisovanju procesa usvajanja dveh jezikov pri dvojezičnih otrocih sem si pomagala z L. Knaflič (prav tam; prim. tudi Prebeg-Vilke 1995) – ta proces bom ponazorila v tem odstavku. Dvojezičen otrok je lahko izpostavljen dvema jezikoma hkrati oz. simultano, ker se starša od njegovega rojstva pogovarjata z njim v različnih jezikih (simultani nastanek dvojezičnosti); ali pa se z drugim jezikom sreča šele v šoli ali po zamenjavi okolja (npr. migracija družine v novo okolje). Pri drugem se najprej nauči enega, z določenim zamikom pa drugega jezika (sekvenčni nastanek dvojezičnosti). Toda takšne »čiste« situacije so redke; vsak otrok in odrasli ima svojo zgodovino dvojezičnosti, nastanek dvojezičnosti pa pogosto težko uvrstimo v kategorije ter je zato tudi težko empirično izmerljiva. Usvajanje drugega jezika gre skozi začetno obdobje, sledi mu obdobje določenega ravnovesja med jezikoma, lahko pa se nadaljuje tudi s prevlado drugega jezika nad prvim (prav tam).

Eden izmed splošnih dejavnikov pri vseh tistih, ki usvajajo poleg prvega tudi drugi jezik, je po M. Prebeg-Vilke (1995) motivacija, ki jo je na podlagi opravljenih raziskav Lamberta in Gardnerja (v prav tam), razmejila na integrativno in instrumentalno motivacijo. Integrativna se pojavi, ko se učenec želi identificirati s kulturo drugega jezika – to je pri učenju maternega jezika, pravi Mowrer (v prav tam). Otrok se želi identificirati tako s starši kot z okoljem, v katerem živi. Instrumentalna motivacija pa se pojavi, ko se učenec uči drugega jezika funkcionalno, tj., da bi uresničil določene cilje: da bi lahko komuniciral s svojim okoljem; da bi v šoli lahko uspešno spremljal pouk, ki je v drugem jeziku; da bi se lahko igral z vrstniki v vrtcu ipd. (prav tam). Obstajajo primeri, ko otroci odklanjajo, da bi v družini negovali materni jezik, ker se želijo integrirati v novo skupnost in se z njo identificirati. Po L. Knaflič (2010, str. 287–288) se v dobi odraščanja (adolescence) mladostniki med oblikovanjem identitete zavedajo dveh kulturnih vplivov, rezultat takšnega odraščanja pa je enkratna kulturna identiteta, ki bo vsebovala prvine obeh kultur. Razvoj »združene« kulturne identitete je odvisen od razlik med domačo kulturo in kulturo okolja, dodaja avtorica (prav tam).

S. Medveš (2006, str. 205) opozarja na dve pomembni dejstvi pri usvajanju (d drugega) jezika. Prvič, otroci se veliko naučijo, ko se igrajo z drugimi otroki, vendar morajo jezik slišati tudi od odraslih, kajti govor odraslih, ki je usmerjen na otroke, učinkuje kot jezikovna vaja (prav tam). In drugič, otrok med usvajanjem drugega jezika ne sme zanemariti svoje materinščine, kajti proces pozabljanja je pri otroku zelo hiter. »Pri tem je treba poudariti hitro pozabljanje maternega ob pretiranem poudarjanju tujega jezika, [kjer] ne gre zgolj za pozabljanje samega jezika, ampak posredno tudi za izražanje čustvovanja in mišljenja.« (Prav tam, str. 202) O tem

govori tudi Zalokar (1991), ki dosledno prepričuje: »Starši se motijo, ko mislijo, da je dovolj, če se ga [drugega jezika] [opomba N. R.] zlahka naučijo. Res je sicer, da jim učenje ne dela večjih preglavic, res pa je tudi, da zelo hitro pozabijo na materni jezik, posebno če so majhni.« Pomembno je, da ima otrok za prvi jezik na voljo dobre modele in ugodno psihološko situacijo, tj. okolje, v katerem bo želel govoriti v svojem prvem jeziku, dodaja S. Medveš (prav tam).

Če povzamem misel S. Medveš (prav tam, str. 205), je jezik otrokova vstopnica v družbeno skupino ali kulturno skupnost. Dva jezika pripomoreta k temu, da otrok pridobi poglede na svet dveh družbenih skupnosti, starši pa mu omogočijo, da se razvije v prilagojeno osebo in se prijetno počuti v obeh skupnostih. Jezik je tako eden izmed temeljnih pogojev uspešne integracije in socialne vključenosti v obe skupnosti (prav tam). O tem govori tudi članek o priseljencih iz nekdanje SFRJ in njihovih potomcih »Novi primeri izbrisov ali apartheid po Slovensko« (v prav tam): »[L]judje so pač individualno prišli v Slovenijo in si tam našli življenjske partnerje, si ustvarili družine [...]. Otroke so [...] dobili v Sloveniji, tako da so otroci praktično Slovenci, saj so se učili po slovenskih učnih programih, imajo slovensko kulturo, govorijo slovensko«.

2.5 Kultura in prenos kulture med generacijami

Tomalin in Stempleski (v Čok idr. 1999, str. 51) sta kulturo razčlenila na:

1. vedenjske vzorce (običaji, navade, oblačila, hrana, prosti čas)
2. ideje (prepričanja/stališča, vrednote, institucije)
3. proizvode (književnost, folklor, umetnost, glasba, (umetni) izdelki), ki jih razvrščata najvišje

Po Dworkinu (v Gomezel Mikolič 1999/2000, str. 174) kultura ponuja t. i. očala, skozi katera lahko ovrednotimo izkušnje. Ta »očala« so uporabna tudi, ko gre za medsebojno prepletanje različnih kultur in odločanje o tem, katere prvine neke druge bomo sprejeli kot del lastne kulture (prav tam). Kultura tako ni statičen, pač pa je nenehno spreminjajoč se pojav, ki se preoblikuje v interakciji z drugimi kulturami, je prepričana avtorica (prav tam).

Tudi nekaterim drugim avtorjem (Hammerschmidt 1999; Jones 1999 v Gomezel Mikolič 1999/2000) se kultura bolj kot skupek določenih lastnosti kaže kot nek orientacijski sistem, ki vpliva na posameznikovo individualno ravnanje in se kot taka neprestano spreminja.

Po definiciji UNESCO (v Južnič 1993, str. 179) kulturo definiramo kot »dinamičen vrednostni sistem naučenih elementov pričakovanj, konvencij, verovanj in pravil, ki omogočajo članom določene skupine, da uresničijo kontakte med seboj in svetom, da torej med seboj komunicirajo in razvijajo svoje ustvarjalne potencialne.«

M. Medvešek (2007a, str. 336) meni, da vprašanje kulturne razsežnosti integracijskega procesa zahteva obravnavanje kulture v njenem najširšem pomenu. Zato se je pri opredeljevanju kulture oprla na Emberja in Emberja (v prav tam), ki kulturo definirata kot »niz[e] naučenih vedenj, prepričanj, stališč, vrednot ali idej oziroma idealov, ki so značilni za posamezno družbo ali populacijo«. Za tematiko moje diplomske naloge pa je bolj uporabna opredelitev Kroeberja in Kluckhohna (prav tam), in sicer kultura kot skupki med seboj povezanega znanja o komuniciranju, vsakodnevnih življenjskih praksah, ekonomiji, organizaciji družbenih odnosov itd., ki so entitete, zakoreninjene v dejavnostih in se prenašajo med generacijami kot relativno samostojni sistemi ali »sistemski kulturni vzorci«. Ključni mehanizem za ohranjanje kulture je tako medgeneracijski prenos – specifična kultura se namreč vzdržuje in obnavlja s prenosom njenih vsebin iz ene generacije v drugo; pri priseljencih pa se s priselitvijo ter novim življenjem v državi sprejemnici »prekine običajen« medgeneracijski prenos kulture, razlaga M. Medvešek (prav tam). Preselitev družino in njene člane postavi v nove pogoje, ki povzročijo naglo ter globoko družbenokulturno spremembo (prav tam).

Vertikalen in horizontalen medgeneracijski prenos kulture, kot ga je po Berryju idr. (prav tam, str. 337) povzela M. Medvešek, je zelo pomemben za razumevanje procesa ohranjanja kulture pri moji ciljni skupini, zato ga v naslednjem odstavku podrobno povzemam tudi sama.

V vsaki skupnosti je vertikalni medgeneracijski prenos etničnih elementov (v katerem igrajo osrednjo vlogo družina oz. starši) prvi, ki otrokom posreduje specifične etnične elemente, vrednote in tradicije ter je bistven za ohranjanje kulturne dediščine v novi generaciji. Na ohranjanje kazalnikov etničnosti v družini ali skupnosti pa ne vpliva samo vertikalni prenos med generacijami, ampak tudi horizontalni, ki vključuje zlasti vplive vrstnikov, vzgojno-

izobraževalnega sistema in množičnih medijev ter ustreza procesu kulturnega učenja in prilagajanja družbenemu okolju. Pri priseljencih se zaradi priselitve v novo družbeno okolje prekinajo do tedaj obstoječe vertikalne in horizontalne poti prenosa kulture ter se vzpostavijo nove (Berry idr. v prav tam, str. 337).

M. Medvešek (prav tam) dodaja, da v novem družbenem okolju v »priseljenskih« družinah starševski modeli tekmujejo z družbenimi (okoljskimi), pri čemer so slednji pogosto obravnavani kot bolj privlačni ali prestižni. Čeprav družina in s tem vertikalni medgeneracijski prenos ostajata ključna za ohranjanje izvirne kulturne dediščine, pa nadaljnje ohranjanje etničnih kazalnikov ni odvisno samo ter predvsem od družine, temveč še od drugih sekundarnih medijev socializacije in vrste drugih dejavnikov – torej od družbenega konteksta (prav tam). Vendar pa v priseljenskih skupnostih horizontalni kulturni prenos večinoma predstavlja proces učenja in sprejemanja kulture okolja v državi sprejemnici, ki poteka predvsem s pomočjo stikov z vrstniki; v procesu vzgoje ter izobraževanja in preko medijev. Kadar se medgeneracijski prenos izvirne kulturne dediščine in etničnih kazalnikov ne zgodi, posameznik nima ugodnih izhodiščnih možnosti za ohranitev etničnosti svojih staršev (prav tam).

Naslednji dejavnik pri ohranjanju etnične dediščine (kultura, vrednote in norme, jezik itd.), ki ga omenja M. Medvešek (prav tam), je percepcija statusa posameznika in skupnosti, ki ji pripada, v primerjavi s statusom večinskega naroda. Avtorica pa (prav tam) pojasnjuje, da če posameznik (priseljenc oz. potomec priseljencev) ni zadovoljen s svojim statusom oz. statusom etnične skupnosti, ki ji pripada, in mu ni omogočena družbena mobilnost ob hkratnem vzdrževanju etničnih značilnosti, so mu na voljo trije možni (prevladujoči) scenariji. Prva možnost je opuščanje elementov etnične skupnosti, ki ji izvorno pripada, in prevzemanje elementov večinske skupnosti v državi sprejemnici – naraščanje števila prebivalcev, ki se na subjektivni ravni ne opredeljujejo več kot pripadniki manjšinske etnične skupnosti, je rezultat procesa asimilacije, ki lahko postopno vodi v izginjanje manjšine. Drugi scenarij je obstoj etnične identitete brez očitnega izkazovanja etnične pripadnosti ali skupinske participacije. O tem govori Gans (prav tam), ki simbolno etničnost obravnava kot možnost, da pripadniki neke skupnosti v več generacijah ohranjajo občutke pripadnosti določeni etnični skupnosti brez participacije v etničnih oz. kulturnih organizacijah ali prakticiranja etnične kulture. Tretja možnost pa je revitalizacija etnične identitete, saj lahko etničnost in etnična identifikacija poleg zatona doživita tudi ponovno oživitev (prav tam).

Splošni del zaključujem z vprašanji, ki so si jih zastavili tudi številni raziskovalci na tem področju, in sicer: kako deluje družina in kakšni so odnosi med člani, katerih osebnost je zgrajena na različnih jezikih – ali to pomeni, da je zgrajena tudi na različnih temeljih? Kako se v tovrstnih družinah prenašajo vrednote in v kolikšni meri se usklajujejo z vplivi okolja? Kakšni nezavedni procesi se oblikujejo pri priseljencih, pa tudi v etnično mešanih družinah?

3 Značilnosti prve in druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije

3.1 Socializacija prve in druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije

Ena izmed ključnih medgeneracijskih razlik med priseljenci in njihovimi otroki je v socializaciji enih ter drugih. Po M. Lukšič-Hacin (1995, str. 107) so priseljenci prve generacije s seboj v tujino prinesli že sprejet in izgrajen sistem vrednot, svoje nacionalne ter kulturne posebnosti in občutek pripadnosti lastnemu kulturnemu okolju, narodu ter domovini.

Medtem ko sta pri prvi skupini primarna in sekundarna socializacija že zaključena procesa, ki sta potekala usklajeno, gre pri drugi skupini za nenehno nihanje med zahtevami in pričakovanji družine na eni ter okolja na drugi strani, samoaktivnost pa je konstantno razpeta med dve kulturi. To se lahko odraža v oblikovanju posameznikove identitete – vsaj občutek narodnostne pripadnosti teh otrok je zaradi tega negotov, meni Trnovšek (v Dekleva in Razpotnik 2002, str. 39).

Dekleva in Razpotnik (prav tam, str. 37) sta za tovrstne otroke uporabila oznako »sindrom t. i. kulturne dvoživke«, ki jo utemeljujeta z razlago, da v njihovi zavesti nastaneta spoj in navzkrižje dveh kulturnih tradicij, dveh jezikov ter dveh načinov življenja.

Teorije, osnovane na kulturnem konfliktu, najpogosteje omenjajo le dve, dejansko pa na pripadnike skupine priseljenjskih otrok vsakokrat vpliva več značilnih okolij, pojasnjujeta Dekleva in Razpotnik (prav tam). Njihovo življenje ni razpeto le med širšo kulturo dežele njihovih staršev in kulturo priseljenjske družbe, pač pa jih zaznamuje predvsem kultura določenega okolja, v katerem živijo, pravita omenjena avtorja (prav tam). Kultura določenega okolja pa vedno predstavlja več kot dve »kulturi«, torej nanje delujeta več kot le dva normativna vpliva, in sicer (prav tam, str. 42):

- kultura njihovih staršev pred prihodom v novo okolje oz. kultura njihovih sorodnikov v rodnem kraju njihovih staršev;
- kultura njihovih staršev po selitvi kot rezultat prilagajanja, sprememb in novega načina življenja;
- kultura njihovega ožjega okolja, vrstnikov;

- kultura, posredovana v šoli: a) prek transparentnega učnega načrta, b) prek skritega učnega načrta (prepričanj in nagibov, ki jih učitelji posredujejo z vsem svojim vedenjem), c) z vrstniško kulturo;
- kultura, posredovana prek množičnih medijev na nacionalnem nivoju.

Na vprašanje, kateri kulturi pripadajo, večina priseljencev druge generacije navaja pozitivne in negativne plati ene in druge (ali več) kulture, ne da bi lahko resnično izbrali eno na račun druge (oz. drugih). Čeprav so ponosni na svoje korenine, so bili večinoma vzgojeni tako, da se morajo prilagoditi okolju, v katerega so prišli (njihovi starši) in tukajšnjemu načinu življenja ter ga sprejeti.

3.2 Oblikovanje identitete pri prvi in drugi generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije

Pripadniki prve generacije pri-/izseljencev so bili po Žigonu⁶ (1998, str. 98) vsaj v prvih letih življenja izpostavljeni inkulturacijskim vplivom primarnega okolja in so svojo narodnostno identiteto ohranili tudi v novem okolju. Pri tem pa gre lahko po njegovem mnenju (prav tam; prim. tudi Mlekuž 2000, str. 10) za zavestno ali nezavedno raven. Avtor (prav tam; prim. tudi Mlekuž 2000, str. 10) je prepričan, da tudi če se pri-/izseljenci obravnavajo za (v mojem primeru) Slovence in zatrjujejo, da so pozabili svoj materni jezik, jih razkrivajo njihovi način razmišljanja, gestikulacija, delovne navade, običaji itd., ki so tipično »njihovi« (v mojem primeru neslovenski), značilni za njihovo matično deželo. Tako je njihova narodnostna identiteta razvidna predvsem v čustvenih trenutkih, npr. ob petju, obisku nekoga iz izvorne države (s katerim lahko v trenutku »preklopijo« v drug jezik, čeprav niso bili prepričani, da ga še znajo), pa tudi v stanju nezavednega (v »svojem«, ne le v maternem jeziku, običajno tudi sanjamo). Pri starejših je pogosta želja, da bi umrli oz. bili pokopani doma (prav tam).

Etnična identiteta pripadnikov prve generacije se je izoblikovala na ravni posameznika, njegove družine, izvorne skupnosti, domovine in slovenske družbe. To je po Južnič (1987, str. 223; Južnič 1993, str. 268) potekalo v okviru materialno-socialnega in duhovnega osamosvajanja priseljencev prve generacije v novem, sprva njim tujem, sčasoma pa vse bolj

---

⁶ Čeprav je avtor v svojem delu »Otroci dveh domovin« opisoval Slovence, ki so se izselili v Južno Ameriko, sem njegovo razlago uporabila tudi pri opisovanju svoje ciljne skupine, saj se mi zdi več kot ustrezna.

domačem družbenem ter naravnem okolju. Glede na sam potek omenjenega družbenega procesa Južnič (prav tam) govori o diametralnem razvoju njihove identitete v novem okolju: s povečevanjem njihove materialne neodvisnosti je v njih izginjal občutek pripadnosti samo tistemu, kar opredeljuje njihov izvor, namesto tega se je oblikovala dvojna pripadnost, na eni priseljski skupnosti ter domovini, na drugi pa slovenski družbi. K temu bi dodala, da ni šlo le za materialno neodvisnost, pač pa je povod za pripisovanje večjega pomena družbi sprejemnici predstavljal tudi (in predvsem) začetek izobraževalne poti njihovih otrok. Na tej točki so se ti starši dokončno odločili, da se ne bodo vrnili v svojo izvorno državo, ampak da bodo svojemu otroku omogočili boljše življenjske pogoje, kot so jih imeli sami in se pri tem po svojih najboljših močeh trudili, da otroci ne bi izstopali, temveč da bi postali del te družbe. Omogočanje zdravega in srečnega otroštva je bila vedno njihova prioriteta, zato so jih spodbujali k ustvarjanju širokega ter raznorodnega socialnega omrežja in nasploh naredili vse, da se otroci ne bi počutili drugačne ter da bi jih vrstniki sprejeli medse.

3.2.1 Dvojna identiteta

Termin »dvojna« identiteta po Žigonu (1998, str. 98) vsebuje dve ravni, in sicer nezavedno in zavedno raven. Prva je izrazitejša, saj označuje primarno oz. t. i. materno etnično identiteto, medtem ko zavedna plat označuje zavestno resocializacijsko težnjo, torej željo po čim popolnejši integraciji z novim okoljem (prav tam). Po Južniču (1993, str. 269) je za posameznika »skorajda nemogoče [...], da bi bil 'etnično razdeljen' in imel kako dvojno etnično identiteto«, vendar je položaj priseljencev v tujem okolju (oz. položaj priseljencev prve ter druge generacije v Sloveniji) tako specifičen, da B. Čebulj-Sajko⁷ (2000, str. 85) govori o dvojni etnični identiteti. Priseljenci prve generacije namreč sebe vedno postavljajo v dve vlogi: v razmerju do domovine so izseljenci, do vselitvene družbe priseljenci; vseskozi pa se zavedajo svojega etničnega porekla, na katerem temelji njihova etnična identiteta (prav tam, str. 82–83). Avtorica (prav tam) opisuje notranjo razdvojenost priseljencev prve generacije, ki se s takšnim ali drugačnim odnosom do izvorne družbe ni prekinila. Pogojena je z njihovim rojstvom v drugačni kulturi kot je sedanja, v kateri živijo (prav tam). Meni (prav tam), da se zavedanje pripadnosti k obema in njena manifestacija na duhovno-materialnem ter

---

⁷ Avtorica je v svojem delu »Razpotja Slovencev« opisovala razdvojeno identiteto avstralskih Slovencev. Zaradi podobne življenjske situacije obeh ciljnih skupin sem se po mojem mnenju upravičeno sklicevala tudi na njene ugotovitve.

materialno-fizičnem področju njihovega življenja kaže kot osnovni notranji konflikt večine priseljencev. Po pričevanju enega izmed priseljencev (prav tam) se le-ti nahajajo na eni točki, ki nima izhodišča – kot v nekakšnem labirintu, nad katerega bi se bilo potrebno dvigniti. Dvig iznad tega labirinta pa bi pomenil zapustiti vse – otroke, bivališče, tamkajšnje življenje – in oditi domov. Doma pa se tak človek ne more več prilagoditi, ker naj bi bil že prestar (prav tam).

Če se vrnem k identiteti – B. Čebulj-Sajko (prav tam) jo pojmuje kot izredno spremenljiv pojem, ki se je oblikoval skozi obe obdobji v življenju pripadnikov prve generacije: tisto, ki so ga od svojega rojstva do izselitve živeli doma, in obdobje od izselitve do danes. Dvojna identiteta kot posledica obeh obdobji vpliva na njihov vsakdanji način življenja v večinski družbi tako na ravni individualnosti (spomini na domovino), družine (vzgojanje otrok v duhu tradicije in jezika, ki so ju prinesli s seboj v Slovenijo na eni ter vzgoja otrok v slovenskem jeziku zaradi želje po njihovi uspešni integraciji na drugi strani), izvorne skupnosti (društva, cerkve, verska središča, kjer ohranjajo vidne znake svoje identitete) kot tudi na ravni slovenske družbe v celoti (prav tam).

B. Čebulj-Sajko (prav tam, str. 82–83) poudarja, da skušajo pripadniki prve generacije v odnosu mi : drugi iz obeh svetov izluščiti najboljše, »vendar ostajajo razpeti med navezanostjo na novo domovino in stalno domotožje, pa čeprav ob obisku v domovini ugotovijo, da tam nimajo nikogar več, da se je vse spremenilo itd.« (Žigon 1998, str. 98). Način življenja prvih priseljencev, ki je razdvojen med dva pola etnične identitete pa »ima posledice tudi v izražanju etnične pripadnosti njihovih potomcev« (Čebulj-Sajko, str. 87). Starši jih že od malih nog seznanjajo s tem, kdo in od kod so, ob tem pa poudarjajo, da jih tega ne sme biti sram, da tega ne smejo zanikati, a tudi ne pretirano poudarjati. Ko morajo razmisliti, kdo so, se navadno ne morejo opredeliti. Radi imajo eno in drugo državo, vendar v izvorni državi ne bi živeli, ker je vse njihovo življenje tukaj, v Sloveniji. Po drugi strani pa se tudi tam počutijo »kot doma«, predvsem zaradi vezi s tamkajšnjimi ljudmi. Največkrat se odločijo za nevtralno pot, torej, da se ne bodo klasificirali. So, kar so, torej ime in priimek.

3.3 Procesi vključevanja v novo okolje pri prvi in drugi generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije

3.3.1 Kulturni šok

Začetek resocializacije (in frustracij) priseljencev prve generacije je po Lukšič-Hacin (1995, str. 107) predstavljal srečanje z novim prostorom oz. prvi stik, ki ga je priseljenec vzpostavil ob prihodu. »Prvi vtis je izraz močnega emocionalnega razpoloženja, ki predstavlja izhodišče in kar nekaj časa vpliva na posameznikov odnos do vsega novega.« (prav tam; prim. tudi Mlekuž 2000, str. 11)

Več zaporednih novih vtisov sproži pojav, v antropološki literaturi znan kot kulturni šok, na katerega so se priseljenci odzvali različno in v skladu s svojimi osebnimi značilnostmi, predhodnimi izkušnjami ter ostalimi vidiki individualne identitete. Kulturni šok je po Južnič (1977, str. 524; prim. tudi Lukšič-Hacin 1995, str. 109) stanje brezupne osuplosti, prepadenosti, zbežanosti in zmede. To še stopnjuje (prav tam), ko pravi, da vse to pelje v apatijo in umik človeka v izolacijo. Pri tem se med ukinitvijo starih norm in sprejemanjem novih pogosto pojavlja »kulturna praznina«, ki lahko pripelje do pojava socialne patologije. Kulturna praznina je posledica stabilnosti »starih« vzorcev in norm, ki so v novi sredini razvrednoteni, a se ne »umaknejo« novim (prav tam). Avtor (prav tam) zaključuje, da so sprejemanje novih norm in vrednot oz. proces preoblikovanja identitete ter resocializacija močno ovirani. J. Žitnik Serafin (2008, str. 96) pa, ravno nasprotno, pravi, da ima kulturni šok poleg negativnega psihološkega pomena za osebo, ki ga doživlja, tudi pozitivnega, saj vodi v zavedanje o nepovratni spremembi »domačega« okolja oz. do nujnega sprejemanja lastne integracije v novem okolju.

Resocializacija prve generacije oz. njeno vključevanje v novo kulturno in družbeno sredino je pred priseljenca postavila številne zahteve po prilagoditvah in spremembah. V novi državi se spremenijo najpomembnejši elementi, ki ovirajo napredovanje po Maslowovi lestvici potreb navzgor (kar v nadaljevanju povzemam po J. Žitnik Serafin, str. 108), in sicer ljudje, odnosi, vrednote in norme. Če začnemo na drugi stopnici, se ustavi že pri zadovoljevanju potrebe po (fizični, materialni, čustveni, zdravstveni itd.) varnosti. Korak višje je zavirano uresničevanje socialnih potreb (po pripadnosti in ljubezni), kajti neugodnim zunanjim dejavnikom se pridružuje občutek, da so se potrgale stare (emocionalne) vezi z bližnjimi in prijatelji.

Intenzivnost tega občutenja je odvisna od posameznikove percepcije prostora in oddaljenosti, različnih vzrokov odhoda ter geografske in »komunikacijske« distance med staro ter novo družbo. Vse naštetu vpliva na ugled in samospoštovanje posameznika, odzivi posameznika pa so odvisni od njegovih specifičnih osebnostnih lastnosti ter sposobnosti, izobrazbe, pojmovanja stvarnosti in znanja jezika. Končno doseganje zadnje stopnice na 5-stopenjski lestvici onemogočata relativizacija in razvrednotenje prejšnjih navad ter običajev in dilema o tem, kako presojati ter razumeti nove situacije – to postavlja pod vprašaj samouresničitev »novopečenega« priseljenca (prav tam, str. 108).

Glede na osebna pričevanja so pripadniki prve generacije potrebovali vsaj dve leti (tudi štiri ali več), da so sprejeli nove in drugačne zahteve družbe. Zaradi nepoznavanja jezika so se počutili še bolj osamljeno in odrinjeno, zaradi domotožja pa so hodili v izvorno domovino tudi vsak konec tedna, kjer so jih starši prepričevali, naj se vrnejo nazaj v Slovenijo ter prebrodijo začetno krizo. Ob podpori partnerja, otrok, na delovnem mestu, v izobraževalnih institucijah in ob hkratnem usvajanju slovenskega jezika so si postopoma opomogli od začetnega šoka. Določene vrste »kulturni šok« pa lahko doživijo tudi potomci prve generacije, in sicer tisti, ki so jih doma vzgajali le v maternem jeziku staršev. Ob vstopu v »zunani svet« se namreč srečajo z drugačnostjo na vseh ravneh, če ga v domačem krogu niso ustrezno pripravili na to. Vendar se otrok zahvaljujoč razvojnim značilnostim načeloma zelo hitro »zlije s tokom« in zato potrebuje veliko manj časa kot njegovi starši.

3.3.2 Po kulturnem šoku

Žigon (1998, str. 24) razlaga, da se priseljenec prve generacije ob vstopu v novo, drugačno kulturo sreča z vnovično socializacijo, kajti za njim je že primarna socializacija z vsemi učinki na podzavest in »vsajenimi« kulturnimi vzorci, ob stiku z novo sredino pa spoznava nov sistem odnosov, nov simbolni sistem (jezik) ter nove kulturne vzorce. Kot odrasel človek mora v kratkem obdobju ravnati, priučeno v »svoji« kulturi, prilagoditi novemu okolju (prav tam). Po Južnič (1973, str. 48) namreč resocializacija pomeni poznejše usklajevanje posameznika z neko spremenjeno družbo. Pojem resocializacije pa se prekriva s pojmom akulturacije, ko se spustimo na raven posameznika (Lukšič-Hacin 1995, str. 104). Dekleva in Razpotnik (2002, str. 40) zatrjujeta, da prva generacija priseljencev z migracijo izboljša svoje življenjske pogoje, da njeni interakcijski vzorci ostajajo večinoma povezani z lastno etnično

skupnostjo, stiki z večino pa so omejeni na področje dela. Vendar to v celoti ne drži. Dejavno vključevanje v sfero dela in/ali izobraževanja, urejanje bivalnih razmer, pridobivanje osnovnih informacij o življenju v večinski družbi itd. »novim prišlekom« ne dovoljujejo, da bi se gibali le znotraj svoje manjšine.

Po B. Čebulj-Sajko (2000, str. 45) so prvi priseljenci obenem že prehajali v fazo postopne ustalitve glede na stalno bivališče, zaposlitev, družinsko življenje, življenje z rojaki in komuniciranje v slovenskem jeziku. Z doseganjem osnovnih življenjskih ciljev oz. normalnih življenjskih pogojev so se uresničile želje in potrebe nekaterih migrantov po normalnih družbenih odnosih s sobivajočimi v soseski, na delovnih mestih in v javnem življenju (prav tam). Pot do samopriznanja omenjenih želja in potreb pa je moral opraviti vsak posameznik sam, pravi avtorica (prav tam), in sicer tako, da je vsaj za nekaj časa presegel prvotni namen po začasnem bivanju v tujini, kjer bi si prislužil denar za boljše življenje doma, ter odmisлил željo po povratku v domovino.

Razlikovati je potrebno tudi med tistimi, ki so se v Slovenijo priselili pred njeno osamosvojitvijo, in tistimi, ki so se v Slovenijo nastanili po letu 1991. V času skupne države Jugoslavije je prevladovala skupna vizija o večkulturnosti, kar je pomenilo, da narodna pripadnost takrat – v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih – med njimi ni igrala posebne vloge (Antić Gaber 2011). Z družino in prijatelji so priseljenci prve generacije hodili na izlete v bližnje kraje, kjer so se (tudi sicer) družili z drugimi priseljenci ter njihovimi družinami, se med seboj vabili na različna praznovanja in celo bili pozorni na to, da so pripravili hrano, ki jo jedo tudi njihovi prijatelji različnih ver ter kultur (prav tam). Ker predvsem v izvorni domovini niso nikdar razmišljali o svoji narodni pripadnosti, se jim je bilo ob prihodu zelo težko uradno opredeliti za določeno narodnost – imeli so se za »Jugoslovane«.⁸

Njihovi razlogi za odhod v tujino so bili predvsem ekonomske narave, zato so se (in so jih) v Sloveniji dojemali kot »začasne delavce« (prav tam). Tačasnost je pomenila, da se v Sloveniji niso ukvarjali z njihovo integracijo v novo okolje, priseljenci pa so pogosto ravnali, kot da je življenje v Sloveniji zgolj priprava na tisto pravo življenje, ki jih čaka ob povratku v

---

⁸ Podrobnejši vpogled v različne življenjske zgodbe priseljencev prve in druge generacije z območij nekdanje Jugoslavije sem dobila s pomočjo pogovorov, ki jih je z omenjeno ciljno skupino opravila M. Antić Gaber (2011). Posamezne koristne informacije in podobnosti sproti vpenjam v svojo zgodbo ter izkušnje svojih sogovornikov.

njihovo izvorno okolje. Zato so mnogi v Sloveniji zaslužen denar sproti investirali v nepremičnine v krajih izvora, dopust pa so izkoristili za njihovo urejanje (prav tam).

Tovrsten dopust oz. za njihove otroke počitnice, pa so pripadniki druge generacije doživljali povsem drugače. Med svojimi vrstniki in prijatelji v soseščini ter šolskem okolju so se počutili prikrajšane, saj za razliko od njih niso hodili na morje in se tako niso mogli »vklopiti v dogajanje« (prav tam). Po drugi strani pa so ti otroci radi obiskovali svoje sorodnike, a so se še rajši vračali nazaj v Slovenijo.

Stanje v času vojne in po vojni pa je povsem spremenilo ozračje med prebivalci v Sloveniji. Nestrpnost in sovražnost so občutili že otroci v šoli, saj so se začeli med seboj razločevati ter družiti po narodni pripadnosti in mnogi so se v tistem obdobju sramovali svojega porekla (prav tam). Kajti otroci so veliko bolj ranljivi, ko gre za vzpostavljanje odnosov z drugimi otroki – pripisujejo jim velik pomen kot t. i. pomembne Druge v svojem življenju oz. procesu odraščanja. Posledično niso želeli uporabljati izvornega jezika ali obiskovati izvorne domovine svojih staršev. V času vojne so morali pripadniki prve generacije izbrati med »preteklostjo in prihodnostjo«. Mnogim je odločitev za eno ali drugo pogojevala prihodnost njihovih otrok, za katere je Slovenija postala dom, saj so bili tu rojeni in so odraščali v skladu s tukajšnjim načinom življenja. Tako se je stanje »začasnosti« prve in druge generacije priseljencev ustalilo.

T. Pezdir (2007, str. 441) pravi, da so na začetku bivanja v Sloveniji še razmišljali o vrnitvi, kasneje pa se je ta želja močno zmanjšala, saj je pretehtala vpetost v večinsko okolje (družina, prijatelji, služba, socialni položaj), kljub sicer še vedno močni povezanosti z izvornim okoljem. Pomembno vlogo pri želji po vrnitvi igrajo po njenem mnenju poleg simbolne vloge tudi povsem praktični razlogi – slabe ekonomske razmere, velika brezposelnost v državi izvora, pa tudi neurejen zdravstveni sistem ipd.

Osebna pričevanja priseljencev zelo pogosto vključujejo pojem t. i. asimilacije. Predvsem tisti, ki v Sloveniji živijo že več desetletij, zase pravijo, da so se popolnoma »asimilirali«, njihovi otroci pa naj bi se »asimilirali« še toliko bolj. V sebi pa bodo vedno pripadali tistemu, kar jih je oblikovalo v zgodnjih letih. Na tem mestu je potrebno opozoriti, da priseljenci najverjetneje ne ločujejo med pojmom asimilacija in integracija, zato dopuščam možnost oz. sklepam, da imajo v mislih integracijo. Po Južničju (1973, str. 48) namreč integracija pri pripadnikih prve generacije (še) ni mogoča: če je akulturiran posameznik tisti, ki je sprejel

tuje vrednote in tuje kulturne vzorce, to poteka predvsem na zavestni ravni, kajti popolna akulturacija (njena skrajna faza je asimilacija) je po njegovem mnenju mogoča le v drugi ali celo šele v tretji, četrti generaciji, ko se novi kulturni vzorci vsadijo v posameznikovo podzavest. Žigon (1998, str. 24) dodaja, da se s starostjo manjša stopnja (možnost) nezavedne socializacije. Avtorica M. Lukšič-Hacin (1995, str. 130) tako zaključuje, da »socializacijski in inkulturacijski učinki na človeka [...] onemogočajo popolno kulturno preobrazbo v prvi generaciji«. Podobno razmišlja tudi Zalokar (1991, str. 24), ki se v kontekstu zgoraj opisanega izrazi kratko in jedrnato: »Prilagajanje novemu pri odraslih ne uspe popolnoma«.

Socializacija oz. inkulturacija druge generacije pa v celoti poteka v »tujem« okolju. Pri oblikovanju identitete otroci vzpostavijo določen odnos do norm in zahtev prevladujoče nove družbe in v skladu s tem vrednotijo lasten položaj in pripisan status, ki jim ga družba dodeli. Izpostavljeni so predvsem tistim socializacijskim vplivom, ki so pomembni za vzpostavitev socialno-kulturnih aspiracij v državi sprejema.

J. Žitnik Serafin (2008 str. 152) pravi, da asimilacija v prvi vrsti poteka preko šole, s sprejemanjem jezika, nacionalnih simbolov, tradicije in zgodovinskega spomina novega ter izgubo lastnega okolja. Poudarja (prav tam), da lahko društva v prvi generaciji preprečijo ali zavrejo asimilacijo, toda v drugi generaciji že zelo težko. Sama se z njeno razlago ne strinjam, pač pa se bolj nagibam k Južniču (1973, str. 48), da asimilacija v prvi generaciji priseljencev še ne nastopi oz. avtorica na drugem mestu (2008, str. 83–84) sama izpostavi, da je kot izkustvena prvina primarne socializacije izvorna kulturna tradicija močnejša od pridobljenih rezultatov poznejšega nadgrajevanja in problematiziranja zgodnjih vzorcev. To z drugimi besedami (po Lukšič-Hacin 1995, str. 100) pomeni, da lahko procesi sekundarne socializacije le delno spremenijo učinke primarne socializacije in jih ne morejo izpodriniti, saj je osebnost posameznika na tej stopnji že grobo oblikovana.

3.3.3 Ohranjanje kulturnega izročila

V sprejemanju novih in opuščanju starih kulturnih obrazcev se pripadniki prve generacije močno razlikujejo med seboj, mnogim pa je skupno, da so zaradi veselja otrok ter v želji, da se otroci (ko so bili še majhni) ne bi počutili drugačni od svojih vrstnikov, praznovali vse praznike, izvirne in slovenske. Posamezniki in družine, ki še niso toliko let v Sloveniji, v

večji meri spoštujejo svoje izvirne navade ter običaje – močno simbolno vez z domovino ohranjajo predvsem preko prehrane in glasbe izvirnega kraja. Postopoma (z leti) pa prihaja do prevzemanja slovenskega načina življenja na račun opuščanja nekaterih navad in običajev okolja izvora (Antić Gaber 2011). Glede na to, da že prva generacija priseljencev opušča svojo izvorno tradicijo, tudi drugi generaciji ne preostane nič drugega. Kot otroci so z veseljem preživljali počitnice v rojstni državi svojih staršev, kjer so vzpostavili intenzivne vezi s svojimi sorodniki, saj so jih slednji načeloma vzeli za svoje. Skozi leta pa se stvari spreminjajo, v nekaterih primerih so hiše porušene, vezi so se z razselitvijo sorodnikov pretrgale ipd. Posledično se nekateri ne želijo vračati, s tem pa je ogroženo ohranjanje stikov med mlajšimi generacijami in njihovimi starimi starši.

B. Čebulj-Sajko (2000, str. 71, 73) pravi, da so pripadniki prve generacije priseljencev prevzeli vlogo prenašalcev kulture izvirne družbe na mlajše generacije, za katero pričakujejo, da bo nadaljevala v istem duhu in prepričanju, v katerem so začeli oni. Pri tem se sprašuje (prav tam), ali je to tudi želja njihovih otrok; kajti družbene, kulturne, predvsem pa družinske razmere so spremenile v tolikšni meri, da je otroke nemogoče zadržati v istem kulturnem izročilu, ki so ga bili deležni sami; pa tudi država, ki so jo pustili za sabo, ni več ista (prav tam). T. Pezdir (2007, str. 424) zatrjuje, da imajo skozi vednost o izvornem okolju in njegovih pomenih, ki se prenašajo na drugo ter tretjo generacijo, tudi poznejši rodovi stalen stik z okoljem, ki sicer ni njihovo izvorno okolje, vendar pa je pomemben element pri oblikovanju posameznikove identitete in se tako postavlja ob bok jeziku, zgodovini ter kulturi. Pri tem pa pravzaprav ni pomembno, ali gre za realno ali zamišljeno skupnost, kot jo imenuje Anderson (v Dekleva in Razpotnik 2002, str. 32), pomembne so vezi, ki te stike vzdržujejo, meni T. Pezdir (prav tam).

3.3.4 Odnos do domovine

Navezanost na domovino vsak doživlja po svoje. Po B. Čebulj-Sajko (2000, str. 79–81) ti občutki pri nekaterih izvirajo iz domotožja, pri drugih iz emocionalnega zavedanja svojega porekla; povezani pa so z nostalgijo po času, ki so ga preživeli doma (toda na tem mestu je potrebno izključiti tiste, ki so zaradi osebnih razlogov želeli zapustiti svoj dom in izvorno okolje). Po mnenju avtorice (prav tam) na tej nostalgiji gradijo mit o matični državi, zato odlašajo z obiskom svojega rodnega kraja, ker se bojijo, da bodo razočarani nad videnim.

Posledica je, da se idealizirana podoba domovine in ljudi, ki so jih ob izselitvi zapustili, dokončno poruši (prav tam). Prijetna (in prevelika) pričakovanja zamenja razočaranje, poleg tega pa je priseljensec prve generacije doma že gost, nič več domač, »domačin«. Ne pozna novih članov družine, tudi dolgoletnih prijateljstev ni več – priseljensec namreč drugače govori, mnogi so mnenja, da je šel na boljše in tako ni več isti ipd. Po njihovem mnenju jih prvotno okolje ni več sprejelo in povratek v Slovenijo jim je pomenil vrnitev v zatočišče, kjer so se lahko še naprej spominjali domovine iz časa svoje mladosti. Svoji izvorni etnični identiteti se večina ni odrekla, saj so mnenja, da drugo nikdar ne morejo biti in da domovino nosijo v srcu. Pri tistih, ki po prihodu v matično domovino niso doživeli razočaranja in so vse spremembe sprejeli kot realne, se je njihova čustvena navezanost na izvorno okolje ter ljudi stopnjevala po povratku v Slovenijo. Po B. Čebulj-Sajko (prav tam) čutijo, da so tam doma in med njimi je veliko takih, ki se po vrnitvi v Slovenijo spopadajo z depresijo, kar jih morda naslednjič odvrne od tega, da bi ponovno obiskali svoj rodni kraj. Pogosteje jih obiščejo, težje prenašajo domotožje in toliko bolj jih vleče nazaj (prav tam).

Po Mlekužu (2000, str. 9) je izvorno okolje dojet kot prostor, ki je uokvirjal življenje in skupinsko pripadnost migrantov pred priselitvijo ter je sestavni del življenja tudi v novem okolju, zato gre za močno čustveno navezanost nanj. Odnos pripadnikov prve generacije do domovine se spreminja skozi njihova leta in faze njihovega vključevanja v večinsko kulturo. Težavne začetke spremljajo nostalgija, izlivi čustev, pogosti obiski izvornega kraja in iskanje tamkajšnje podpore domačih ter izgovorov, da bi se vrnili v domovino – najpogosteje pa nič od naštetega ne obrodi sadov. Prvo desetletje bivanja v Sloveniji še poteka v znamenju nostalgije in že omenjene »začasnosti«, ko priseljenci upajo, da se bodo vrnili, takoj ko bo privarčevanega denarja dovolj. Med tem »čakanjem« usvojijo jezik in si ob čustveni podpori partnerja ter novega prijateljskega in delovnega kroga ustvarijo solidno življenje, v katerem najpomembnejše mesto zavzemajo njihovi otroci. Ko pa otroci začnejo obiskovati šolo (če ne že prej), se sanje o vrnitvi razblinijo. Družina dobi prednost pred domovino oz. domovina dobi nove razsežnosti – domovina je tam, kjer so otroci. Po B. Čebulj-Sajko (2000, str. 77) otroci staršev priseljencev tako niso bili le most med dvema ali več kulturami, ampak poleg zadovoljstva z življenjskim standardom tudi najtehtnejši razlog za stalno naselitev v Sloveniji, saj je po njihovem mnenju družina najmočnejša vez, ki je tudi rojstni kraj ne more nadomestiti. Tukaj se počutijo doma, saj so si otroci tukaj ustvarili življenje. Za njih je najbolj pomembno, da so otroci zadovoljni. Kljub močni povezanosti z izvorno domovino je njihova stalna naselitev v tujini nujnost. Tako večina pripadnikov prve generacije svojega stalnega

življenja ne vidi več v izvorni državi. Tovrsten odnos pa ne velja za vse, nekateri pripadniki prve generacije so tako močno navezani na svoje starše, da se odločijo svoje življenje preseliti tja. B. Čebulj-Sajko (prav tam) pravi, da z življenjem v tujini zadovoljujejo predvsem svoje družinske in materialne potrebe, medtem ko ostajajo notranje nepotešeni. V tem pogledu je tujina zanje še vedno tujina – prilagodili so se in se vživeli v vsakdanjik v novi državi, vendar so njihove korenine doma (prav tam). Samospraševanje o pomenu domovine za posameznika postane pri priseljencih prve generacije ponovno aktualno ob njihovi upokojitvi. Upokojitev pomeni več časa za vrednotenje in evalvacijo svojih življenjskih dosežkov, razmišljanje o morebitnih drugačnih scenarijih in miselno vračanje h koreninam. Tisti, ki »doma« nimajo nikogar in ničesar več, Slovenijo čutijo kot svoj dom. Pri ostalih pa se v tem obdobju običajno vračajo občutki domotožja (predvsem pri tistih, ki so si v izvorni državi zgradili nepremičnine), ki so se prej umikali drugim ciljem. Njihovi otroci so že odrasli, ni se jim potrebno več ukvarjati z gmotnimi in materialnimi težavami itd., v ospredje pa stopi želja po mirnejšem vsakdanjiku oz. umiritvi »hitrega tempa«. Na tej točki lahko vrednoti družine in domovine zamenjata mesti na lestvici prioritet – ni pa nujno. Pripadniki prve generacije namreč še vedno prevzemajo nove socialne vloge – kot stari starši so na svoje vnuke najverjetneje zelo navezani in pripravljeni priskočiti na pomoč, kadar njihovi otroci potrebujejo varstvo. Življenje v izvorni državi oz. domovini in življenje z družino se tako izključujeta – pojem domovine pa lahko skozi obdobja niha, izvorna domovina lahko postane le še izvorna država.

Vprašanje je, ali se potomci prve generacije soočajo z domotožjem? V kolikšni meri so navezani na svoj rojstni kraj? Pri drugi generaciji je še prisotno privzemanje vzorcev njihovih staršev na nezavedni ravni, kljub zelo intenzivnim in kasneje prevladujočim vplivom večinske družbe ter njenih socializatorjev. Zahteve slednjih obvladujejo zavestne težnje posameznika po integraciji, medtem ko ponotranjeni obrazci primarne socializacije ostanejo skriti in »delujejo iz ozadja«. Bolj konkretno – Slovenija predstavlja za pripadnike druge generacije dom, domovino, domači kraj, zatočišče in pojem varnosti. Tu so rojeni (vsaj večina), tu so odraščali, se šolali, doživljali vzpone in padce ipd. Vendar kljub temu čutijo vez s svojimi rojaki in opažajo podobnosti z njimi. Velikokrat so deležni pripomb, kot so: ti si po karakterju »čisti južnjak/-inja«. T. i. »karakter« ne pomeni nič drugega kot dejstvo, da so v času prvotne socializacije skozi proces posnemanja, učenja, vzgoje ipd. prevzeli lastnosti in vedenjske vzorce svojih staršev, njihov način odzivanja na določene dogodke, intenzivnost gestikulacije, vrednostni sistem itd. Teh učinkov najbolj pomembne in vplivne, tj. primarne socializacije pa

nobena poznejša socializacija (sekundarna, terciarna, celo resocializacija) ne more izničiti – najbolj priročen dokaz za to so ravno pripadniki prve generacije priseljencev. Tako ne preseneča dejstvo, da se počutijo v izvornem okolju »kot doma« in »kot da se poznajo že sto let«. V zgoraj navedenih značilnostih so si povsem podobni in tudi podobno ravna (v psihološki stroki je dokazano, da je temperament posameznika v celoti podedovan) v medsebojnih odnosih. Dejstvo, ki pripadnike druge generacije prepriča, da tam ni njihov dom in da se tja ne bi mogli preseliti, pa je njihov specifičen način oz. »tempo« življenja, ki je v celoti pogojen z družbo. Družba v državah nekdanje Jugoslavije svojim prebivalcem narekuje, naj ne hitijo, saj ni dovolj delovnih mest, da bi vsak državljan moral delati; ni dovolj državnih sredstev, da bi vsak lahko brezplačno študiral itd. Posledično ti prebivalci v središče postavljajo družino, odnose, druženje, vse ostalo pa ni tako pomembno. Ravno zato druga generacija ne more tam obstati, saj ima v Sloveniji možnost, da »pomanjkljivosti« izvirne družbe svojih staršev »popravi«. Poleg tega pa so tudi njihovi starši skozi resocializacijo te »nove« vrednote uspešno vključili v svojega, in s tem tudi v vrednostni sistem svojih otrok. »Psihično izpopolnjeni« se tako pripadniki druge generacije vedno znova vračajo v domovino, Slovenijo, kjer predstavljajo utelešenje obeh kultur.

3.3.5 Stiki in vezi z izvornim okoljem

Po T. Pezdir (2007, str. 426–427) je poleg zgodovinsko-političnih in ekonomskih dejavnikov za stike migrantov iz prostora nekdanje Jugoslavije velikega pomena geografska bližina med Slovenijo in izvornim okoljem, ki je na ta način bolj dostopno. Na pogostost vezi med emigracijsko in imigracijsko državo sta tudi v primeru večje geografske oddaljenosti pomembno vplivala razvoj in dostopnost transportnih ter komunikacijskih sredstev (prav tam). Med slednjimi se je prva generacija na začetku posluževala predvsem telefonskih komunikacij, ravno tako druga generacija, ki je telefon sčasoma zamenjala s komuniciranjem prek faksa, računalnika – elektronske pošte, socialnih medijev in kamere ter aplikacije Skype. Na ta način se je vzpostavila trdna podlaga za krepitev čezmejnih vezi in interakcije z izvornim okoljem (staršev) v intenzivnem ter povečanem obsegu.

Dodaten povezovalni akter so poroke, s katerimi se po Boydu (v prav tam, str. 436) vzdržujejo sorodstvene obveznosti skozi prostor in čas ter na ta način postanejo eden pomembnih dejavnikov ohranjanja družbene mreže, ki povezuje priseljence s krajem izvora.

Večina porok v deželi izvora poteka med partnerjema, ki pripadata isti etnični skupini (prav tam). Tovrstne poroke se navadno organizirajo v velikem številu, ne glede na premoženjsko stanje družine in trajajo več dni, prisotnost na njih pa je samoumevna ter obvezna.

V kraju izvora svojih staršev ali starih staršev počitnice najmanj enkrat letno preživlja tudi druga generacija migrantov. Tudi če ne razumejo jezika, se udeležujejo tamkajšnjih zabav, športnih dogodkov ipd., kar je eden izmed sodelujočih v anketi PSIP (2003) opisal kot: »To je nekakšna druga kvaliteta življenja, ki ga ni v Nemčiji, pa tudi v Sloveniji ne. Tu [...] [je] pomembno [...] samo druženje. Ko ste v družbi svojih ljudi, gre za popolnoma drugačen občutek.« (prav tam, str. 430) S pozitivnim vtisom anketiranca se popolnoma strinjam. Tovrstni občutki te spremljajo še po vrnitvi v Slovenijo, ko primerjaš eno in drugo realnost, pri tem pa spregledaš ključen podatek, da so počitnice ravno to – počitek od tiste realnosti, ki te čaka »doma«. Sicer so izkušnje različne pri vsakem posamezniku, ampak na ta način lahko prva generacija prenaša idealizirano sliko svoje domovine tudi na svoje potomce. Predvsem v otroštvu, ko otrok vidi samo očitne pozitivne plati izvorne države svojih staršev in jih sprejme kot edine obstoječe. Bogato družabno življenje in ustrežljivost ljudi namreč zabrišejo sledi slabo urejenih gospodarskih razmer, infrastrukture ipd. ter nasploh vseobsegajoče revščine. Za otroka je »tam tako lepo in prijetno«, dokler ne začne razmišljati o prihodnosti in stvareh, ki si jih tam ne more privoščiti. Sicer je odvisno od posameznika do posameznika, načeloma pa izvorna domovina (staršev) druge generacije priseljencev za njih ostaja le idilična podoba idealne skupnosti, ki je daleč od vsakdanje realnosti, a obenem tako blizu njihovega srca, s čimer imam v mislih predvsem njihove prebivalce. Kako bodo združili in uravnovesili obe stvarnosti, pa pogojuje formiranje njihove identitete.

Po J. Žitnik Serafin (2008, str. 40) narodnostno čustvo pri drugi generaciji priseljencev dobiva nove oblike, o domotožju tiste vrste, ki zaznamuje pretežni del prve generacije, pa po njenem mnenju ni mogoče govoriti. Prej obratno – njihov edini dom je tam, kjer so se rodili in kjer živijo; domotožje oz. hrepenenje po vrnitvi v ta dom pa se po mnenju avtorice (prav tam) pri njih vse pogosteje pojavlja prav v času obiska rojstne dežele njihovih staršev.

3.4 Jezik prve in druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije

Slovenski jezik je za vse pripadnike prve generacije in nekatere pripadnike druge generacije z območij nekdanje Jugoslavije drugi jezik oz. jezik okolja, za ostale pripadnike druge generacije pa je lahko slovenščina tudi prvi jezik.⁹

3.4.1 Pomen jezika za ohranjanje kulture priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije

Edwards (v Medvešek 2007a, str. 354) pravi, da se materni jezik razlikuje od družine do družine in je v različnih družinah tudi različno zastopan. Nadaljuje (prav tam) bolj nazorno, da se jezik v priseljenjskih skupnostih prenaša iz generacije v generacijo predvsem v okviru družine, in sicer na podlagi govornih vzorcev staršev. Po mnenju avtorja (v prav tam) ima materinščina osrednjo vlogo pri opredeljevanju etničnosti in oblikovanju etnične skupnosti, saj simbolizira kulturno dediščino (tudi če ga ne govorijo vsi člani skupnosti). Avtorica (prav tam) dodaja, da materni jezik omogoča podlago za gradnjo intraskupinske solidarnosti v tem smislu, da imajo posamezniki, ki govorijo skupen jezik, boljši dostop do kulturne dediščine in se verjetno tudi močneje identificirajo s skupnostjo (prav tam). Številni raziskovalci (Alba 1990; Waters 1990 v prav tam, str. 354) pa menijo, da je kljub njegovi pomembnosti ravno jezik tisti prvi kazalnik priseljenjske kulture, ki se izgubi v prenosu med generacijami. B. Čebulj-Sajko (2000, str. 73–74) dodaja, da je prepoznavanje dejstva, da materni jezik

priseljencev ne bo več eden izmed simbolov njihove etnične identitete, posledica soočanja prvih generacij z vsakdanjo realnostjo življenja v slovensko govorečem svetu, ki je hkrati izvorna družba njihovih otrok. Poleg tega pa tudi napredovanje v znanju slovenščine pri prvih generacijah hkrati pomeni nazadovanje v materinščini njihovih otrok oz. lokalnem dialektu, v katerem so se starši sporazumevali s svojimi otroki, meni avtorica (prav tam). Na ta način naj bi propadala raba maternega jezika staršev v drugi generaciji, odgovornost za to pa po njenem mnenju (prav tam) nosijo tudi starši, saj se prehitro vdajo in z otroki govorijo slovensko. Tudi pri tistih starših, ki še uporabljajo materinščino, se pogosto dogaja, da otroci včasih odgovarjajo v enem, včasih v drugem jeziku (prav tam).

---

⁹ Na tem mestu je treba upoštevati opombo 14.

3.4.2 Materni/prvi jezik (J1) in jezik okolja/drugi jezik (J2) prve generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije

Odločitev, v katerem jeziku bodo spregovorili pripadniki prve generacije priseljencev, je odvisna predvsem od njihovega sogovornika. To ponazarjajo odgovori intervjuvancev, s katerimi je intervjuje opravila M. A. Vižintin (2011) in jih predstavljam v nadaljevanju. Vsi ohranjajo svoj materni jezik, naučili so se slovenščine kot jezika novega okolja in uporabljajo tudi druge jezike. Svoj materni jezik prenašajo na otroke, ti pa v večini primerov poleg maternega jezika staršev in slovenščine govorijo še več tujih jezikov kakor njihovi starši. Nekateri pripadniki prve generacije kombinirajo slovenščino in materinščino, ki jo ohranjajo s pomočjo svojih staršev. Obenem opažajo, da se njihova sporazumevalna zmožnost v materinščini zmanjšuje, in sicer predvsem zaradi omejenega besedišča pri rabi jezika – jezik se ohranja, ne pa tudi dovolj razvija (prav tam). Kljub temu pa še vedno čutijo nelagodje pri komunikaciji – z ljudmi se lahko sporazumevajo v različnih jezikih, vendar se v nobenem ne morejo izraziti tako dobro kot v svojem maternem jeziku (Antić Gaber 2011). Pri sebi opažajo, da v slovenščini potrebujejo veliko več besed, da kaj opišejo, kot v svojem prvem jeziku. V slednjem tudi običajno hitreje govorijo, imajo boljšo moč izražanja, nikoli jim ne zmanjka besed in z besedami vedno dosežejo želeni učinek (prav tam). Podobnosti med njihovim maternim jezikom in slovenščino so jim na eni strani olajšale razumevanje slovenskega jezika, na drugi pa je jezikovna bližina pogosto vplivala na neustrezno rabo slovenščine.¹⁰

Slovenščine so se učili s poslušanjem ljudi okoli sebe, zelo pomembna je (bila) podpora partnerjev, družinskih članov, sodelavcev v službi, študijskih kolegov (Vižintin 2011, str. 50). Nekateri so veliko brali (leposlovne knjige, dnevne časopise, strokovne knjige o slovenskem jeziku – pravopis, slovnica) ali hodili redno v Slovenijo še pred priselitvijo, gledali televizijo, drugi so se odločili za tečajno obliko učenja oz. jezikovno šolo, tretji so za učenje slovenščine uporabljali učbenik ali pa so se jezika naučili spotoma v času študija (prav tam). M. A. Vižintin (prav tam, str. 50) je prišla do zaključkov, da so načeloma osebe, priseljene po osamosvojitvi Slovenije, uporabljale več različnih in bolj sistematičnih načinov učenja

---

¹⁰ Pri učenju tujega jezika učeči se pogosto uporabljajo strategijo jezikovnega prenosa oz. transferja, pri katerem v ciljni jezik vnašajo prvine prvega ali katerega drugega naučenega jezika, zlasti v primeru sorodnih jezikov. V primeru podobnih jezikovnih sistemov, ki omogočajo prenašanje sistemskih prvin po analogiji iz prvega jezika, gre za pozitiven transfer. Nasprotno pa negativen prenos izvira iz razlik v jezikovnih sistemih jezikov v stiku in povzroča t. i. interference oz. medjezikovne napake (Ferbežar 2007, str. 195).

slovenščine (razlog za to so razpoložljivi in vsem dostopni brezplačni tečajji slovenščine), medtem ko so se osebe, priseljene pred letom 1991, naučile slovenščino večinoma v vsakdanjem življenju.

Razpad SFR Jugoslavije je povzročil veliko samospraševanja o identiteti in maternem jeziku (prav tam, str. 49). V tem obdobju priseljenci pogosto niso vedeli, kam spadajo in kateri je njihov jezik. Do takrat so bili »Jugoslovani« in njihov jezik srbohrvaščina¹¹, kar naenkrat pa tega jezika ni bilo več. Zato so se mnogi odločili za slovenščino¹², če česa ne znajo, pa si še vedno pomagajo s srbohrvaščino¹³, ki jo obravnavajo kot t. i. »jezik kompromisa« (kar bom podrobneje opisala v nadaljevanju), ki naj bi ga vsi razumeli (prav tam).

Z učenjem slovenskega jezika pripadniki prve generacije priseljencev med drugim izražajo svoj odnos do naroda, ki govori ta jezik in željo ter voljo po sporazumevanju s tem narodom, zato so kritični do drugih priseljencev, ki živijo v Sloveniji, a se niso naučili slovenščine. Še pred prihodom otrok je bila največja motivacija za učenje slovenskega jezika želja po sprejetosti v novem okolju in odpravljanju občutkov manjvrednosti. Vedeli so, da svojega dela ne bodo mogli opravljati, dokler se ne bodo naučili jezika in da so večinski družbi to nekako dolžni, saj so oni tisti, ki so prišli od drugod (prav tam). Slovensko govoriti so se navadno naučili šele na delovnem mestu, ob stalnih stikih s Slovenci, pa tudi z vsemi ostalimi »Jugoslovani«.

3.4.3 Jezikovni razvoj potomcev prve generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije

Jezik je orodje za učenje, razmišljanje, razvoj identitete. M. Prebeg-Vilke (1995, str. 105–106) meni, da čeprav si je treba prizadevati, da otrok ohrani in se nauči jezik prve domovine svojih staršev, je bistveno, da obvlada tudi jezik nove okolice, kajti otrok se bo po njenem

---

¹¹ Srbohrvaški jezik je kljub ustavnim določilom, ki so omogočala enakopravno rabo jezika narodov in narodnosti v Jugoslaviji, predstavljal sporazumevalni kod na celotnem območju nekdanje Jugoslavije (Požgaj Hadži idr. 2009, str. 27); v Sloveniji pa je imel tudi status rezervnega koda, saj je bila večina slovenskega prebivalstva posredno dvojezična (Stabej 2003). Po osamosvojitvi Slovenije je srbohrvaščina izgubila status dominantnega in prestižnejšega jezika in celo dobila skrajno negativen predznak (prav tam).

¹² Čeprav v tem primeru ne gre za pravilno slovenščino v pravem pomenu besede, temveč za vmesni jezik (Ferbežar 2007), bom v nadaljevanju to kljub temu obravnavala kot slovenski jezik oz. slovenščino in tudi uporabljala ta izraz.

¹³ Iz enega skupnega jezika so nastali štiri različni jezikovni standardi: hrvaški, srbski, bosanski in še ne povsem standardiziran črnogorski jezik (Požgaj Hadži idr. 2009, str. 29).

mnenju prej ali slej moral vključiti v to okolje kot njegov polnopravni član. Na drugem mestu razlaga (prav tam), da so otroci staršev, ki so se v Slovenijo preselili iz nekdanjih jugoslovanskih republik, dvojezični in da so se večinoma rodili v novi deželi. Drugi jezik so usvajali v bolj ali manj naravnem okolju, torej v družini ali v okolju, kjer posameznik (npr. oče ali mati) ali skupina (drugi otroci ali vzgojitelji) ta drugi jezik govorijo kot svoj materni jezik (prav tam). Ti otroci avtorici (prav tam) predstavljajo povezavo njihovih staršev s slovensko družbo, in sicer najprej z realizacijo učenja slovenskega jezika, ki se začne s formalnim izobraževanjem v vrtcu in šoli. Ti otroci doma govorijo jezik svojih staršev, v družbi pa avtomatično »preklopijo« v slovenščino (prav tam).

Po pričevanju staršev v raznovrstnih intervjujih (Vižintin 2011; prim. tudi Antić Gaber 2011) ti otrokom niso vsiljevali nobenega jezika, kajti vsaka prisila lahko pripelje do kompleksov in zavor ali celo vzbudi odpor do jezika. Tako so imeli otroci možnost, da samostojno izberejo svoj jezik oz. jezike sporazumevanja glede na določene situacije. Starši so namreč na lastni koži doživeli poniževanje in podcenjevanje zaradi neznanja slovenščine ter so pred tem želeli obvarovati svoje otroke (prav tam). Za to, da otroci (in tudi sami) ne bi pozabili na izvorni jezik svojih staršev, so običajno poskrbeli njihovi stari starši v izvorni domovini. V tovrstnih družinah se pogosto govori »malo mešano«, pri čemer se prehaja iz jezika v jezik, kajti pripadniki prve generacije nikdar popolnoma ne usvojijo jezika, njihovi potomci pa večinoma brez težav preklaplajo iz enega jezika v drugega (prim. Vižintin 2011).

V nadaljevanju bom opisala različno zastopanost prvega in drugega jezika v družinah priseljencev.

a) Prvi jezik (potomcev priseljencev) je slovenski jezik.

Po M. Lukšič-Hacin (1995, str. 131) je posameznik inkulturiran (socializiran) v slovenskem jeziku v primeru mešanih zakonov ali v primeru posamične naselitve v novo kulturo, ko starši ne vzdržujejo stikov s priseljsko skupnostjo. Konkretno to pomeni, da so se starši trudili, da bi se z otroki pogovarjali le v slovenščini. Večina je svoje otroke vpisala v vrtec, da se naučijo pravilne slovenščine – tudi zato, ker je bilo njihovo znanje slovenskega jezika šibko. Po odhodu v šolo so začeli otroci popravljati in učiti svoje starše.

Pri nekaterih otrocih drugi jezik postane dominanten, »močnejši«, kajti tako pri njih kot pri njihovih starših se kaže močna želja, da se vključijo v novo okolje, družijo s pripadniki

drugega jezika in da v tem jeziku poteka njihovo branje, pisanje ter komunikacija na splošno. Povsem normalno je, da začne otrok v dobi odraščanja uporabljati dominantni jezik bolj kot nedominantnega. Vendar pa se v zgodnjem otroštvu pridobljeno znanje s spremembo okolja, torej ob obisku domovine staršev v času počitnic, zelo hitro spet aktivira in nadgradi, pa čeprav vmes morda preteče več let. Tako se znanje, četudi prikrito, ohrani (ŠUSS 1998–2004).

b) Kot prvi jezik nastopata dva jezika, predvsem v mešanih zakonih – gre za bilingvizem oz. dvojezičnost.

Večina otrok priseljencev živi v izrazito bilingvističnem svetu; čeprav so za njihov razvoj starši najbolj pomembni, postopoma dobivajo pomen tudi drugi dejavniki, npr. vrtec, šola, širša skupnost, vrstniki in množična občila. Po M. Prebeg-Vilke (1995, str. 77; prim. tudi Knaflič 2010, str. 285) je lahko otrok od rojstva do tretjega leta starosti izpostavljen dvema jezikoma (t. i. simultani bilingvizem) ali pa gre za dodajanje drugega jezika od tretjega leta starosti naprej (t. i. sukcesivni bilingvizem). Slednja vrsta dvojezičnosti bi lahko sovpadala z naslednjo točko.

Ker so si starši prizadevali za to, da svoje otroke obvarujejo pred vsakršnimi neprijetnostmi, ki bi se lahko pripetile zaradi različnosti kultur, so otroke namenoma najprej naučili slovenskega jezika, da med prijatelji in v šoli ne bi imeli težav. Pri tem pa se niso zavedali, da še sami slovenščine ne uporabljajo kot domači oz. rojeni govorci, da so prisotne številne interference iz prvega jezika (t. i. vmesni jezik), prenos naglasa ipd. Posledica so dvojezični otroci, ki doma govorijo »malo mešano«, tj. slovensko-neslovensko, z vstopom v šolo pa pride do neke vrste »funkcionalne razdelitve« (po Prebeg-Vilke, str. 79), tako da na nekaterih življenjskih področjih dominira en jezik, na drugih pa drugi. Po opisu sodeč bi lahko šlo v tem primeru tudi za simultani bilingvizem.

Posebno kategorijo predstavljajo etnično mešane oz. dvojezične družine priseljencev (v zakonu s Slovenci¹⁴ ali z drugimi pripadniki z območij nekdanje Jugoslavije), kjer se starši opredelijo za eno od naslednjih strategij (prav tam, str. 97–102):

---

¹⁴ Po M. Sedmak (2006, str. 205) je otrokom vseh tovrstnih mešanih zakonov (tako tistim, katerih starša komunicirata samo v slovenskem jeziku, kot tudi tistim, katerih priseljeni roditelj v medpartnerski komunikaciji ohrani materni jezik), skupna očitna prevlada slovenščine kot izključnega jezika družinske komunikacije. Nadaljuje (prav tam), da slovenščino kot osrednji jezik komunikacije otrok bolj ali manj aktivno sprejemajo,

- kombinirana strategija – starši izmenično uporabljajo dva jezika

Ta strategija se nanaša na že predstavljene v primeru, da je eden izmed zakoncev slovenske narodne pripadnosti. Težava nastane, ko so prisotni trije jeziki. Kdaj vključiti jezik okolja? Starši iz vseh držav nekdanje Jugoslavije ta problem rešujejo na isti način, in sicer tako, da so kot »jezik kompromisa« določili srbohrvaški jezik, ki ga uporabljajo v kombinaciji s slovenščino.¹⁵

- strategija en človek – en jezik, ko vsak od staršev z otrokom govori v svojem maternem jeziku

Kot ugotavlja M. Vizjak (v Medveš 2006, str. 202), so izkušnje pokazale, da je za otroke najbolje, da v dvojezičnem okolju govori z eno osebo vedno en jezik – torej s starši drugače, saj že tuje okolje zahteva svoj jezik. Pomembno je tudi, v katerem jeziku se starša pogovarjata med seboj, ker ta jezik bo otrok dojemal kot *družinski* jezik in bo bolj motiviran za to, da ga uporablja.

Ostale strategije v dvojezičnih družinah moje ciljne skupine ob upoštevanju t. i. »jezika kompromisa« sovpadajo s točkami a), c) in d), zato jih na tem mestu ne bom še enkrat opisovala.

- c) Kot materni ali prvi jezik nastopa jezik družine, ki mu sledi drugi jezik ali jezik okolja.

Jezikovni razvoj potomcev prve generacije priseljencev se je v družinah, kjer starši slovenskega jezika (še) niso dobro usvojili, začel z dialektalno (narečno) različico materinščine, nadaljeval pa z jezikom okolice v predšolski ustanovi ali šoli. Ob vstopu tovrstnih otrok v šolo se je jezik družine začel vse bolj umikati dominantnemu jeziku. Tako se je začelo pozabljanje nekaterih besed v neslovenskem jeziku in prevladujoča raba slovenščine v družini.

---

dopuščajo ali spodbujajo tudi starši priseljenci, pri katerih je prisotna želja, da otrok v okolju odraščanja ne bi imel težav.

¹⁵ Srbohrvaščino, nekoč državni in uradni jezik v vseh republikah SFR Jugoslavije, so pripadniki prve generacije uporabljali še dolgo po tem, ko uradno ni obstajal več in tudi ni več veljal za prestižni jezik.

- d) Etnični jezik kot materni jezik, ko se otroci do vstopa v šolo ne srečajo z jezikom večinske kulture in živijo v kulturnem getu priseljske skupnosti.

Če so se starši odločili, da bodo z otrokom govorili v »njihovem« jeziku, je novi član na ta način socializiran vse do stika z »zunanjim« svetom. Takrat ugotovi, da za eno stvar obstaja več izrazov. Žigon (1998, str. 99–100) poudarja, da je trenutek lahko težek in nerazumljiv, povzroči pa lahko tudi patološke pojave (npr. otrok preneha govoriti, ne želi komunicirati in je tiho ipd.). Podobno problematično je po njegovem mnenju (prav tam) srečanje z drugače govorečimi in inkulturiranimi vrstniki na dvorišču ter v šoli.

Avtor (prav tam) dopušča možnost, da bo otrok začutil odpor do ohranjanja maternega jezika oz. inferiornost družinskega okolja in tudi doma na vprašanja v jeziku družine odgovarjal v »novem« jeziku, ko bo ugotovil, da je za njegov socialni status odločilnejša večinska kultura oz. njegovo ujemanje z njo. Avtor (prav tam) poudarja, da je v tem trenutku pristop staršev tisti, ki odloča o tem, ali bo otrok ohranil vzporedno prvotno identiteto ali se bo popolnoma prepustil vplivom večinske družbe. Ti otroci si običajno želijo ustrezati zahtevam pomembnih družbenih nosilcev, ki jim zagotavljajo uspešno življenje znotraj »nove« države, katere norme so v tem procesu postopno ponotranjili.

Zavedam se, da so mnjenja strokovnjakov zelo utemeljena in ustvarjena na podlagi številnih realnih primerov ter izkušenj, pa vendar bi kot komentar na zgoraj opisane obrazložitve rada predstavila še svojo jezikovno situacijo in situacijo svojega očeta, ki je prav tako pripadnik druge generacije (medtem ko je mama prve). Moja izkušnja je, da me starši (kot tudi stari starši) do prihoda v vrtec niso naučili niti ene slovenske besede, vse je bilo v srbohrvaščini. Kljub temu ob prihodu v vrtec nisem imela težav – hitro sem začela govoriti kot vsi ostali, zanimivo pa je, da so se tudi ostali navzeli moje materinščine. Tudi igra s sosedi je potekala podobno – kakšen mesec malo mešano, potem pa tekoče slovensko. Zaradi tega nisem čutila frustracij, otroci ne njihovi starši oz. vzgojiteljice niso bili diskriminatorni, so bile izjeme, ampak nič se mi ni vtisnilo v spomin, bilo ni nobenih žalitev in nesporazumov, v družbo sem se vključila odlično. Redno smo obiskovali svojce v Makedoniji, ki govorijo čisto drugi jezik, in z enomesečnimi obiski vsako drugo leto sem usvojila tudi tega. Na tamkajšnje ljudi sem se zelo navezala, postali smo tesni prijatelji, večkrat na leto ohranjamo stike (tudi v elektronski obliki), s svojo generacijo sorodnikov gremo skupaj na morje, pa tudi izven krvnega kroga sem navezala kar nekaj trajnih prijateljskih stikov. Nostalgija po ljudeh je tako vsekakor prisotna, prav tako pa povezanost z rojstnim krajem mojega očeta, čeprav sem sama rojena

tukaj. Verjetno ni potrebno posebno poudarjati, da z očetom deliva podobno usodo – oba sva odraščala v stiku s tremi jeziki. Starši nam nikdar niso ničesar vsiljevali. Lahko bi samo rekli, da so pustili, da se zgodi. Mislim, da smo preveč krivični do otrok, saj oni ne obsojajo, otroci vedno najdejo »skupni jezik«. Se pa strinjam, da toliko različnih kultur v tolikšni meri odpira obzorja, da se človek počuti, kot da bi rad spoznal vse, saj ga tak kulturni pluralizem resnično obogati. Pravzaprav je velika prednost imeti tolikšno širino, ki posameznika opremi z veliko večjo tolerantnostjo in boljšimi socializacijskimi spretnostmi kot bi jih morda razvil s svojim vrojenim potencialom v drugačnem družinskem okolju.

Teoretični del bi zaključila s citatom, ki ga pripadniki druge generacije zelo dobro poznamo: »Dogovorite se več jednom, kako ćemo da govorimo, koji jezik. Ne mogu više ovako.« (Kocbek v Žitnik Serafin 2008, str. 97).

III EMPIRIČNI DEL

1 Opis raziskovalnega problema

Cilj mojega raziskovanja bo izpostaviti problem **ohranjanja izvornega neslovenskega jezika in izvorne kulture prve ter druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije** (v nadaljevanju: obe ciljni skupini oz. predstavniki/pripadniki obeh ciljnih skupin). Kategorijo območja nekdanje Jugoslavije sestavljajo pripadniki Albancev, Bošnjakov, Hrvatov, Makedoncev in Srbov, ki jih bom obravnavala kot kompaktno enoto ter med njimi ne bom delala razlik, saj se mi to glede na cilj moje raziskave ne zdi relevantno.

Natančneje, zanimal me bo proces prenašanja izvornega jezika in izvorne kulture pri pripadnikih prve generacije, ki so se rodili ter odraščali v neslovenski državi in jim slovenščina predstavlja drugi jezik – kolikšen pomen pripisujejo temu, da njihovi potomci (tj. pripadniki druge generacije) usvojijo njihov materni jezik, navade in običaje njihove izvorne kulture ter jih prenašajo na naslednjo generacijo in na kakšen način priseljenci prve generacije skrbijo za tovrsten prenos. Ugotavljala bom tudi, kakšno je njihovo pojmovanje večinske (torej slovenske) družbe, ki pomeni okno v prihodnost za obe generaciji, marsikateremu predstavniku druge generacije pa predstavlja tudi primarno družbo, vključno s slovenščino kot prvim jezikom¹⁶ in lastno dvojezičnostjo.

Enaka vprašanja bom zastavljala tudi predstavnikom druge generacije, na podlagi katerih bom preučevala njihov (vrednostni) odnos do njihovega maternega jezika, (ki je lahko v primeru etnično mešanega zakona s Slovencem tudi slovenski) in prvega jezika (slovenščine, pa tudi vmesnega jezika – gl. opombo 14), ter do njihovega kulturnega izročila oz. kulturnega izročila njihovih staršev. Na ta način se bodo pokazali vplivi primarne socializacije prve in druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije na oblikovanje njihovega odnosa do slovenskih ter neslovenskih jezika in kulturnega izročila.

Ob priselitvi v drugo državo je prvi pogoj za uspešno in normalno funkcioniranje ter vsakodnevno življenje v večinski družbi privzemanje prevladujočih kulture in jezika. Zato je

---

¹⁶ Kot slovenski prvi jezik razumem tudi t. i. vmesni jezik (Ferbežar 2007) – tj. slovenščino, kot so jo uspeli usvojiti pripadniki prve generacije in so se odločili, da ji bodo pri vzgoji svojih otrok dali prednost pred svojim maternim jezikom.

povsem razumljivo, da priseljenci z območij nekdanje Jugoslavije težijo k vključevanju v slovensko okolje, vendar bi bilo zanimivo izvedeti, ali so pod vplivi sekundarne socializacije slovenski jezik in kulturo ponotranjili v tolikšni meri, da ju imajo namen prenašati na naslednje generacije celo na račun svoje izvorne kulture (oz. na račun ene ali več izvornih kultur njihovih staršev). Kateri so v tem primeru vzroki za opuščanje izvorne kulture in jezika? Ali gre za nezadostno obvladovanje izvornega jezika; za neredne stike z matično državo; prevladujoči vpliv vrstnikov, prijateljev, izobraževalnega sistema, delovnega okolja družbe, v kateri zdaj prebivajo itd.?

Jezik kot glavno sredstvo komunikacije med ljudmi omogoča prenos in akumulacijo kulturnih tradicij. Posledično bodo pokazatelji teženj po ohranjanju maternega jezika mojih sogovornikov tudi podatki o tem, v katerem jeziku se priseljenci tako prve kot druge generacije sporazumevajo doma – z vsakim družinskim članom posebej (in s prijatelji); prav tako pa tudi njihova stališča o izpopolnjevanju svojega znanja materinščine ali slovenščine kot jezika okolja ter njihova samoocena znanja obeh jezikov.

Jezik pa ni le sredstvo sporazumevanja, pač pa tudi pomemben dejavnik osebne in etnične identitete (Gomez Mikolič, 1999/2000, str. 180). Če je torej jezik izraz osebne in hkrati etnične oz. narodne identitete posameznika, lahko sklepamo, da je s posameznikovo narodno zavestjo (ki jo pogojuje narodna pripadnost) povezan tudi njegov odnos do jezika oz. jezikovna zavest (ki je pogojena s prvim jezikom posameznika) (prav tam, str. 181). Oba pojma vsebujeta vsaj 3 sestavine – kognitivno, emocionalno in aktivnostno ali dinamično, ki so ključne za ustvarjanje odnosa posameznika do lastne narodne pripadnosti in jezika ter za razvijanje njegove narodne in jezikovne zavesti (prav tam). Z zgoraj navedenimi vprašanji sem zajela vse tri komponente oblikovanja narodne in jezikovne zavesti, znotraj emocionalne sestavine pa bi dodala še vprašanje, ali so se moji sogovorniki kdaj sramovali neslovenskega jezika svojih staršev, s katerim bom ugotavljala izbiro oz. interes za določen jezik in ali so imeli v adolescenci drugačen odnos do izvorne kulture svojih staršev (tako pripadniki prve kot tudi druge generacije) kot v odraslosti. Kajti nekatere raziskave (Atkison idr. 1989; Phinney 1989 v Komac idr. 2007, str. 167) so pokazale, da običajno v zgodnjem življenjskem obdobju (v adolescenci) prevladujeta strategija zakrivanja etničnih obeležij in težnja pridružitve k bolj ovrednoteni etnični skupnosti, v poznejšem življenjskem obdobju pa se izoblikuje bolj pozitivno vrednotenje lastne etnične skupnosti.

Zanimive bodo ugotovitve o tem, kako različno pojmujejo oba jezika predstavniki druge generacije s slovenskim prvim oz. t. i. vmesnim jezikom in tisti z izvornim maternim jezikom (oz. slovenskim maternim jezikom v primeru etnično mešanega zakona s Slovencem/-ko).

Svojo skupino intervjuvancev sem izbirala tudi glede na kategorijo etnično mešanega zakona, iz katerega izhaja polovica mojih sogovornikov. Po podatkih nekaterih raziskovalcev (Goyette in Xie v Komac idr. 2007, str. 169–170) v etnično mešanih družinah prihaja do konfliktov glede izbire prvega jezika ali izražanja specifične etnične pripadnosti oz. ohranjanja specifičnih etničnih običajev, kar se bo po mojem mnenju pokazalo pri odgovoru na vprašanje, ali se otroci s tovrstnim izhodiščem identificirajo z eno etničnostjo, obema ali celo tremi.

Ohranjanje etnične dediščine priseljencev poteka po Komacu idr. (2007, str. 169–170) po treh scenarijih, in sicer prvič, da so se asimilirali in opustili jezik, navade ter običaje neslovenske kulture; drugič, da ohranjajo občutek etnične pripadnosti, vendar tega očitno ne izkazujejo aktivno in navzven; ter tretjič, da so doživeli ponovno oživitev oz. revitalizacijo etnične identitete, kar se odraža skozi participacijo v kulturnih organizacijah in skozi prakticanje etnične kulture. Glede na opisano me je zanimalo, na kakšen način moji sogovorniki izražajo svojo jezikovno in narodno zavest.

1.1 Namen raziskave

Moje poglobljeno raziskovalno vprašanje tako obsega problem vertikalnega in horizontalnega prenosa neslovenskega jezika ter kulture pri prvi ter drugi generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije. V novem družbenem okolju namreč v »priseljenskih« družinah starševski modeli tekmujejo z družbenimi (okoljskimi), pri čemer so slednji pogosto obravnavani kot bolj privlačni in prestižni. Ker se vsi moji intervjuvanci kljub različnim izhodiščem trenutno nahajajo v enakem družbenem kontekstu oz. okolju, sem poizvedovala, kakšna so njihova stališča v razmerju do medgeneracijskega prenosa njihove izvirne (tj. neslovenske) kulturne dediščine oz. etničnih kazalnikov kulture njihovih staršev in posledično do ohranjanja tovrstne etničnosti.

Mnenja anketirancev bom dopolnjevala z rezultati za mojo temo relevantnih raziskav in anket ter popisov prebivalstva iz prejšnjih let, njihove opisne odgovore pa bom uporabila za osvetlitev poglobljenih razlik med prvo in drugo generacijo priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije. Svoje komentarje in interpretacije bom preverjala s spoznanji drugih raziskovalcev.

1.2 Raziskovalna vprašanja

V okviru ugotavljanja pomena primarne socializacije za ohranjanje izvornega jezika in kulture **pripadnikov prve ter druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije** (v nadaljevanju: obe ciljni skupini oz. predstavniki/pripadniki obeh ciljnih skupin) oz. njihovih staršev sem za zgoraj opisani ciljni skupini oblikovala naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Za katero narodno pripadnost so se opredelili predstavniki obeh ciljnih skupin – za slovensko ali neslovensko?
  - a) Kako so se narodnostno opredelili nekateri predstavniki obeh ciljnih skupin, ki izhajajo iz etnično mešanega zakona? Ali so se identificirali z eno etničnostjo, obema ali celo tremi?
2. Kateri socializacijski dejavnik je po mnenju pripadnikov obeh ciljnih skupin najpomembnejši za oblikovanje narodne/etnične identitete (družina, vrstniki, mediji, izobraževanje)?
3. Kako nameravajo predstavniki obeh ciljnih skupin običaje svoje izvorne kulture (oz. izvorne kulture svojih staršev) prenašati na svoje potomce?
  - a) Kaj pripadnikom obeh ciljnih skupin pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati med slovenskim in neslovenskim kulturnim izročilom?
  - b) Ali so pod vplivi sekundarne socializacije slovensko kulturno izročilo ponotranjili v tolikšni meri, da ga imajo namen prenašati na naslednje generacije celo na račun svoje izvorne kulture (oz. v nekaterih primerih druge generacije, na račun izvorne kulture njihovih staršev)?
  - c) Ali imajo pripadniki obeh ciljnih skupin občutek razpetosti med obema kulturama? Kako ju usklajujejo?

V okviru ugotavljanja pomena sekundarne socializacije za ohranjanje izvornega jezika in kulture (staršev) obeh ciljnih skupin pa me bo zanimalo:

4. Kaj pripadnikom obeh ciljnih skupin pomeni večinski jezik? Za kateri jezik bi se odločili, če bi morali izbirati med slovenskim in neslovenskim jezikom?
  - a) Ali so pod vplivi sekundarne socializacije slovenski jezik ponotranjili v tolikšni meri, da ga imajo namen prenašati na naslednje generacije celo na račun svojega izvornega jezika (oz. v nekaterih primerih druge generacije, na račun izvornega jezika svojih staršev)?

- b) Ali imajo pripadniki obeh ciljnih skupin občutek razpetosti med obema jezikoma? Kako ju usklajujejo?
  - c) Kako so se jezikovno opredelili nekateri predstavniki obeh ciljnih skupin, ki izhajajo iz etnično mešanega zakona?
5. Kakšna je jezikovna in narodna zavest nekaterih pripadnikov druge generacije z izvornim maternim jezikom, za razliko od predstavnikov druge generacije s prvim slovenskim jezikom (gl. opombo 14) in pripadnikov druge generacije etnično mešanega porekla (ko je eden izmed staršev Slovenec) s slovenskim maternim jezikom?
6. Kako želijo predstavniki obeh ciljnih skupin svoj materni in svoj prvi jezik prenašati na svoje potomce?
- a) Ali želijo pripadniki obeh ciljnih skupin izpopolniti svoje znanje knjižne slovenščine ali materinščine (svojih staršev)?
  - b) Ali so se predstavniki obeh ciljnih skupin kdaj sramovali izvornega jezika svojih staršev?

2 Metodologija

2.1 Osnovna raziskovalna metoda

Raziskavo sem izvedla s pomočjo deskriptivne raziskovalne metode, s katero sem po Sagadinu (1991) ugotavljala stanje pojavov takšnih, kot so, ne da bi jih vzročno pojasnjevala.

Za svoje raziskovanje sem po avtorjih Bogdanu in Biklenu (v Vogrinc 2008, str. 45) uporabila t. i. mehke podatke z vsebinsko bogatimi opisi doživljanj, izkušenj ter mnenj ljudi (na nekaterih mestih celo zelo oz. preveč osebnih), le-ti pa niso obdelani s statističnimi postopki. Podatki so bili pridobljeni v naravnih situacijah in v neposrednem stiku s proučevanimi osebami.

Težila sem k celostnemu in poglobljenemu obravnavanju osebnih informacij in pojavov, ki jih z objektivnimi statističnimi metodami ne bi bilo mogoče izmeriti. Moj namen je ugotoviti, kako posamezniki vidijo, doživljajo in interpretirajo določene situacije (v mojem primeru

izvorno kulturno izročilo in izvorni jezik svojih staršev ter prenašanje le-teh na naslednje generacije) ter kakšen pomen jim pripisujejo (ali bodo izvorna kultura in jezik svojih staršev prenašali naprej). Zato sem se odločila za kvalitativno raziskovanje, kjer je poudarek na proučevanju subjektivnih doživetij posameznika in na ugotavljanju pomena, ki ga posameznik pripisuje določenim dogodkom, pri čemer niso zanemarjeni niti subjektivni pogledi raziskovalca na proučevano situacijo (Lofland in Lofland v Vogrinc 2008, str. 49).

2.2 Zbiranje podatkov

Izhodišča za moja raziskovalna vprašanja večinoma predstavljajo statistični podatki (rezultati) in ugotovitve, pridobljeni na podlagi Popisa prebivalstva leta 2002 ter raznovrstnih anket in raziskav (»Percepcije slovenske integracijske politike« – PSIP 2003; »Anketa o položaju priseljencev, njihovih potomcev in njihovih kultur v Sloveniji« – ISI 2005), ki sem jih predstavila v poglavju »Opis raziskovalnega problema« (gl. zgoraj). Prav tako pa moje utemeljitve temeljijo na osebnih pričevanjih slovenskih izseljencev po svetu (predvsem v Ameriki in Avstraliji), ki sem jih predstavila v teoretičnem delu, saj menim, da so psihološka stanja slovenskih emigrantov v tujini in predstavnikov obeh mojih ciljnih skupin precej podobna ter primerljiva.

Za pridobitev odgovorov na svoja raziskovalna vprašanja sem po Mescu (1997) uporabila metodo spraševanja, in sicer individualni polstrukturirani, vendar ne povsem nestandardizirani intervju, saj nisem poizvedovala na osnovi okvirnih tem, pač pa so bila vprašanja vnaprej sestavljena ter postavljena v določenem vrstnem redu, z morebitnimi dodatnimi vprašanji (tudi kakšnimi nepotrebnimi, za ustvarjanje bolj sproščenega in intimnega vzdušja).

Izbor enot raziskovanja sem izvedla s pomočjo t. i. kvotnega in teoretičnega vzorčenja (Vogrinc 2008). Kvotno vzorčenje je v omenjeni literaturi definirano kot določitev kvot, kjer »gre za fiksno število oseb z določenimi značilnostmi, ki jih je treba vključiti v raziskavo« (prav tam, str. 57), v mojem primeru so ti kvoti predvsem spol in etnično mešani zakon, ki so bile skupne polovici vseh mojih sogovornikov; medtem ko so bile starostne skupine za vsako generacijo mojih intervjuvancev posebej določene.

Teoretično vzorčenje pa se pri mojem preizkusnem delu kaže z vidika postavljanja dodatnih vprašanj glede na potrebe, ki so se pojavljale med samim raziskovanjem, analizo in

interpretacijo podatkov (prav tam, str. 55). Nekatere trditve bo morda treba dopolniti, pojasniti, proučiti in opraviti dodatne primerjave. Na ta način si dopuščam možnosti, da v raziskavo po potrebi vključim še eno osebo, s katero bom opravila intervju; da se morda še enkrat pogovorim z isto osebo in ji tokrat postavim dodatna vprašanja, ki so se pojavila med analiziranjem že zbranih podatkov ipd.

Izbor enot raziskovanja

Intervju sem opravila s 6 osebami. V okviru kvotnega vzorčenja sem svoje sogovornike izbirala glede na dve različni obravnavani ciljni skupini, in sicer glede na vrsto generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije ter glede na starost. Po Žigonu (1998, str. 97–99) v prvo generacijo priseljencev spadajo osebe, ki so bile rojene v matični domovini in so tam preživele vsaj nekaj let oz. so bile deležne primarne socializacije ali vsaj začetka sekundarne socializacije. K pripadnikom druge generacije priseljencev pa avtor (prav tam) prišteva osebe, ki so bile dejansko rojene v imigrantski družbi in tiste, rojene v emigrantskem okolju, a se je njihovo zaznavanje širšega okolja, kot je družina, začelo že v novem, imigrantskem okolju. Po starosti prvo polovico mojih sogovornikov sestavljajo trije predstavniki prve generacije (30–40 let; 40–50 let in 60–70 let), drugo polovico pa trije predstavniki druge generacije (20–30 let; 30–40 let in 40–50 let).¹⁷ Ob tem sem tudi upoštevala, da je v celotnem vzorcu polovica oseb ženskega in polovica moškega spola (kljub temu, da spol za mojo temo ni relevanten). En predstavnik prve generacije je potomec iz mešanega zakona, v drugi ciljni skupini pa sta taka dva sogovornika (v prvi v starostni skupini 40–50 let in v drugi v starostnih skupinah 20–30 let ter 30–40 let), torej ta kriterij izpolnjuje polovica mojih sogovornikov, saj se pomembno nanaša na raziskovalna vprašanja ter interpretacijo rezultatov.

2.3 Potek raziskave

Najprej sem pregledala za obravnavano temo relevantne kvantitativne raziskave, ki so preverljive, veljavne in zanesljive, saj so vključevale reprezentativen vzorec, statistično obdelavo podatkov ipd., zato so služile kot osnova za oblikovanje mojih raziskovalnih

---

¹⁷ Starostne skupine niso enake pri obeh generacijah, saj v drugo generacijo navadno spadajo posamezniki, mlajši od 60 let, stališča in izkušnje najstarejšega sogovornika pa po mojem mnenju predstavljajo zelo pomemben vir informacij za mojo raziskavo, zato sem izbrala širši starostni razpon.

vprašanj. Pridobljeni rezultati teh kvantitativnih raziskav so bili posplošeni na celotno populacijo, zato sem jih želela preveriti tudi s svojim kvalitativnim raziskovanjem.

Delno strukturiran intervju kvalitativne narave sem izvedla s pomočjo vnaprej pripravljenih vprašanj in v obliki neformalnega pogovora. Intervjuje sem opravila v zadnjem tednu aprila 2013, za vsak intervju pa sem potrebovala približno 45 minut.

Intervjujev na željo mojih anketirancev nisem posnela, saj sta sproščenost in pripravljenost posredovanja osebnih podatkov na prvem mestu. Odgovore sem sproti zapisovala in jih pri tem prosila, da mi na nek način narekujejo svoje misli. Tako so imeli več časa za razmislek, oblikovanje in izražanje svojih idej ter stališč. Odgovori mojih sogovornikov so predstavljeni v obliki mnenj, izkušenj in opažanj priseljencev v takšni dikciji, kakršno so sami uporabili. Ob tem sem jim zagotovila anonimnost in varovanje njihovih osebnih podatkov.

2.4 Analiza gradiva

Za svoje raziskovanje sem uporabila kvalitativno vsebinsko analizo, kajti po Vogrincu (2008) osrednji del kvalitativne analize gradiva predstavlja proces kodiranja, ki pomeni interpretacijo analize besedila oz. določevanje pomena (ključnih besed, pojmov, kod) posameznim delom besedila (Charmaz; Bryman; Flick v Vogrinc, str. 61). Med procesom kodiranja začne po Charmazu (v prav tam, str. 62) raziskovalec razmišljati o podatkih in v njih iskati globlji pomen.

Glede na to, da sem pred začetkom analize kod pripravila seznam kod in sem v analizi pridobljenih informacij preverjala, ali so se te kode oz. kategorije v odgovorih sogovornikov pojavljale ali ne, gre pri moji kvalitativni analizi za deduktivni pristop. Vnaprej postavljene kode (oz. moji cilji in raziskovalna vprašanja) so namreč usmerjale nadaljnji potek moje raziskave, kljub temu, da sem bila pripravljena oblikovati nove kode, ki ne bi bile predvidene vnaprej in bi se zamisel zanje najverjetneje pojavila med samim potekom analize gradiva (Bryman v prav tam, str. 63).

IV UGOTOVITVE IN INTERPRETACIJA

V intervjuju so moji sogovorniki opisali svoj pogled na lastno identiteto, jezik, kulturo, domovino in družino. V nadaljevanju prikazujem njihova stališča do izbranih tem.

Intervjuvanci	Starost (let)	Generacija (G)	Čas bivanja v Sloveniji (l.)	Opredelitev za določeno etnično pripadnost	Etnično mešano poreklo	Materni jezik
Sogovornica A	33 let	prva (G1)	10 l.	Makedonka	ne	makedonski
Sogovornica B	47 let	prva (G1)	30 l.	Srbkinja in Slovenka (v enaki meri)	da – Srbkinja (po očetu) in Makedonka (po materi)	srbohrvaški
Sogovornik C	70 let	prva (G1)	54 l.	Makedonec	ne	makedonski
Sogovornica Č	26 let	druga (G2)	26 l.	ne more se opredeliti, a ni Slovenka	da – Makedonka (po očetu) in Srbkinja (po materi)	srbohrvaški
Sogovornik D	30 let	druga (G2)	30 l.	Slovenec in Srb (bolj prvo kot drugo)	da – Slovenec (po očetu) in Srb (po materi)	slovenski
Sogovornik E	49 let	druga (G2)	48,5 l.	Makedonec	ne	makedonsko-srbohrvaški

Tabela 1: Podatki o sodelujočih v raziskavi.

Najprej se bom ustavila pri kratki obrazložitvi zgornje razpredelnice. Materni jezik večine mojih intervjuvancev (z izjemo sogovornika D – 30 let, G2, 30 l.) je neslovenski. Pri osebah A (33 let, G1, 10 l.) in C (70 let, G1, 54 l.), kjer gre za pripadnika prve generacije ter Makedonca, se njun občutek etnične pripadnosti ujema z njunim maternim jezikom, pri sogovorniku E (49 let; G2; 48,5 l.; tudi Makedoncu) lahko prav tako pogojno rečemo, da sta obe kategoriji usklajeni, saj se narodna pripadnost sogovornika E ujema z narodno pripadnostjo njegovih staršev, ki so si bolj ali manj uspešno prizadevali tudi za prenos maternega jezika na svoje potomce. Zanimivo pa je dejstvo, da je za sogovornike z etnično mešanim poreklom značilna »etnično mešana« pripadnost, ki ne vključuje nujno narodne pripadnosti obeh staršev, zato pa vključuje materni jezik posameznika. Tako je sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) s srbohrvaškim maternim jezikom v enaki meri Slovenka in Srbkinja,

čeprav je mati Makedonka ter oče Srb (predvidevam, da je bila bolj navezana na očeta); materni jezik sogovornice Č (26 let, G2, 26 l.) je srbohrvaščina ob materi Srbkinji in očetu Makedoncu – pravi, da se za etnično pripadnost ne more opredeliti, ve le, da ni Slovenka; sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) pa je bolj Slovenec kot Srb in je edini izmed intervjuvancev, katerega materni jezik je slovenščina, saj je njegov oče rojeni govorec slovenščine. Po M. Sedmak (2006, str. 205) je namreč otrokom vseh tovrstnih mešanih zakonov (tako tistim, katerih starša komunicirata samo v slovenskem jeziku, kot tudi tistim, katerih priseljeni roditelj v medpartnerski komunikaciji ohrani materni jezik), skupna očitna prevlada slovenščine kot izključnega jezika družinske komunikacije. Nadaljuje (prav tam), da slovenščino kot osrednji jezik komunikacije otrok bolj ali manj aktivno sprejemajo, dopuščajo ali spodbujajo tudi starši priseljenci, pri katerih je prisotna želja, da otrok v okolju odraščanja ne bi imel težav (kar velja tudi za situaciji oseb A in D).

Sledi obrazložitev odgovorov sogovornikov po kodah in kategorijah.

Identiteta – pojem narodne in dvojne identitete

Sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) se počuti kot Makedonka, kajti oba njena starša sta Makedonca. Pravi, da se tudi nikdar ne bo čutila Slovenka, saj družina njenega moža ne priznava njenega prvotnega izvora. Dvojna identiteta je pri njej povezana s tem, da je svoje korenine morala zatajiti. V »novi« družini ji ni dovoljeno, da bi praznovala makedonske praznike in ohranjala domačo makedonsko kuhinjo, čeprav je izrazila željo po tem. Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.), ki prihaja iz etnično mešanega zakona (mati Makedonka in oče Srb), sebe obravnava kot v enaki meri Slovenko in Srbkinjo, torej »pol–pol«. Počuti se pripadnica slovenske države in nikdar ne bi mogla živeti v Srbiji. Posledično se ne sooča s problemom dvojne identitete in je hvaležna Sloveniji, saj ji je po njenem mnenju omogočila več kot njena lastna država. Razlog za tako stališče je v primerjavi s prejšnjima dvema osebama povsem specifična družinska situacija, saj (glede na ostale odgovore intervjuvanke) sogovornica B v matični državi ni imela sorodnikov oz. nikogar drugega. Zato ji je bilo veliko lažje začeti povsem na novo in spomin na korenine ohraniti le do neke mere. Sogovornik C (70 let, G1, 54 l.) se prav tako počuti kot Makedonec, saj pravi, da je Makedonec »od glave do pete«, kljub temu, da v Sloveniji živi že 54 let. Občutek razpetosti med dve identiteti pri njemu ni prisoten, saj se ne smatra za Slovenca. Po svojih najboljših močeh se trudi govoriti slovensko in se na splošno prilagoditi okolici, vendar le zaradi vljudnosti ter medsebojnega spoštovanja, torej ne zaradi sebe, temveč zaradi drugih.

Kot vidimo, na občutek narodne pripadnosti priseljencev prve generacije ne vpliva dolžina bivanja v državi sprejema, tudi ne etnično mešano poreklo ali starost posameznika, temveč gre za povsem subjektivne dejavnike (družinska situacija, osebna stališča in izkušnje, življenjska situacija ipd.), ki (so)oblikujejo posameznikovo (narodno) identiteto.

Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) je pripadnica druge generacije in prihaja iz dvojezične družine. Zanj odločitev za določeno narodnost predstavlja težavo, saj jo okoliščine povezujejo tako s Slovenijo, kot tudi s Srbijo in Makedonijo. Čeprav do Slovenije čuti naklonjenost, zase ne more reči, da je Slovenka. Ravno tako pa se ni izrecno opredelila za Srbkinjo in/ali Makedonko. Sogovornika D (30 let, G2, 30 l.) prav tako zaznamuje etnično mešano poreklo, saj je oče Slovenec, mati pa Srbkinja. Svoje narodnosti ne vrednoti glede na razmerje svojih korenin, temveč glede na njihov delež vplivanja na njegovo preteklost, sedanost in prihodnost. Zanj to pomeni, da je večinoma Slovenec in le deloma Srb (z njegovimi besedami: »70 % Slovenec in 30 % Srb«) z utemeljitvijo, da se je v Sloveniji rodil, tukaj odraščal in se šolal, tukaj ima prijatelje, s katerimi se pogovarja le slovensko, enako z bratom, pa tudi partnerka je Slovenka. V Srbiji ima sorodnike, ki jih zelo rad obišče in se tam počuti dobrodošlega. Na njih, kot tudi na svojo mater, je zelo navezan. Pravi, da se s problemom dvojne identitete ne sooča. Izbral si je nevtralno pot, in sicer, da je, kar je in da bi vsak moral biti zadovoljen s svojo osebnostjo – narodna pripadnost ni pomembna. Sogovornik E (49 let; G2; 48,5 l.) se je opredelil kot Makedonec, saj zase zatrjuje, da je »stoodstotni Makedonec«. Kljub temu pa se čuti razpetega med obe kulturi, kar je podkrepil z izjavo, da slovenski družbi priznava veliko vlogo v svojem življenju – pravi, da ni priseljenc, pač pa asimiliran¹⁸ Makedonec v Sloveniji. Kot priseljence pojmuje tiste, ki so se priselili pred 10 ali 20 leti, on pa je tukaj že skoraj od rojstva (48,5 let). Občutek dvojne identitete pri njem vzbujajo predvsem drugi – tisti »tam« in tisti tukaj. Za Slovence je t. i. »gastarbajter« (gostujoči delavec), za sorodnike v Makedoniji pa »Slovenac«. Kot sam pravi, ni »ne na nebu ne na zemlji«, tam ne vedo, kako je tukaj in obratno. Ta problem skuša reševati tako, da ene in druge seznanja z življenjem v Makedoniji ter življenjem v Sloveniji, predvsem pa s svojim odnosom do domovine. Obe kulturi skuša združevati preko glasbe, hrane, društev; obiskuje svoje sorodnike in vzdržuje prijateljske vezi s Slovenci, izobražuje se ipd.

---

¹⁸ V tem primeru ne gre za asimilacijo, pač pa integracijo, intervjuvanec pa med pojmomoma ne ločuje.

Iz zgornjih podatkov lahko sklepamo, da se v občutku pripadnosti nekemu narodu pripadniki prve ter druge generacije mojih intervjuvancev med seboj ne razlikujejo, saj je glede na pridobljene informacije oblikovanje narodne identitete odvisno do raznovrstnih (predvsem psiholoških) dejavnikov in ne od njihovega kraja rojstva, časa bivanja v deželi sprejema, starosti, spola itd. Čeprav sem sama predvidevala, da se bodo pripadniki druge generacije, ki so se tukaj rodili in šolali, opredelili kot Slovenci glede na stopnjo integracije, ki so ji bili izpostavljeni skozi izobraževalni proces ter sekundarno socializacijo, vendar se je izkazalo, da so trije različni ljudje ponudili tri povsem različne odgovore (Makedonec, čeprav integriran; neopredeljena in Slovenec).

Če izjave mojih intervjuvancev primerjam z enako ciljno skupino, ki je odgovarjala v drugih intervjujih, objavljenih v monografijah (Vižintin 2011; Antić Gaber 2011), so opazne nekatere podobnosti. Priseljenci prve generacije se prav tako večinoma ne opredeljujejo kot Slovenci, kar utemeljujejo s tem, da nihče od njihovih staršev ni Slovenec; po isti analogiji pa definirajo tudi svoje otroke, ki za njih prav tako niso Slovenci. Sicer večinoma pravijo, da narodna pripadnost za njih ni pomembna, vendar se zavedajo svojih korenin, kakor se zavedajo tudi svojih državljanskih dolžnosti in pravic (prav tam). Svojega porekla se ne sramujejo, ravno nasprotno, nanj so ponosni, hkrati pa čutijo dolžnost, da se prilagodijo navadam in naučijo jezika družbe, ki so si jo sami izbrali. Stališča prve generacije pa se v celoti ne skladajo s stališči druge generacije – nekateri se ne morejo opredeliti oz. se počutijo kot eno in drugo. Tretja alternativa je, da – tako kot sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) – so se tudi nekateri intervjuvanci iz omenjenih monografij opredelili za svojo osebnost in ne za svojo narodno pripadnost. To je po mojem mnenju kar pogosto stališče druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije, predvsem mlajših. In menim, da se bo to preselilo tudi v naslednje generacije.

Kar zadeva etnično mešano poreklo, pa je mogoče opaziti, da se predstavnika druge generacije mojih intervjuvancev, ki prihajata iz mešanega etničnega zakona, nista mogla enostransko opredeliti. Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) je tako in Srbkinja in Makedonka, sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) pa se je odločil za odstotne deleže (je Srb in Slovenec). Oseba B (47 let, G1, 30 l.) se je, ravno nasprotno, brez obotavljanja odločila za slovensko narodno identiteto (kljub očetu Srbu in materi Makedonki – zaradi specifične družinske situacije). Tako kot v številnih empiričnih študijah (Klmijn; prim. tudi Stahl v Komac 2007, str. 170) tudi informacije v mojem intervjuju dajejo zelo nasprotujoče si rezultate. Pri interpretaciji

slednjih se lahko naslonimo na Komaca (prav tam), ki pravi, da splošnega pravila glede posameznikov z etnično mešanim poreklom ni mogoče določiti, saj na to vpliva vrsta različnih dejavnikov: individualnih (tretja intervjuvanka, ki se je soočila z neugodno družinsko situacijo) in družbenih, ki so močno odvisni od celotnega družbenega konteksta.

Pomen družine – odnos med družino in domovino

Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) pravi, da na oblikovanje narodne in etnične identitete vpliva vse po malem, v glavnem pa družina; sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) k družini prišteje še prijatelje (Slovence) in s tem v ospredje postavlja težo resocializacije posameznika, kar pomeni, da se narodna zavest/identiteta posameznika nenehno spreminja. Sogovornik C (70 l, G1, 54 l.) pa omenja samo družino.

V okviru druge generacije sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) meni, da je glavna nosilka narodne/etnične identitete le takšna družina, ki posamezniku nudi (čustveno) podporo, v primeru nesoglasij in slabih odnosov med člani družine pa je njena funkcija ravno obratna – posameznik ji v vsem nasprotuje. Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) kot najpomembnejši socializacijski dejavnik za oblikovanje narodne in etnične identitete navaja družino; enako velja za sogovornika E (49 let; G2; 48,5 l.), ki pri tem doda, da se ne bi čutil Makedonca, če to ne bi bila oba starša.

Intervjuvanci obeh generacij so spet odgovarjali enako, ne glede na starost, generacijo ali dejstvo, ali prihajajo iz etnično mešanega zakona ali ne. V tem pogledu med njimi ni razlik.

Vprašanje o definiciji pojma dom sem postavila naknadno in glede na izsledke drugih raziskav, kjer so vprašanci poudarjali, da »se vse vrti okrog otrok«, tj., da so bili otroci poglavitni razlog za to, da so ostali v Sloveniji. Pripadniki prve generacije so namreč na začetku (zaradi domotožja oz. želje po vrnitvi k svojim staršem) imeli namen ostati za krajši čas, dokler ne bi zbrali dovolj finančnih sredstev, vendar so v tem času svoje otroke že vpeljali v nov sistem. Čeprav so se na neki točki (približno po desetih letih) želeli vrniti, so ostali ravno zaradi zagotavljanja boljše prihodnosti svojim potomcem.

Tako so odgovarjali vsi moji intervjuvanci, tudi tisti, ki nimajo otrok. Istovetni so si bili v prepričanju, da je dom tam, kjer je družina. S tem pa niso imeli v mislih primarne družine, torej svojih staršev, pač pa partnerja in (bodoče) otroke.

Odnos pripadnikov prve generacije do domovine se spreminja skozi leta in faze njihovega vključevanja v večinsko kulturo. Na začetku so se moji sogovorniki soočali z nostalgijo, izlivi čustev, pogostimi obiski izvornega kraja, in iskali tamkajšnjo podporo domačih ter izgovore, da bi se vrnil v domovino. Po B. Čebulj-Sajko (2000, str. 77; tudi prim. Antić Gaber 2011; Vižintin 2011) pa so otroci tisti, ki so predstavljali najtehtnejši razlog za stalno naselitev v Sloveniji, saj je po njihovem mnenju družina najmočnejša vez, ki je tudi domovina ne more nadomestiti. Tako se je večina primerov začasne migracije prelevila v stalno. Datum vrnitve domov se je podaljševal, kot najpogostejši razlog za to »prestavljanje« pa so intervjuvanci raziskave PSIP 2003 (v Pezdir 2007, str. 440), pa tudi v mojem pričujočem intervjuju, navajali otroke: »Ko so še hodili v šolo, se nismo mogli preseliti. Pa tudi zdaj, ko imajo svoje otroke, bi želela ostati tu, blizu«.

Ohranjanje izvorne kulture

a) Osebno stališče o ohranjanju in medgeneracijskem prenosu izvorne kulture svojih staršev

Sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) opisuje svoje »novo življenje« v slovenski družini, v kateri praznujejo le slovenske (verske) praznike in spoštujejo le slovenske navade ter običaje. V skladu s tem je tudi sama spremenila svojo veroizpoved in se popolnoma prilagodila taki dikciji svojega moža ter njegovih sorodnikov, saj njeni starši ne živijo tukaj. Da bi svoje otroke naučila česa drugega kot le slovenske tradicije, ji ni dovoljeno, čeprav bi si želela. Dodaja, da trenutno za to ni možnosti, kasneje pa bo po njenem mnenju prepozno. Makedonijo so njeni otroci sicer obiskali, vendar pravi, da so bili premajhni, da bi razumeli – verjetno se je to nanašalo na jezik in tamkajšnje sorodnike, na katere se je v kratkem času ter z dokaj nerednimi obiski zelo težko navezati. Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) praznuje slovenske (verske) praznike, obenem pa tudi izvorne (pravoslavne) praznike in skupaj s tradicionalno glasbo ter izvornim jezikom vzdržuje aktiven odnos do svojega primarnega kulturnega izročila. Na to navaja tudi svoje otroke. Izpostavlja, da je bistveno, da otroci vedo, od kod izvirajo njihovi starši. Zanj je pomembno, da njeni otroci pridobijo čim več izkušenj v življenju; da znajo primerjati dobre ter slabe strani obeh kultur in nenazadnje – da od njiju prevzamejo le najboljše. Sogovornik C (70 let, G1, 54 l.) praznuje slovenske (verske) praznike, pa tudi ohranja svojo prvotno kulturo. Pravi, da je slednje za njegovo celotno družino že samoumevno in da se jim za to ni potrebno preveč truditi. Predvidevam, da je imel s to izjavo v mislih prenašanje tradicije iz roda v rod in narodno zavest, ki naj bi bila po njegovem mnenju že sama po sebi umevna, saj je »že v genih«. Odgovarja, da je pomembno,

da njegovi otroci ohranjajo izvorno tradicijo, in dodaja, da je za to poskrbel, saj jim je predal vse svoje znanje.

V sklopu druge generacije sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) praznuje tako ene kot druge praznike, preko izvorne kulture svojih staršev pa se počuti povezana s svojimi predniki in vsemi tistimi, ki ne živijo v Sloveniji, zato je zanjo zelo pomembno, da tudi otroci ohranjajo tovrstno kulturno izročilo. Vez s kulturo pojmuje kot vez s starši in predniki, te vezi pa je po njenem mnenju nemogoče pretrgati. Sama jih ohranja s pomočjo srbske in makedonske glasbe (obeh, saj sogovornica prihaja iz etnično mešanega zakona), praznikov, kulinarike; skuša si približati njihov vsakdanjik z gledanjem njihovih novic ter preko raznovrstnih komunikacijskih sredstev (telefon, aplikacija Skype, socialna omrežja – Facebook itd.). Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) opaža razlike glede upoštevanja slovenskih in srbskih (verskih) praznikov. Pod vplivom matere Srbkinje so prvih deset let po njeni priselitvi v Slovenijo in poroki z očetom (Slovencem) praznovali tudi srbske praznike, zdaj pa v glavnem le slovenske. Tudi tradicija poslušanja izvorne glasbe in tradicija domače kuhinje je ostala le še v domeni njegove matere, medtem ko sam ohranja vez z (materino) izvorno domovino z rednim obiskovanjem tamkajšnjih sorodnikov. Za svoje bodoče otroke pravi, da jim bo predstavil obe kulturi – končno odločitev pa bo v celoti prepustil njim. Več po njegovem mnenju ne more narediti, saj jim ne bi želel ničesar vsiljevati, kot tudi njemu niso. Sogovornik E (49 let; G2; 48,5 l.) ne praznuje slovenskih (verskih) praznikov. Pri njem je prisotna močna želja po ohranjanju izvorne kulture svojih staršev, in sicer preko glasbe, praznovanja makedonskih praznikov v okviru makedonskih društev itd. Kljub temu pa je zanj pomembno, da na svoje otroke prenaša obe kulturi, tako kulturo okolja kot tudi priseljsko kulturo.

Očitno je, da priseljenci ene in druge skupine praznujejo tako izvorne kot slovenske (verske) praznike ali vsaj kažejo tendenco k temu (oseba A) ter ohranjajo prvine obeh kulturnih sistemov (z izjemo najstarejšega pripadnika druge generacije, ki slovenskih (verskih) praznikov ne obeležuje). Zanimivo pa je tudi pričevanje sogovornika D (30 let, G2, 30 l.), ki je povsem spontano opisal tudi situacijo svoje matere in njene kulturne navade, ki so se v popolnosti ohranile prvih deset let po priselitvi, potem pa so začele postopoma upadati, vendar le pri nekaterih kulturnih posebnostih (npr. izvornih praznikih). Primer osebe D, pa tudi osebe A, se v celoti ujema z razlago, ki jo je razvila M. Sedmak (2006, str. 209), in sicer, da je v etnično mešanih družinah med pripadniki slovenske etnije in pripadniki narodov nekdanje Jugoslavije kot izid medkulturnega soočanja na medosebni ravni partnerskega in

družinskega življenja mogoče zaslediti prisotnost aktivnih asimilacijskih procesov v prid slovenskega jezika in posledično težnjo k prevladi jezikovnega monolingvizma ob soobstoju bolj ali manj razvitega kulturnega pluralizma (slovenski jezik + slovenska kultura + neslovenska kultura). V oklepaju navedena shema po mnenju avtorice (prav tam) velja samo za medpartnerski odnos, medtem ko gre po njenem mnenju v procesu medgeneracijske transimisijske kulturnih elementov za očitno prevlado slovenskega jezika in kulture. Z drugimi besedami, asimilacijski procesi v prid dominantnega jezika/kulture so pri otrocih tovrstnih mešanih družin več kot očitni, pravi avtorica (prav tam). Zaključuje (prav tam), da v teh družinah družinska entiteta z vidika socializacijskih in inkulturacijskih procesov dejansko deluje kot končno sredstvo asimilacije priseljeniških skupin v dominantno ter prevladujočo slovensko kulturo.

b) Pogostost obiskovanja izvorne domovine

Na ohranjanje izvornega kulturnega izročila prve in druge generacije priseljencev kaže tudi pogostost obiskovanja izvorne države svojih staršev, kajti močna vez med migranti in njihovimi potomci poteka skozi osebne stike, predvsem med letnim dopustom.¹⁹

Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) tako obišče svoj rojstni kraj le enkrat na vsako desetletje, saj tam nima več nikogar, ki bi ga želela videti; sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) pa kljub temu, da je zelo navezana na tamkajšnje ljudi, domovino enega od svojih staršev obišče tako pogosto kot sogovornica A (33 let, G1, 10 l.), ki tukaj živi šele deset let in je pod vplivom prisilne asimilacije, torej na vsake štiri leta. Sogovornik C (70 let, G1, 54 l.) zaradi starosti v izvorno domovino več ne hodi, v mlajših letih pa jo je obiskoval tudi dvakrat, trikrat letno. Še najbolj pogosto obiskuje domovino svojih staršev sogovornik D (30 let, G2, 30 l.), ki prihaja iz mešanega etničnega zakona (mati Srbkinja in oče Slovenec) in se še v največji meri počuti Slovenca, po njegovih besedah »v 70 procentih« – svoje sorodnike v Srbiji obišče enkrat ali dvakrat na leto. Oseba E (49 l, G2, 48,5 l) pa je v svoji izvorni državi le enkrat na dve ali tri leta. Tovrstni rezultati torej govorijo sami zase – vse je odvisno od osebnih okoliščin in značilnosti vsakega posameznika, ne pa od njihove starosti, občutka narodne pripadnosti ali časa bivanja v Sloveniji, kot je razvidno iz raziskav, ki jih navajam v nadaljevanju.

---

¹⁹ ¹⁹ Sogovornici B (47 let, G1, 30 l.) in Č (26 let, G2, 26 l.), ki prihajata iz etnično mešanega zakona (makedonsko-srbskega) obiskujeta le eno izmed držav svojih staršev – oseba B Srbijo, oseba Č pa Makedonijo. Obema se je to zdelo samoumevno, nisem pa ju želela spraševati o vzrokih; zato sem tega dejstva tudi v interpretaciji in sklepu nisem upoštevala. Gre pa za zanimivo izhodišče za nadaljnje raziskovanje, ko bi lahko ugotavljali, kako pogosto in v kakšnem razmerju tovrstne družine obiskujejo obe izvorni domovini (čeprav je tudi to v veliki meri odvisno od subjektivnih dejavnikov).

V času počitnic kraj izvora glede na raziskavo PSIP 2003 (v Roter 2007, str. 426–427) enkrat letno obiše 40 % anketirancev. To v pričujočem intervjuju velja le za sogovornika D (30 let, G2, 30 l.), ki izvorno državo obiše najmanj enkrat na leto. Poleg tega se je slednji izmed vseh ostalih v najmanjši meri izrekel za Neslovenca, zato tudi ugotovitev, ki jo je izpeljala Roter (prav tam), in sicer, da imajo najmanj stikov z izvornim okoljem tisti, ki so se v raziskavi opredelili za slovensko etnično pripadnost, za moje intervjuvance ne drži. Tistim, ki so se opredelili kot Slovenci, naj bi obiskovanje sorodstva manj pomenilo kot ostalim, kar so raziskovalci (prav tam) utemeljevali s predpostavko, da so se za slovensko etnično pripadnost v večini izrekli tisti, ki so se v Slovenijo priselili pred 40 in več leti – torej naj bi se že integrirali v državi sprejemnici. Tudi to ne velja za mojega najstarejšega sogovornika – osebo C (70 let, G1, 54 l.), ki tukaj živi že 54 let in zase še vedno pravi, da je »stodstotni Makedonec«. Nadalje so raziskovalci sklepali (prav tam), da tisti posamezniki, ki že dolgo bivajo v Sloveniji, v državi izvora morda nimajo več sorodnikov in prijateljev oz. da so se tesne vezi med njimi pretrgale. To velja le za sogovornico B (47 let, G1, 30 l.), vsi ostali pa so s svojimi sorodniki v tesnih stikih, tudi že omenjeni najstarejši sogovornik C.

Zgoraj navedeno predvidevanje raziskovalcev pa je v nasprotju s kvantitativnimi podatki, pridobljenimi v istoimenski raziskavi PSIP 2003 (prav tam), ki so pokazali, da so migranti, ki so prišli v Slovenijo v 60. in 70. letih (tak je v mojem intervjuju le za sogovornik C – 70 let, G1, 54 l.), s svojimi sorodniki obdržali močne družinske vezi. To za sogovornika C drži, ne vpliva pa (več) na pogostost njegovega obiskovanja izvorne domovine, saj zdaj v Makedonijo sploh več ne hodi, kot razlog pa navaja svojo starost in posledično utrujenost. Ob tem dodaja, da je v prejšnjih letih domovino obiskoval tudi dvakrat, trikrat na leto, otroci pa so ostajali na počitnicah tudi mesec dlje, brez staršev. Načeloma pa tovrstne izjave spremlja obrazložitev »ko je bila še Jugoslavija«, med vojno so se obiski prekinili, po vzpostavitvi meja pa nadaljevali manj pogosto.

Rezultati raziskave PSIP 2003 kažejo na povezavo med starostjo anketirancev in pogostostjo njihovih obiskov, saj je med tistimi v starosti 60 let in več slaba desetina takih, ki se v državo izvora sploh ne vračajo. Z nadaljnjo primerjavo časa prihoda anketirancev in pogostosti njihovih obiskov države izvora strokovnjaki sklepajo, da dlje kot posameznik živi v državi migracije, manj pogosto obiše državo izvora (Pezdir, str. 430–431). To je sodeč po sogovorniku C značilno tudi za moje intervjuvance, po drugi strani pa je odvisno od specifične (družinske) situacije vsakega posameznika. Treba je še poudariti, da omenjena

raziskava ni delala razlik oz. ni primerjala rezultatov pripadnikov prve in druge generacije priseljencev.

Če bi kateri od naštetih dejavnikov – starost, čas bivanja v Sloveniji, ne glede na prvo ali drugo generacijo priseljencev – dejansko imel vpliv in bi upoštevali izsledke raziskav, bi pogostost obiskov izvorne domovine pri mojih sogovornikih morala biti razporejena na naslednji način: najpogostejši obiski domovine pri sogovornici A (33 let, G1, ki je tukaj šele 10 let – dejansko gre v Makedonijo na vsake štiri leta), sledila naj bi ji sogovornica Č (26 let, vendar je treba upoštevati, da je tukaj rojena in pripadnica druge generacije – prav tako Makedonijo obiskuje na vsake štiri leta), za njo sogovornika D (30 let, tudi rojen tukaj in predstavnik druge generacije – v bistvu najpogosteje, in sicer enkrat ali dvakrat na leto) in B (47 let, G1, ki je tukaj 30 let – na vsakih deset let), potem sogovornik E (49 let, G2, vendar rojen v izvorni domovini in je tukaj 48,5 let – na dve ali tri leta) ter nazadnje oseba C (vendar le zato, ker je najstarejša in tukaj živi najdlje – 70 let, G1, 54 l. – včasih na dve ali tri leta, zdaj pa nič več). Dejanski razpored pa se v mojem primeru glasi: oseba D, oseba E, osebi Č in A, oseba B ter oseba C. Kot vidimo, rezultati kažejo povsem drugačno sliko, še več – pokaže se, da najmanj pogosto izvorno domovino obišejejo ravno pripadniki prve generacije, in sicer razporejeni po starosti od najstarejšega (ki ne obiskuje več izvorne domovine) do najmlajše sogovornice. Pri drugi generaciji pa tovrstnega vzorca ni – na tem mestu ni videti povezav med starostjo, časom bivanja v Sloveniji in generacijo priseljencev. Morda bi lahko pri prvi generaciji kot vzrok za pridobljene ugotovitve navedla stopnjo integracije v večinsko kulturo, vendar menim, da gre za zelo specifične osebne situacije posameznikov (npr. oseba C se v drugih pogledih ni povsem prilagodila, oseba B pa v izvorni domovini nima več sorodnikov, ki bi jih lahko obiskala), zato bi se raje naslonila na misel M. Ule (2003, str. 25), ki je po mojem mnenju značilna tako za prvo kot za drugo generacijo priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije: »Življenjski poteki posameznikov so postali vse bolj odvisni od njihovih osebnih odločitev, kar povečuje različnost individualnih življenjskih načrtov«.

Ob tem pa se mi zdi rahlo zaskrbljujoče in dokaj nenavadno, da vsi moji intervjuvanci, ne glede na to, ali gre za prvo ali drugo generacijo, svojo prvotno državo obiskujejo zelo redko, kljub temu pa so zelo narodno zavedni, samozavestni ter trdni v svojih izjavah glede ohranjanja izvornega jezika in kulture.

4. Procesi vključevanja v izvorno okolje

a) Opredelitev pomena večinske kulture za posameznika

Svoje sogovornike sem povprašala tudi o tem, kaj jim pomeni večinska kultura in za katero bi se odločili, če bi morali izbirati.

Sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) v resnici nima izbire. Sicer je imela na voljo dve možnosti, ampak to je bila ali revščina ali asimilacija. Odločila se je za popolno asimilacijo na račun makedonske kulture, saj slednja predstavlja njeno osebno željo, ne pa prioriteto. Dejala je, da: »[č]e bi lako izbirala, bi se odločila za makedonsko, ampak kr sm že tuki, se moram prilagodit. To je bil pogoj, da ostanem tuki, dol je revno, nimam od kaj živet«.

Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) bi izbrala slovensko kulturo, saj se je po njenih besedah po tridesetih letih tukaj povsem prilagodila – v izvorni domovini nima več sorodnikov, svoj rojstni kraj obišče le enkrat na deset let, praznuje tudi slovenske praznike ter govori slovenski jezik. Poleg tega je po njenem mišljenju vključevanje v slovensko kulturo zelo pomembno tako zanjo kot za prihodnost njenih otrok.

Sogovornik C (70 let, G1, 54 l.) je Sloveniji hvaležen, ker mu je omogočila boljši materialni položaj kot ga je (in bi ga) imel v Makedoniji. Posledično so preskrbljeni tudi njegovi otroci, ki pa bi po njegovem mnenju morali privzeti navade in vedenjske vzorce večinskega prebivalstva ter države, ki jim je omogočila gmotno varnost. Z njegovimi besedami: »Hočemo, da se naši otroci obnašajo kot Slovenci, ker živijo tu. Slovenija jim daje kruh. Jaz sem za to hvaležen. To je sve. Nisem pa Slovenac.«

Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) navaja dobre lastnosti obeh kultur, med njima pa se ne more odločiti le za eno. Večinsko kulturo povezuje z objektivnimi, izvorno kulturo pa s subjektivnimi dejavniki. Pravi, da za svoj obstoj potrebuje tako ene kot druge, zato je kombinacija obeh kultur za njo neizbežna ter ji predstavlja nujnost. Natančneje, večinska kultura ji pomeni »kariero, masko za zunanji svet in tiste bistvene cilje. Ne bi pa mogla zbirat, ker sem človek navzven in navznoter. Eno brez družga ne gre,« pravi.

Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) bi se kljub svoji opredelitvi za slovensko narodno pripadnost in kljub vsem informacijam, ki jih je z mano delil o svojem odraščanju ter življenju v Sloveniji, odločil za srbsko kulturo. Posledično opažam, da so ne glede na vse ostale

dejavnike subjektivni tisti, ki so za posameznika večinoma najbolj pomembni. Njegovi razlogi so bili občutenje večje pripadnosti v družbi srbskih sorodnikov, med katerimi se bolje počuti in kjer gre za toplejše odnose oz. ga sprejmejo za svojega.

Sogovornik E (49 let; G2; 48,5 l.) se je pri odločanju med večinsko in izvorno kulturo odločil za slednjo, saj je, kot je še enkrat poudaril, Makedonec. Na vprašanje, kaj mu pomeni večinska kultura, ni nič odgovoril, le opredelil se je kot Makedonec.

Moji intervjuvanci so spet podajali povsem nepričakovane in presenetljive odgovore. Kar se tiče njihovega odnosa do kulture sprejema, sem bila prepričana, da se bodo opredelili enako oz. v skladu s pojmovanjem svoje narodne pripadnosti, a sem se motila. Oseba B (47 let, G1, 30 l.) je tako slovensko kulturo postavila pred svojo izvorno, čeprav se je opredelila kot v enaki meri Slovenka in Srbkinja; sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) pa se je odločil za srbsko kulturo, čeprav je »70 % Slovenec«. Vsi ostali so odgovarjali v skladu s svojo narodno identiteto.

Opaziti je mogoče tudi, da moji sogovorniki dajejo prednost subjektivnim oz. notranjim dejavnikom pred objektivnimi oz. zunanji. Posledično osebi A (33 let, G1, 10 l.) in C (70 let, G1, 54 l.) večji pomen pripisujeta svoji izvorni kulturi, čeprav se ji je oseba A morala odpovedati; osebo B (47 let, G1, 30 l.), ki se je odločila drugače, pa v državo izvora nima več sorodnikov.

Pri drugi generaciji je še bolj vidno tovrstno razlikovanje, saj je sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) eksplicitno izrazila razliko med zunanostjo in notranostjo človeka; sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) pa je poudaril toplino odnosov in se tako odločil za srbsko kulturo. Prav tako čustveno se je odzval sogovornik E (49 let; G2; 48,5 l.), ki se je opredelil za izvorno kulturo. Tako starost kot generacija in čas bivanja v Sloveniji tudi na tem mestu ne igrajo nobene vloge.

b) (Ne)Prisotnost občutkov domotožja oz. nostalgije

V procesu vključevanja v novo okolje vse priseljence prve generacije zagotovo spremlja domotožje oz. nostalgija. V svoji raziskavi sem preverjala, kako se ti občutki spreminjajo skozi čas in v kolikšni meri se kažejo pri predstavnikih druge generacije priseljencev, ki so odraščali v Sloveniji.

Pri sogovornici A (33 let, G1, 10 l.) sem dobila vtis, kot da bi se želela vrniti nazaj, saj tukaj nima ustrezne podpore partnerja. Navajala je načine, s pomočjo katerih je premagovala težke trenutke (otroci, dobra prijateljica s podobnimi izkušnjami, izvorna glasba in kulinarika): »Jokala sm, klicala sm domu, ukvarjala sm se z otroc. Poslušala sem muzko na mp3-ju, da me ni noben drug slišal. Skuhala sem si makedonske zadeve. Na začetku sm imela prijatelco, ki je dolgo nazaj na istem ko js, k ni od tuki, pa mi je blo lažje pa me je poslušala pa mi pomagala pa je blo boljše.« Vendar glede na njene ostale odgovore še vedno hrepeni po domu, ker misli, da ne more biti slabše, kljub revščini v izvorni domovini.

Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) pravi, da se je z domotožjem soočala na začetku, ko je imela težave z učenjem slovenskega jezika. Ko je premagala začetni kulturni šok in usvojila jezik, pa je izginilo tudi domotožje. Oseba B: »[B]la sm zmedena, vse mi je blo novo. Kulturni šok ... drugačen način življenja, na novo pridobit prijatelje, neznano, služba, vse ... mela sem čustvene težave – mislila sem, da se ne bom nikol prilagodila – hladni ljudje, tam so bili vsi toplejši, bolj prijazni ... Zadovoljen si z majhnimi stvarmi, s katerimi doma ne bi bil zadovoljen, tu se pa hvataš za vsako dobro dejanje, za vsako lepo besedo, za svaku slamku. Nov izziv, nov jezik [...] Včasih sm jokala ... [...] Potovala sem v neznane kraje, za vikend, da napolnim baterije. Veliko sem razmišljala in se tolažila, da je to prehodno, da bo bolje, in da za vsakim dežjem posije sonce«.

Sogovornik C (70 let, G1, 54 l.) pravi, da je domotožje najbolj občutil na začetku, predvsem pa njegova žena, ki je svojo izvorno domovino obiskovala zelo pogosto in za dlje časa. »Žena je šla dol i za ceo mesec,« pravi. Nadaljuje, da sta potrebovala kakšno leto, da sta se privadila na novo okolje. Nostalgijo sta premagovala tako, da sta preživljala veliko časa drug z drugim in z otroki, pa tudi s tistimi, s katerimi so delili podobno usodo. Dodaja, da je bila to edina družina, ki so jo imeli.

Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) pripoveduje, da je pri njej nostalgija vedno prisotna, še posebej, ko obiše svoje tamkajšnje sorodnike. Priznava, da ji je težko ob poslavljanju in da je na njih zelo navezana: »Nostalgija je zmeri tle ... spomini, klici od dol, muzika ... glasba, skupna praznovanja, razne obletnice... Najtežje se je poslovit in ko pridem nazaj, rabm vsaj en mesec, da se prvadim, da pridm na svoj tir in spet pozabm za neki časa ... potolažim se, da se spet kmal vidmo pa slišmo pa tko ... Včasih se mi zdi, da je ob rednih stikih samo težje, ker se tako spomniš, kok človeka pogrešaš in kaj na njemu in tko ... ko ga ni tuki in tko ... Pač, ful je težko.«

Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) je le na kratko odgovoril, da je zelo navezan na svoje tamkajšnje sorodnike in da jih zato neredko obišče: »Nostalgijo mam po ljudeh dol. Nč ni posebnega, bom pač šou spet tja«.

Sogovornik E (49 let; G2; 48,5 l.) pravi, da gre za občutljivo temo, o kateri ne želi govoriti. Glede na njegovo reakcijo sklepam, da je pri njemu domotožje močno prisotno, vendar te občutke pogosto potlači. Pravi: »Jah ... To je občutljiva tema. Sproži se ob dogodkih ali pa malenkostih, ki te spomnijo ... ob njej nazdravim svojim, ki jih ni zraven. Drgač pa ne bi o tem ...«

Zanimivo je, da vsi predstavniki prve generacije opisujejo, kako so nostalgijo premag(ov)ali, nihče od njih pa ne govori o svojih občutkih danes. Ravno nasprotno pa druga skupina povsem odkrito razpravlja o tem, kako so njihovi občutki domotožja močno prisotni in težko obvladljivi. Iz izjav mojih sogovornikov je torej mogoče sklepati, da se z nostalgijo soočata obe generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije. Če povzamem B. Čebulj-Sajko (2000, str. 79–81), pogosteje kot obiščejo svoje sorodnike, težje prenašajo domotožje in bolj jih vleče nazaj v izvorno državo. Vendar se med obema skupinama pojavi pomembna razlika, in sicer v primeru druge generacije gre bolj za navezanost na tamkajšnje ljudi in načeloma ne na sam kraj rojstva oz. na spomine na otroštvo (lahko tudi, ob pogostem obiskovanju sorodnikov), kot je to značilno za prvo generacijo priseljencev. Kljub temu pa se domotožje, čeprav druge vrste, ohranja.

c) Želja po vrnitvi v izvorno domovino

Na uspešnost vključevanja v novo okolje kažejo tudi želje priseljencev po vrnitvi v izvorni kraj. Velikokrat si priseljenci za datum vrnitve v deželo izvora določijo obdobje, ko bodo upokojeni. Po podatkih iz raziskave PSIP 2003 (v Pezdir, str. 440) dlje, ko ostanejo v deželi imigracije, manj je verjetno, da se bodo vrnili (kar lahko potrdijo tudi izjave mojih intervjuvancev). Rezultati so pokazali, da največjo željo po vrnitvi sedaj ali »enkrat v prihodnosti« izražajo tisti, ki so se v Slovenijo priselili v zadnjih 10 letih (50 %) in pred 11 do 20 leti (27 %). V naslednjih treh kategorijah odstotki padajo (petina pred 21 do 30 leti ter desetina pred 31 do 40 leti in pred 41 leti), medtem ko je pri odgovoru »ne želim se vrniti« razpored vrednosti ravno obraten (0 %, 25 %, 37 %, 47 % in 54 %) (prav tam).

Sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) v Sloveniji živi deset let. Tako kot intervjuvanci ankete, ki so v Sloveniji živeli do 10 let, si je tudi ona kljub slabim razmeram v izvorni domovini močno želela in se je bila pripravljena vrniti, vendar so jo njeni starši, ki živijo tam, preprič(ev)ali, naj ostane tukaj (najverjetneje v prepričanju, da bi ji bilo tam še slabše). Še vedno si to želi, vendar pravi, da je zdaj prepozno zaradi otrok, ki so že šoloobvezni. Pravi: »Edina če grem brez otroka, to pa ne moram.« Njeno pričevanje se torej popolnoma sklada s podatki, pridobljenimi v podobno zastavljenih intervjujih in kvantitativnih raziskavah.

Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) pravi, da v izvorni državi ni imela nikogar, h kateremu bi se želela vrniti in da je imela tukaj zaposlitev. Oseba B: »Ostala sem zarad ekonomskih razlogov – službe. Pa tud po smrti očeta nisem imela nič, kar bi me vezalo na dole.« Tukaj živi že 30 let.

Sogovornik C (70 let, G1, 54 l.) se trenutno ne želi vrniti (čeprav je upokojen – gl. rezultate raziskave zgoraj). Pravi, da je zdaj boljše, da pa je bila takrat (močno) prisotna nostalgija. Kot kaže, so objektivni dejavniki do neke mere prevladali nad subjektivnimi, saj se za vrnitev v izvorno državo niso odločili zaradi tamkajšnjih slabih gospodarskih razmer, tukaj sta bila oba z ženo zaposlena, šolajoči se otroci itd. Dodaja, da so »[o]svojili [...] ta način življenja, način obnašanja.« V Sloveniji je že 54 let.

Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) je bila kot pripadnica druge generacije rojena v Sloveniji in niti ni imela možnosti ne priložnosti, da bi se vrnila. Ker prihaja iz etnično mešanega zakona, sama izrecno ne pove, v katero izmed držav bi se odločila vrniti. Pravi, da zaradi slabih razmer vsi »bežijo od tam« in da bi raje pripeljala vse najbližje v Slovenijo.

Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.), ki prihaja iz etnično mešanega zakona (mati Srbkinja in oče Slovenec) le na kratko odgovarja: »Ne, nikol se nismo želel vrnit, nobeden od nas, tud mama ne«. V Sloveniji je bil rojen, tako da tudi njegova mati tukaj živi že vsaj 30 let.

Sogovornik E (49 let; G2; 48,5 l) pravi, da se sam ne želi vrniti, je bila pa to želja njegovih staršev po približno 15 letih bivanja v Sloveniji. Vzrok za to je bilo domotožje obeh staršev, a na koncu so ostali. Prepričali so jih zagotovljena zaposlitev v Sloveniji, slabe ekonomske razmere v izvorni domovini, kar so spremljali tudi odtujeni odnosi in izgubljanje stikov s sorodniki, prijatelji ... Poglavitni razlog, ki so ga navajali tudi drugi tovrstni priseljenci v

raziskavah, anketah in intervjujih (Antić Gaber 2011; prim. tudi Vižintin 2011) pa so bili otroci, ki so med drugim morali dokončati šolanje.

Osebna pričevanja številnih priseljencev (Antić Gaber 2011), pa tudi mojih sogovornikov, zelo pogosto vključujejo pojem t. i. asimilacije (čeprav gre v resnici za integracijo). Predvsem tisti, ki v Sloveniji živijo že več desetletij, zase pravijo, da so se popolnoma asimilirali, njihovi otroci pa naj bi se asimilirali še toliko bolj. Za drugo generacijo po mojem mnenju to že lahko velja, pri pripadnikih prve generacije pa po prepričanju Južniča (1973, str. 48) integracija (še) ni mogoča: če je akulturiran posameznik tisti, ki je sprejel tuje vrednote in tuje kulturne vzorce, to poteka predvsem na zavestni ravni, kajti popolna akulturacija (njena skrajna faza je asimilacija) je po mnenju avtorja mogoča le v drugi ali celo šele v tretji, četrti generaciji, ko se novi kulturni vzorci vsadijo v posameznikovo podzavest. Podobno meni tudi Lukšič-Hacin (1995, str. 130), in sicer da »[S]ocializacijski in inkulturacijski učinki na človeka [...] onemogočajo popolno kulturno preobrazbo v prvi generaciji«.

To pomeni, da moji intervjuvanci vsaj prve generacije le mislijo, da so se asimilirali v slovensko družbo, ko so spremenili svoje vloge in sprejeli nove (poklic, šola ipd.), se prilagodili na delovne razmere ter življenjski standard itd. Priseljenci so sprejeli nekatere vrednote družbe sprejemnice, nekatere svoje vrednote pa so ohranili – torej lahko bolj kot o asimilaciji govorimo o integraciji prve generacije priseljencev v novo okolje. Pri prvi generaciji je namreč primarna socializacija potekala v izvorni družini in izvorni domovini, ko so člani družine otroku posredovali značilne vzorce vedenja, mišljenja in jezika – torej izvorno kulturo – ki jih je otrok usvojil in vzel za svoje (Bergant 1970). Njegovo posnemanje je potekalo na nezavedni ravni in na ta način so se tudi vzpostavili temelji posameznikove osebnosti (Lukšič-Hacin 1995, str. 112), ki jih nobena poznejša socializacija ne more spremeniti. Do neke mere izvorno kulturo pa so tudi pripadniki prve generacije posredovali svojim potomcem v novem okolju. V kolikšni meri se je le-ta ohranila in se bo prenašala, je odvisno od vsake posamezne družine. Če povzamem, je vsem mojim sogovornikom prve generacije skupna zavestna težnja po resocializaciji (v drugi generaciji gre za terciarno socializacijo), medtem ko jih na nezavedni ravni še vedno zaznamujejo ponotranjeni obrazci, kot so vrednote, morala, načini odzivanja na situacije ipd., pridobljeni v prvih letih v družini. V sebi bodo namreč vedno pripadali tistemu, kar jih je oblikovalo v zgodnjih letih, tudi če se tega ne zavedajo.

č) Težnja k jezikovni akulturaciji

Odgovor na eno izmed raziskovalnih vprašanj, in sicer ali imajo moji sogovorniki občutek razdvojenosti med obema jezikoma, sem skušala ugotoviti (tudi) s pomočjo naslednjih vprašanj: *Je za vas pomembnejše znanje slovenskega ali maternega jezika (tako za vas kot za vaše otroke)? in V katerem jeziku boste vzgajali svoje otroke?*

Sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) pravi, da je za njene otroke pomembnejše, da znajo slovenski jezik, »zato ker otroci ne bojo šli dol, razen na počitnice, na vsake 4 leta. In ne bojo vzgajani v tej kulturi, ne počutijo se otroci Makedonci. Ker že imena imajo čista, čista slovenska imena, niso internacionalna.« Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) je prepričana, da »[m]aterni jezik tako ali tako znaš«. Po njenem mnenju je za njenega otroka pomembnejše znanje slovenskega jezika, kajti tukaj ima vse, tukaj živi in z vsemi (predvsem s prijatelji) komunicira v »njihovem«, tj. slovenskem jeziku. Sogovornik C (70 let, G1, 54 l.) prav tako na prvo mesto pri svojih otrocih postavlja znanje slovenskega jezika za njihovo napredovanje na različnih področjih in dodaja: »A za mene mešanica«.

Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) ne govori o razdvojenosti med obema jezikoma, pač pa pojasnjuje, da ji slovenski in srbski jezik omogočata, da uravnovesi obe kulturi: »Materni jezik mi daje občutek varnega zatočišča ... uporabljam ga v najbolj čustvenih situacijah. Je kokr ... nekako ... človekovo bistvo. Tud če so moji najboljši prijatli Slovenci, prov vsi ... pa živim že celo življenje tuki, mi materni jezik pomaga, da ustvarim neko ravnotežje. Ne bi mogla ne brez enga ne brez družga. Je pa res, da če bi šla v tujino, bi za alternativni jezik rajši zbrala materinščino.« Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) daje prednost slovenskemu jeziku, »ker sm si tuki ustvaru življenje«. Prav tako sogovornik E (49 let; G2; 48,5 l), ki pojasnjuje, da je zanj pomembnejše znanje »[s]lovenskega jezika za boljši vklop v družbo, za integracijo, [...] in tko dalje ...«.

Opažam, da nihče izmed mojih intervjuvancev ne izpostavlja občutkov razdvojenosti glede jezika, saj se te dvojnosti po mojem mnenju sploh ne zavedajo. Povsem samoumevno namreč odgovarjajo, da je za njih (kot tudi za njihove otroke) pomembnejše znanje slovenskega jezika, saj le-ta predstavlja najpomembnejši dejavnik za integracijo v večinsko družbo (ker je

to splošno znano dejstvo²⁰), v isti sapi pa pripovedujejo, da so (in bodo) svoje otroke vzgajali v maternem jeziku (oz. maternih jezikih) svojih staršev; poleg tega pa se večina izmed njih (osebe B, C, Č in E), kot bomo videli v nadaljevanju, z zakoncem in ostalimi družinskimi člani pogovarja v izvornem jeziku. Po drugi strani pa bi po mojem mnenju na področju jezika težko govorili o razdvojenosti oz. dvojni identiteti kot na področju kulture, saj je obvladovanje dveh jezikov za vsakega posameznika prednost (vsi moji sogovorniki znajo vsaj dva jezika) – rabo določenega jezika pa lahko posamezniki prilagajajo različnim situacijam in sogovornikom ter tako zadovoljijo svoje potrebe in osebne želje po komunikaciji v tem jeziku (če imajo priložnosti za to – pri mojih intervjuvancih gre v tem primeru za nasprotje med zasebno ter javno sfero).

Ohranjanje izvornega jezika (svojih staršev)

V katerem jeziku poteka medgeneracijski prenos pri mojih intervjuvancih; v katerem jeziku se pogovarjajo doma z različnimi družinskimi člani; znanje katerega jezika želijo izboljšati; kateri jezik želijo prenašati na svoje otroke in kako je potekal njihov jezikovni razvoj, so vprašanja, ki zahtevajo odgovor na širšo problematiko ohranjanja izvornega jezika (svojih staršev) pri priseljencih prve in druge generacije z območij nekdanje Jugoslavije.

a) Osebno stališče o prenašanju maternega jezika svojih staršev na svoje otroke

Sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) je svoje otroke vzgajala izključno v slovenskem jeziku, kajti mož in njegovi bližnji sorodniki ne odobravajo (ter tudi sami ne znajo jezika), da bi se otroci učili makedonsko. Z njimi se deloma strinja, kajti šolanje in »vse ostalo« zahteva znanje slovenskega jezika. Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) je svoje otroke učila le srbskega jezika (oz. srbohrvaščine, saj srbski jezik kot tak takrat še ni obstajal), slovenščine pa so se naučili sami v vrtcu, ob nadaljnjem šolanju ter v okolici. Svoje otroke je učila svojega maternega jezika, zato da bi vedeli, od kod prihajajo. Zaradi integracije v večinsko okolje pa se ji zdi zelo pomembno, da znajo tudi slovenski jezik, pri čemer navaja izrek »Več jezikov znaš, več veljaš«. Sogovornik C (70 let, G1, 54 l.) je svoje otroke vzgajal v makedonskem in srbohrvaškem jeziku, ker drugega ni poznal, ob tem pa si je želel, da se naučijo tudi slovenskega jezika.

---

²⁰ Na podlagi že omenjenih anket, raziskav in pridobljenih statističnih podatkov (Anketa ISIM 2005, PSIP 2003, Popis prebivalstva 2002) jezik po mnenju sodelujočih predstavlja poglobljen integracijski element za vključitev v slovensko družbo – je instrument jezikovne akulturacije.

Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) nima otrok, vendar bi jih želela vzgojiti najprej v srbohrvaščini²¹, ki je njen materni jezik, saj meni, da bi otrok moral imeti neko kulturno izročilo; pred odhodom v vrtec pa bi otroka seznanila tudi s slovenskim jezikom, ki bi mu v prihodnje predstavljal glavno sredstvo sporazumevanja. Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) ima namen svoje otroke vzgajati v slovenskem jeziku, srbskega pa se bodo že naučili ob obisku sorodnikov v Srbiji, tako kot se je sam, pravi. Poudarja, da tudi njegova mati njemu ni vsiljevala svojega maternega jezika – svoje otroke bo naučil tisto, kar zna. Sogovornik E (49 let; G2; 48,5 l.) pravi, da je njegov materni jezik makedonski, svoje otroke pa je vzgajal v slovenskem in srbohrvaškem jeziku.

Če strnemo, so vsi moji sogovorniki, ne glede na njihovo starost, čas bivanja v Sloveniji, narodno pripadnost, etnično poreklo, materni jezik ali vrsto generacije dejali, da si prizadevajo vzpostavljati ustrezne pogoje in težijo k temu, da njihovi otroci usvojijo oba jezika, tako izvorni jezik družine, kot tudi jezik okolja, tj. slovenščino. Tu se po mojem mnenju kaže občutek razdvojenosti med obema jezikoma (kjer slovenski jezik predstavlja nujnost, tj. objektivni element; materni jezik pa osebno željo po ohranjanju kulturnega izročila in » družinske zgodovine«, tj. subjektivni element posameznikove jezikovne zavesti) pod pritiskom procesa jezikovne akulturacije oz. procesov vključevanja priseljencev v izvorno okolje.

b) Jezik sporazumevanja doma (z vsakim družinskim članom posebej)

Moji sogovorniki so odgovarjali drugače kot v raziskavi PSIP 2003 (v Roter 2007, str. 318–319), s pomočjo katere so raziskovalci preverjali, kako se neslovenski jeziki ohranjajo v zasebnem življenju anketirancev, pri čemer so posebno pozornost namenili morebitnim medgeneracijskim razlikam. Zato so jih vprašali, v katerem jeziku se doma pogovarjajo z naslednjimi sogovorci: z zakoncem/partnerjem, otroki, materjo, očetom, starimi starši in brati oz. sestrami. Rezultati so pokazali, da se večina vseh vprašanih doma pogovarja samo ali večinoma slovensko z zakoncem ali partnerjem (62 %) in otroki (60 %). Pri komunikaciji z materjo, očetom ter brati in sestrami pa dobra tretjina uporablja samo ali večinoma neslovenski materni jezik. Samo ali večinoma slovensko se z materjo sporazumeva dobra četrtina anketirancev, z očetom petina, z brati in sestrami pa tretjina vseh vprašanih. Pri približno desetini vseh anketirancev komunikacija z zakoncem ali partnerjem, otroki in

---

²¹ Sogovornica je imela najverjetneje v mislih srbsščino, čeprav je bila sama vzgojena v srbohrvaščini še v času skupne države.

ostalimi člani družine poteka v enaki meri v slovenščini ter maternem jeziku staršev (prav tam).

Pri komunikaciji z materjo, očetom ter brati in sestrami gre skoraj pri vseh mojih sogovornikih prve generacije za izvorni jezik (pri osebah A in C za makedonščino ter pri sogovornici B za srbohrvaščino), enako pa velja za pripadnike druge generacije (pri osebah Č in E za srbohrvaščino). Izjema je sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) z mešanim poreklom in očetom Slovincem, ki odgovarja, da se z vsemi doma pogovarja slovensko, tudi z materjo Srbkinjo. Njegov mlajši brat pa srbskega (oz. srbohrvaškega) jezika sploh ne zna (pravi, da zato, ker v času vojne niso hodili v Srbijo na obisk in se ni imel priložnosti naučiti). Primer osebe D se v celoti ujema z že opisano razlago M. Sedmak (2006, str. 205; gl. opombo 12). Sogovornik D nima otrok, je pa poudaril, da bo jezik nanje prenašal v enaki meri, kot ga je bil deležen sam, torej, da bo svoje potomce peljal na obisk k sorodnikom, in jim pustil odprte možnosti za eno ter drugo kulturo. Najbolj se nagiba k večini s prevladujočim slovenskim jezikom, saj je tudi njegova partnerka Slovenka (ki jezika njegove matere ne zna). Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) nima bratov in sester, glede otrok pa pravi, da svojemu maternemu jeziku pripisuje velik pomen (čeprav prihaja iz etnično mešanega zakona), tako da bo njena bodoča družina zagotovo dvojezična. Sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) v komunikaciji s svojimi otroki in zakoncem uporablja najboljšo slovenščino, ki jo zna, ker ji drugega »nova družina« ne dovoli, vendar na drugem mestu poudarja, da jo njeni osnovnošolski (!) otroci učijo slovenskih besed (torej gre za eno izmed oblik vmesnega jezika). Zanimivo je, da se najstarejši anketiranec (sogovornik C – 70 let, G1, 54 l.) s svojimi otroki pogovarja tako v svojem maternem jeziku (makedonščini) kot tudi v srbohrvaščini. Za obrazložitev tovrstne situacije sem ga vprašala naknadno. Pojasnil mi je (že v intervjuju), da se je zaradi narave dela moral naučiti srbohrvaščine. Ko so se priselili v Slovenijo, se mu ni bilo potrebno naučiti slovenskega jezika, pa tudi zaupal mi je, da je bil zanj pretežek. Vendar si je močno prizadeval, da bi se njegovi otroci uspešno integrirali v večinsko družbo, ki ji je bil bližje srbohrvaški jezik (kot takrat prevladujoči kod sporazumevanja na celotnem območju Jugoslavije) kot makedonščina (čeprav je šlo tudi v tem primeru za t. i. vmesni, srbohrvaško-makedonski jezik).

Osebe B (47 let, G1, 30 l.), C (70 let, G1, 54 l.) in E (49 let; G2; 48,5 l.), torej dva predstavnika prve ter en predstavnik druge generacije, se s svojimi otroki pogovarjajo samo ali večinoma v svojem maternem jeziku. Z zakoncem oz. partnerjem se polovica mojih

sogovornikov sporazumeva v svojem maternem jeziku, med njimi dva predstavnika prve generacije (osebi B in C) in en predstavnik druge generacije (sogovornik E). Dva sogovornika uporabljata slovenščino, v prvi skupini oseba A zaradi že omenjene prisilne asimilacije (vendar gre v njenem primeru za vmesni jezik, torej nepravo slovenščino; gl. opombo 25), v drugi pa se oseba D s svojo celotno družino pogovarja slovensko, pomen tega jezika pa poudarja tudi zato, ker je partnerka Slovenka. Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) pa nima partnerja.²²

c) Želja po izpopolnjevanju slovenščine in/ali maternega jezika (svojih staršev)

Sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) se tudi sama uči z otroki oz. oni jo učijo »šolske slovenščine«. Na ta način se izpopolnjuje v tem jeziku; pri tem pa ji pomagajo mož in prijatelji Slovenci. Makedonski jezik uporablja zelo redko, le ob obiskih izvorne domovine, da jezika ne pozabi. Sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) pravi, da njeno znanje maternega jezika ni potrebno nadgradnje; nasprotno pa svoje znanje slovenskega jezika izpopolnjuje konstantno, z branjem knjig v slovenščini in dodatnim izobraževanjem. Sogovornik C (70 let, G1, 54 l.) priznava, da ne govori dobro slovensko, kar se vidi tudi iz njegove dikcije, vendar se trudi. Na vprašanje, ali se želi izpopolnjevati v svojem maternem, tj. makedonskem jeziku, je odgovoril nikalno z obrazložitvijo, da zna, kar zna, čeprav mu pisanje v tem jeziku (več) ne gre od rok. Tudi svojega znanja slovenskega jezika ne želi izboljšati, ker je že prestar, pravi. V času Jugoslavije, ko se je družil pretežno s Srbi, po tem ni bilo potrebe, zdaj pa je po njegovem mnenju že prepozno.

Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) glede slovenskega jezika pravi, da jezika nikoli ne znaš dovolj in da tu ni vprašanje, če si ga želi izpopolnjevati, temveč ga mora, saj ji to narekuje njen osebni ter profesionalni razvoj. Tudi svoje znanje maternega jezika želi izboljšati, pri tem

---

²² S prijatelji polovica intervjuvancev govori slovensko, in sicer dva (najmlajša) pripadnika druge generacije, ki sta tukaj rojena – sogovornica Č (26 let, G2, 26 l., mati Srbkinja in oče Makedonec) in sogovornik D (30 let, G2, 30 l.; mati Srbkinja in oče Slovenec) ter pripadnica prve generacije – sogovornica A (33 let, G1, 10 l.), pri kateri gre načeloma za že omenjeni vmesni jezik. Dve osebi (oseba B – 47 let, G1, 30 l. in oseba E – 49 let; G2; 48,5 l.) v komunikaciji s prijatelji uporabljata slovenski in/ali srbohrvaški jezik (odvisno od narodnosti prijateljev), najstarejši sogovornik (oseba C – 70 let, G1, 54 l.) pa se z njimi pogovarja v srbohrvaščini, medtem ko se s sosedi trudi govoriti slovensko. Tu se morda pokaže vpliv starosti in v skladu s tem jezikovne kompetence v slovenskem jeziku, saj se najmlajši sogovorniki iz vsake skupine (ena predstavnica prve in dva pripadnika druge generacije) s prijatelji pogovarjajo le slovensko, medtem ko se ostali trije (dva najstarejša iz prve in en najstarejši iz druge skupine) s svojimi prijatelji pogovarjajo srbohrvaško oz. v skladu z narodnostjo prijateljev, pri čemer se kaže tudi vpliv predhodne družbene ureditve.

navaja pogostejše obiske sorodnikov v izvorni državi svojih staršev, branje leposlovnih knjig v srbsčini, išče priložnosti tudi za (po možnosti brezplačno) formalno izobraževanje ipd. Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) si želi izpopolniti svoje znanje srbskega jezika, vendar ne preko tečajev, pač pa ob gledanju filmov in obiskovanju sorodnikov. Sogovornik E (49 let; G2; 48,5 l.) pravi, da se je naučil dovolj slovenščine (najprej v slovenskem okolju, v stiku z okolico, potem pa v šoli), v maternem jeziku pa bi se želel še izpopolnjevati, vendar ne preko tečajev, pač pa v neformalnih okoliščinah – ob obisku rojstnega kraja (v Makedoniji), druženju z rojaki ipd.

Opisano jezikovno stanje mojih sogovornikov se skoraj povsem ujema z rezultati Ankete ISIM 2005 (v Žitnik Serafin 2008, str. 148–149), ki so pokazali, da sorazmerno velik del anketiranih iz vrst prve generacije ne obvlada niti knjižne slovenščine (to so vsi moji sogovorniki prve skupine potrdili tudi sami) niti knjižne materinščine,²³ medtem ko njihovi otroci (v mojih intervjujih pripadniki druge generacije – osebe Č, D in E) večinoma sorazmerno dobro obvladajo knjižno slovenščino (in ne čutijo potrebe po njenem izpopolnjevanju). Na podlagi slednjega raziskovalci sklepajo, da povprečno znanje anketiranih pripadnikov druge generacije ne zaostaja za jezikovnim znanjem nacionalne večine. Prva generacija anketiranih kaže bolj šibak interes za brezplačno jezikovno izpopolnjevanje v slovenščini ali materinščini (v moji raziskavi v materinščini sploh ne); knjižna slovenščina se jim zdi izredno zahtevna in mnogi menijo, da jim njihovo povprečno obvladovanje pogovorne slovenščine zadošča. Njihovi otroci pa pogosto obžalujejo svoje slabo znanje materinščine (oz. enega ali več maternih jezikov svojih staršev). Večini mladih bi se zdelo primernejše, če bi se maternega jezika (svojih staršev) lahko učili v redni šoli in ne na društvenem tečaju. Slednje velja le za sodelujoče v anketi, ne pa za moje sogovornike, ki imajo večinoma odklonilen odnos do vsakršnega formalnega izobraževanja (z izjemo ene intervjuvanke, osebe Č – 26 let, G2, 26 l.), prav tako pa nihče izmed njih ne čuti potrebe po seznanjanju otrok s priseljsko kulturo v redni šoli. To je v nasprotju z rezultati raziskave PSIP 2003 (Roter, str. 322–324), ki so pokazali, da si anketiranci želijo, da bi se otroci učili neslovenskega jezika svojih staršev v šolah. Raziskava je tudi pokazala, da anketiranci jasno zaznavajo potrebo – ne le željo – da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji. Kar 67 % vseh

---

²³ To dokazujejo komunikacija v družini priseljencev, ki jo še najbolj opisuje kategorija »malo mešano« in želja po integraciji v večinsko kulturo pri vseh treh pripadnikih prve skupine. Kot že omenjeno, gre pri sogovornici A za opuščanje rabe materinščine pod vplivom prisilne asimilacije, sogovornica B ob učenju slovenskega jezika postopno pozablja svoj materni jezik, sogovornik C pa se je zadovoljil s svojo pogovorno materinščino, čeprav ne obvlada pisne komunikacije v tem jeziku.

vprašanih namreč meni, da se zdaj otroci v šolah s slednjimi premalo oz. sploh ne seznanjajo; da je tovrstnega znanja ravno prav, meni dobra četrtna vseh vprašanih; le 2 % vseh vprašanih pa meni, da je v šolah seznanjanja z neslovenskim jezikom, zgodovino in kulturo preveč (prav tam).

č) Jezikovni razvoj in dvojezičnost pri priseljencih z območij nekdanje Jugoslavije

Sogovornica A (33 let, G1, 10 l.) je skoraj celo življenje govorila le en jezik, tj. makedonskega, ki ga je zaradi prisilne asimilacije povsem opustila na račun kasnejšega učenja tujega jezika, tj. slovenščine (tukaj gre najverjetneje za t. i. vmesni jezik, v tem primeru makedonsko-slovenski). Srbohrvaščina je za sogovornico B (47 let, G1, 30 l.) materni jezik, ki ga je tudi kot jezik okolja uporabljala vse do svojega osemnajstega leta, ko se je preselila v Slovenijo. Za njo je bila slovenščina nedvomno tuji jezik, zato se je odločila, da svojih otrok ne bo najprej naučila slovenščine. Po tridesetih letih življenja v Sloveniji je še vedno prepričana, da slovenskega jezika še ne zna dovolj dobro in se je pripravljena izpopolnjevati, medtem ko je v srbohrvaščini odraščala, se šolala itd. Zanimivo je, da na račun usvajanja slovenskega jezika pozablja svoj materni jezik, vendar se ji slednji ne zdi več toliko pomemben in potreben osvežitve, saj pravi, da se je popolnoma vključila v slovensko okolje. Jezikovni razvoj sogovornika C (70 let, G1, 54 l.) je potekal bolj preprosto, saj gre za pripadnika prve generacije, pri katerem bilingvizem oz. dvojezičnost ni več mogoča, saj je ostale jezike usvajal po adolescenci (kot tudi osebi A in B, gl. opombo 24) oz. že v času oblikovanja poklicne identitete oz. terciarne socializacije. Njegov materni jezik je makedonski, zaradi službenih obveznosti se je kot tuji jezik²⁴ naučil srbohrvaščino²⁵, kasneje v Sloveniji pa (kot drugi tuji jezik) še nekaj besed in struktur slovenskega jezika.

Pri sogovornici Č (26 let, G2, 26 l.) se mi zdi zanimivo, da makedonskega jezika sploh ne omenja, čeprav prihaja iz etnično mešanega zakona. Najverjetneje gre za jezik, ki ga najmanj pogosto uporablja – le z ostalimi sorodniki, kot je razvidno v nadaljevanju. Pripadnica druge generacije kot svoj materni jezik pojmuje srbohrvaščino, ki pa jo je od vrtca naprej počasi

---

²⁴ V tem primeru nisem prepričana, če je šlo ravno za tuji jezik, kajti kot že omenjeno, srbohrvaščina je imela v času skupne države na nekaterih področjih status prestižnega jezika (npr. na vojaškem, v katerem se je poklicno udeleževal drugi intervjuvanec), vsekakor pa je predstavljala dominanten jezik, ki so mu bili vsi ostali podrejeni (tudi makedonski). V njegovem primeru bi torej lahko trdili, da je bil srbohrvaški njegov drugi jezik oz. jezik okolja.

²⁵ Iz izkušenj lahko povem, da v Makedoniji večina ljudi poleg makedonskega zna tudi srbski jezik. Pri tem ne gre toliko za sorodnost med obema slovanskima jezikoma kot za geografsko bližino Srbije in vsakodnevnega stika s srbsko kulturo preko srbskega televizijskega programa, srbske glasbe, enake veroizpovedi, priseljencev ipd.

začela izpodrivati slovenščina kot jezik okolja in izobraževalnih institucij. Gre za normalen pojav v jezikovnem razvoju otroka. Zato ni presenetljivo, da se intervjuvanka želi izpopolnjevati v svojem maternem jeziku in ne v slovenščini, ki jo ima priložnost izboljšati kadarkoli v sklopu večinske družbe. Povod za to je bil najverjetneje proces pozabljanja, ki je intervjuvanko spremljal skozi celotno otroštvo, saj je slovenski jezik ob vstopu v šolo začel občutno dominirati, čeprav je šlo pri njej najverjetneje za simultani bilingvizem, kajti do vstopa v vrtec je bila zagotovo deležna interakcij s soseščino in vrstniki preko igre ter je na ta način vstopila tudi v stik s slovenskim jezikom. Prihaja iz mešanega zakona, zato se postavlja vprašanje, kakšno vlogo igra pri njej makedonski jezik. Glede na to, da v opredelitvi za določeno narodno pripadnost niha med srbsko in makedonsko (ne pa slovensko) narodnostjo, je tudi ohranjanje njene jezikovne kompetence v makedonščini zelo pomembno. Sama pravi, da za to poskrbi z obiski izvorne domovine enega izmed svojih staršev, medtem ko Srbije ne obiskuje in bi svoje znanje srbskega jezika želela izboljšati na enega izmed zgoraj navedenih načinov. Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) tudi prihaja iz etnično mešanega zakona, kjer sta mati Srbkinja ter oče Slovenec in kot pripadnik druge generacije je bil rojen tukaj, kar pomeni, da se je usvajanje slovenščine dogajalo v primarni socializaciji že od njegovega rojstva. Odgovoril je, da je njegov materni jezik slovenščina, situacija v njegovi družini pa je bila naslednja: njegova mati Srbkinja se je slovenščine učila kot tujega jezika v odrasli dobi, zato se ni mogla izogniti temu, da se je s svojim otrokom pogovarjala v t. i. »nepravi slovenščini« oz. v »slovensko-srbohrvaškem jeziku«, srbohrvaščine pa se je kot otrok naučil tudi z rednimi obiski materine domovine. Kasnejše ohranjanje znanja tega jezika je pod vplivom šolanja in druženja, kot že omenjeno, podvrženo pozabljanju, zato si intervjuvanec prizadeva, da bi svoje znanje srbohrvaškega oz. srbskega jezika izpopolnjeval, medtem ko je slovenski jezik ob vstopu v šolo prevzel vlogo dominantnega jezika. Pri interpretaciji izjave sogovornika E (49 let; G2; 48,5 l.) sem se srečala z nemalo težavami. Namreč pravi, da je njegov materni jezik eno (makedonščina), otroke pa je vzgajal v dveh drugih jezikih (slovenskem in srbohrvaškem jeziku). Slovenščina je zanj pomembna zaradi okolice, izpopolnjevati bi se želel v maternem jeziku, ne v srbohrvaščini oz. srbsščini, čeprav je njegova žena Srbkinja in se s svojimi starši, pa tudi z otroki, sporazumeva v srbohrvaščini. Tako omenja le slovenščino in makedonščino, na srbohrvaščino pa pozablja. Zato sem mu ponovno zastavila vprašanje o njegovem maternem jeziku, ki naj bi bil makedonščina in ugotovila, da sta starša Makedonca svojega otroka želela naučiti jezika, ki sta ga znala ter ki bi mu čim bolj olajšal sporazumevanje. Slovenščina je bila iz tega načrta popolnoma izključena, sta pa v času Jugoslavije, kjer je bil splošni sporazumevalni kod na celotnem

območju nekdanje Jugoslavije srbohrvaški jezik, do neke mere govorila tudi tega (tudi zaradi vojaške službe očeta). Po tem sodeč je njegov prvi jezik pravzaprav t. i. in že omenjeni vmesni jezik, v tem primeru makedonsko-srbohrvaški. Makedonski »del« tega vmesnega jezika so njegovi starši zaradi želje po integraciji v slovensko družbo sčasoma opustili, narodna identiteta pa je ostala ista. Posledično si moj sogovornik toliko bolj želi obiskati izvorno domovino, kjer se lahko pogovarja in izpopolnjuje v tistem jeziku, ki se sklada z njegovimi »koreninami«. Srbohrvaščina je ostala jezik sporazumevanja v njegovi primarni družini, ker je bližje slovenščini kot makedonščini, ni pa na ta jezik čustveno navezan zaradi zgoraj navedenih povezav. Kljub rojstvu v drugi državi je bil sogovornik E deležen primarne socializacije v Sloveniji. Tu je v zgodnjih letih (pred petim letom starosti)²⁶ prišel v stik s slovenskim jezikom, kar mu je omogočilo, da ga usvojil tako dobro kot rojeni oz. domači govorec (v tem primeru lahko govorimo o t. i. sukcesivnem bilingvizmu). Torej je povsem razumljivo, da je bil njegov odgovor na vprašanje, ali se želi izpopolnjevati v slovenskem jeziku, nikalen.

Pri sogovorniku C (70 let, G1, 54 l.) je učenje slovenščine oviralo več specifičnih dejavnikov, in sicer takratne politične razmere v državi (intervjuvanec je namreč 31 let živel v skupni državi Jugoslaviji, kjer je bila srbohrvaščina dominantni jezik, ki ga je moral zaradi opravljanja vojaškega poklica tudi temeljito usvojiti); prevelika razlika oz. jezikovni preskok med maternim jezikom, tj. makedonščino, in slovenskim jezikom; večinski krog prijateljev, ki niso znali slovensko; delovno mesto, kjer ni bilo zahtevano znanje slovenskega jezika; intervjuvanec ni bil vpet v slovenski izobraževalni sistem ipd. Tudi Makedonka prve generacije (oseba A – 33 let, G1, 10 l.) mi je zaupala, da ni zadovoljna s svojim znanjem slovenščine in da ji pri učenju pomagajo celo osnovnošolski otroci (!), medtem ko je sogovornica srednjih let iz Srbije (oseba B – 47 let, G1, 30 l.) svoje znanje izpopolnjevala tudi v okviru formalnega izobraževanja (dokončanje šolanja in/ali prekvalifikacija), vendar je še vedno mnenja, da mora svoj slovenski jezik izpopolniti. V vseh treh primerih gre za predstavnike prve generacije, ki so slovenski jezik usvajali kot tuji jezik v času svoje resocializacije in daleč za obdobjem, ko lahko posameznik najbolj suvereno usvoji jezik, tj. v otroštvu (gl. opombo 24). To pomeni, da bo tako znanje vedno potrebno izpopolnitve, na kar sta pripravljene obe sogovornici, intervjuvanec C pa se čuti prestarega za to.

---

²⁶ Po koncu pubertete je proces usvajanja prvega jezika načeloma končan, saj naj bi bila večina struktur usvojenih v prvih petih letih življenja (Fry 1977; Johnson in Johnson 1998 v Pirih Svetina, str. 9).

Za razliko od prve generacije je jezikovni razvoj druge generacije zaznamovala izrazita dvojezičnost, kajti ob maternem jeziku svojih staršev so usvajali tudi jezik okolja, slovenščino – to je po Prebeg-Vilke (1995) lahko potekalo hkrati (simultano) ali zaporedno (sukcesivno), v prvem primeru kot hkratno usvajanje maternega in slovenskega jezika, v drugem primeru pa najprej usvajanje maternega jezika, ob vstopu v šolo in »na ulico« pa še usvajanje slovenščine. Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da starši v času primarne socializacije otroka prvi seznanijo z jezikom. Pripadniki prve generacije priseljencev se, kot že rečeno, jezika nikdar ne bodo mogli naučiti do stopnje domačih govorcev in se bodo v njem izpopolnjevali tekom celega življenja, torej že sami govorijo t. i. vmesni jezik²⁷ ali kot se radi izrazijo: »malo mešano« (tudi če imajo tendenco, da bi otroka najprej naučili slovenskega jezika za boljšo integracijo v večinsko družbo). Posledično materni jezik druge generacije ne more biti slovenski (razen pri osebi D – 30 let, G2, 30 l., kjer je oče Slovenec rojeni govorec slovenščine), temveč so ti otroci izrazito dvojezični, čeprav slovenščina v času šolanja postane dominantni jezik. Zgoraj opisano je razvidno tudi iz odgovorov na vprašanje, v katerem jeziku se moji sogovorniki pogovarjajo doma (gl. zgoraj).

Nihče izmed mojih sogovornikov pa se ni nikdar sramoval svojega maternega jezika (oz. maternega jezika svojih staršev), razen sogovornika D (30 let, G2, 30 l.), ki opisuje, da se je to dogajalo v osnovni šoli, ko je bil tarča posmeha, vendar ne s strani Slovencev. To pomeni, da se pri vseh ostalih sogovornikih njihov odnos do svojega maternega jezika oz. izvirnega jezika svojih staršev ni spreminjal glede na različna starostna obdobja (predvsem adolescenco). Iz njihovih drugih odgovorov je razvidno, da so imeli interes in da so se v tem jeziku sporazumevali s svojimi družinskimi člani, na ta način pa se je izoblikovala njihova jezikovna zavest (ki je pri večini mojih intervjuvancev veliko bolj trdna kot njihova narodna zavest), predvsem njena emocionalna sestavina.

---

²⁷ Po I. Ferbežar (v Požgaj Hadži idr. 2009, str. 197) gre za različne oblike »kakega neprvega jezika, ki nastajajo v procesu njegovega usvajanja« – lahko, da gre za stopnjo, ki je zelo blizu »čisti slovenščini« ali pa v skrajnem primeru za z nekaterimi slovenskimi besedami opremljen izvorni jezik.

V SKLEP

V svoji diplomski nalogi opozarjam na problem medgeneracijskega prenosa izvornega jezika in izvorne kulture pri prvi ter drugi generaciji priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije.²⁸ V prostor nekdanje Jugoslavije sem zajela pripadnike Albancev, Bošnjakov, Hrvatov, Makedoncev in Srbov, ki sem jih obravnavala kot homogeno skupino ter med njimi nisem delala razlik. Pri opredelitvi pojmov prva generacija in druga generacija sem se naslonila na Žigona (1998, str. 97–99), ki se pri oblikovanju obeh definicij ni osredotočil na starostne omejitve posameznika, pač pa zgolj na vrsto ter dejavnike socializacije. V prvo generacijo je uvrstil osebe, ki so bile rojene v matični domovini in so tam preživele vsaj nekaj let oz. so bile tam deležne primarne socializacije ali vsaj začetka sekundarne socializacije (prav tam). Iz te kategorije je izločil tiste, ki so bili le rojeni v domovini in so se v Slovenijo priselili v prvih letih po rojstvu, in sicer zato, ker se je tako pri njegovih kot tudi pri opažanjih drugih raziskovalcev izkazalo, da je za posameznikovo percepcijo odločilen trenutek, ko stopi »na cesto« – med vrstnike, v cerkev, vrtec, šolo in v stik z množičnimi mediji družbe (prav tam). Med pripadnike druge generacije priseljencev pa avtor (prav tam) uvršča tiste osebe, ki so bile dejansko rojene v večinski družbi in tiste, rojene v izvornem okolju, a se je njihovo zaznavanje širšega okolja, kot je družina, začelo že v novem, priseljenkem okolju (prav tam). Z obema ciljnim skupinama sem opravila tudi polstrukturiran oz. ne v celoti vnaprej pripravljen intervju z možnostjo spreminjanja vprašanj. Osebne izkušnje svojih sogovornikov sem primerjala z izsledki drugih raziskav na tem področju (Anketa ISIM 2005, raziskava PSIP 2003, Popis 2002, Antić Gaber 2011, Vižintin 2011 itd.) in z informacijami iz drugih intervjujev, ki prav tako pričajo o življenjskih izkušnjah priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije. S pomočjo šestih intervjuvancev (treh iz prve, tj. oseb A, B, C v naslednjih starostnih skupinah: 20–30 let; 40–50 let in 60–70 let; in treh iz druge generacije, tj. oseb Č, D, E v naslednjih starostnih skupinah: 20–30 let; 30–40 let in 40–50 let; med njimi treh iz etnično mešanega zakona – oseb B, Č, D) sem dobila odgovore na raziskovalna vprašanja, ki jih predstavljam v nadaljevanju.

Moji sogovorniki v Sloveniji živijo že najmanj 10 let in če se navežem na Halla (v Razpotnik 2010 idr., str. 15) je identiteta posameznika konstantno v procesu spremembe in

---

²⁸ Priseljenci (prva in druga generacija) z območij nekdanje Jugoslavije predstavljajo kar 90 % vseh priseljencev v Sloveniji, z vidika demografske zastopanosti prvih dveh generacij pa približno sedmino kulturnega prostora v Sloveniji (Žitnik Serafin 2008, str. 12).

preoblikovanja. Zato sem jih povprašala o tem, za katero narodnost bi se opredelili. Vsaj za drugo generacijo sem predvidevala, da se bodo označili kot Slovenci, kajti celotna njihova sekundarna socializacija je za razliko od pripadnikov prve generacije potekala v večinski družbi, tj. Sloveniji. Vendar moja domneva ni bila pravilna, saj se nihče izmed njih ni opredelil kot Slovenec, ampak se je pojavila druga pomembna razlika – intervjuvanci, ki prihajajo iz etnično mešanega zakona, so se odločili za dve narodni pripadnosti.²⁹ Ostali intervjuvanci (prve in druge generacije) so se povsem suvereno opredelili za narodnost, ki se sklada z narodnostjo njihovih staršev, kar implicira odgovor na moje naslednje raziskovalno vprašanje, in sicer, kateri socializacijski dejavnik je po mnenju pripadnikov obeh ciljnih skupin najpomembnejši za oblikovanje narodne/etnične identitete (družina, vrstniki, mediji, izobraževanje). Vsi, brez izjeme, so odgovorili, da je to družina. Zanimalo me je, kako zelo pomembno je za priseljence druge generacije ohranjanje izvorne kulture, o čemer sem v intervjuju med drugim poizvedovala tudi z vprašanjem, katera kultura se jim zdi bolj pomembna, katero bi izbrali, če bi morali izbirati in zakaj. Odgovori mojih intervjuvancev kažejo na to, da je opredelitev za določeno kulturo odvisna predvsem (in le) od narave stikov z družino. Ker družina vsem vprašanim, brez izjeme, predstavlja prioriteto na lestvici vrednot (tudi pred domovino), vsi ohranjajo in se poistovetijo s kulturo družine.³⁰ Po Berryju (v Medvešek 2007, str. 337) pa slednja igra osrednjo vlogo pri vertikalnem medgeneracijskem prenosu etničnih elementov, vrednot in tradicij, ki je bistven za ohranjanje kulturne dediščine v novi generaciji. Avtor enak pomen pripisuje tudi horizontalnemu medgeneracijskemu prenosu, ki vključuje zlasti vplive vrstnikov, vzgojno-izobraževalnega sistema in množičnih medijev ter ustreza procesu kulturnega učenja in prilagajanja družbenemu okolju (prav tam). V skladu z zgoraj opisanim so tako predstavniki obeh ciljnih skupin v mojem intervjuju običaje svoje izvorne kulture (oz. izvorne kulture svojih staršev) na svoje potomce prenašali pod vplivom obeh načinov (tj. vertikalnega in horizontalnega) prenosa etničnih kazalnikov na naslednje generacije in njihovih nosilcev (družine na eni in vrstnikov, množičnih medijev itd. na drugi strani). To pomeni, da moji sogovorniki v večini ohranjajo ne le svoje kulturne običaje (vertikalni medgeneracijski prenos), temveč tudi običaje družbe sprejemnice (horizontalni medgeneracijski prenos). Tako v večini ohranjajo vsaj kako izvorno in vsaj kako slovensko

---

²⁹ Sogovornica B – 47 let, G1, 30 l. – (oče Srb in mati Makedonka) pravi, da je tako Slovenka kot Srbkinja (»pol-pol«), ker je tukaj njena domovina; sogovornica Č – 26 let, G2, 26 l. – (mati Srbkinja in oče Makedonec) se ne more odločiti med obema, ima dvojno narodno identiteto, sogovornik D – 30 let, G2, 30 l. – (mati Srbkinja in oče Slovenec) se še v največji meri čuti Slovenca, vendar deloma tudi Srba, kasneje pa celo navaja, da pripadnost ni pomembna in da človek je, kar je.

³⁰ Izjema sta sogovornici A (33 let, G1, 10 l.) in B (gl. zgoraj), ki z družino nimata stikov (smrt očeta in prisilni zakon s Slovencem), saj jima le-ta v najtežjih trenutkih ni stala ob strani.

tradicijo ter privzemajo navade ter način življenja prebivalcev v družbi sprejemnici, s katerimi so oblikovali prijateljske vezi v soseščini, na delovnem mestu ipd. Poleg tega pa ne želijo, da bi njihovi otroci izstopali med svojimi vrstniki ali bili odrinjeni – vendar tega ne počnejo na račun svoje kulture.³¹ Posledično se večina mojih sogovornikov počuti razpetih med dve kulturi oz. se sooča z dvojno identiteto. Priseljenci so seznanjeni in jim je blizu kulinarika, (verski) prazniki, glasba itd. svoje izvirne države oz. izvirne države svojih staršev, nihče pa ni vključen v folklorno dejavnost. Opažam, da se moji intervjuvanci izogibajo kakršnega koli formalnega angažiranja za ohranjanje izvirne kulture svojih staršev, kar je razvidno tudi iz njihovega negativnega odgovora na vprašanje, ali bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji (to pa se ne ujema z rezultati raziskave PSIP 2003, kjer so bili anketiranci v 67 % za tovrstno vpeljavo). Potomci priseljencev bi na svoje potomce želeli prenašali prvotno kulturo v enaki meri, kot so jo prejeli (skozi glasbo, jezik, nacionalne jedi, praznike in obiskovanje sorodnikov; čeprav sami v društva niso vključeni, to vprašanje ostaja odprto ter povsem v domeni želja njihovih otrok).

Zdi se mi dokaj nenavadno, da vsi moji intervjuvanci domovino svojih staršev obiskujejo zelo redko (v povprečju enkrat na tri leta), na drugi strani pa so zelo trdni v svojih izjavah glede ohranjanja izvornih jezika ter kulture svojih staršev. Kljub njihovem prepričanju, da bodo svojo izvorno tradicijo zagotovo prenašali na svoje potomce, se zdi, da bi skladno s tem morali bolj pogosto obiskovati svoje tamkajšnje sorodnike. Nenazadnje pa v intervjuju dosledno poudarjajo pomembnost stikov s sorodniki in izvorno kulturo, kar se zdi v nasprotju z zgoraj navedenim. Ugotovitvi, ki ju je na podlagi rezultatov opravljene raziskave PSIP 2003 izpeljala P. Roter (2007, str. 426–427), in sicer, da dlje kot posameznik živi v državi migracije in bolj kot se posameznik čuti Slovenca, manj pogosto obišče državo izvora svojih staršev, pa se ne skladata z izjavami mojih intervjuvancev. Namreč vsi po vrsti, ne glede na starost, narodnost, čas bivanja v Sloveniji in etnično poreklo, državo izvora svojih staršev (v primeru dveh intervjuvank iz etnično mešanega zakona pa sploh ne) obiskujejo redko, kar pomeni ne vsako leto. Izjema je le sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) – rojen v Sloveniji z etnično mešanim poreklom (oz. očetom Slovencem) –, ki se je izmed vseh ostalih v najmanjši meri izrekel za Neslovenca, vendar izvorno domovino svoje matere (Srbijo) obišče dvakrat na leto. Tako tudi

---

³¹ Izjema je oseba A (33 let, G1, 10 l.), ki je pod vplivom popolne (in prisilne) asimilacije v večinsko okolje svojo izvorno kulturo povsem opustila, pa tudi spremenila svojo veroizpoved. Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.), ki prihaja iz etnično mešanega zakona, ne daje prednosti ne eni ne drugi kulturi, ko pravi, da morata biti otroku predstavljeni obe kulturi njegove družine, med katerimi lahko samostojno izbira. Ob tem je dodal, da otroku ne sme biti nič vsiljeno, kot tudi njemu ni bilo.

podatek, da priseljenci svojo izvorno domovino obiščejo najmanj enkrat letno (enkrat letno pa 40 % anketirancev), ni značilen za moje sogovornike, temveč le za osebo D.

Če se spet vrnem k družini – kar zadeva odnos ene in druge ciljne skupine do družine, so vsi izpostavili, da je zanje družina pomembnejša kot domovina. Večina anketirancev, tako v eni kot drugi ciljni skupini, je mnenja, da je njihov dom tam, kjer je njihova družina – torej v večinski kulturi. Eni in drugi večinoma odgovarjajo, da se ne bi mogli več integrirati v tamkajšnji način življenja; da imajo tukaj prijatelje, službo, zdravstvo in izpolnjene vse življenjske potrebe, po drugi strani pa se nihče izmed njih ne čuti Slovenca. Tukaj se pojavlja še eno protislovje, in sicer večina mojih sogovornikov prve generacije tako zase kot za svoje potomce pravi, da so se povsem »asimilirali«. Moji intervjuvanci ne ločijo med pojmom asimilacija in integracija, zato lahko v tem primeru govorimo o integraciji. Glede tega pa si tudi strokovnjaki niso enotni. J. Žitnik Serafin (2008, str. 152) npr. pravi, da asimilacija v prvi vrsti poteka preko šole, s sprejemanjem jezika, nacionalnih simbolov, tradicije in zgodovinskega spomina novega okolja ter izgubo lastnega. Poudarja (prav tam), da lahko društva v prvi generaciji preprečijo ali zavrejo asimilacijo, toda v drugi generaciji že zelo težko. Sama se z njeno razlago ne strinjam, pač pa se bolj nagibam k Južničju (1973, str. 48), ki pravi naslednje: če je akulturiran posameznik tisti, ki je sprejel tuje vrednote in tuje kulturne vzorce, to poteka predvsem na zavestni ravni, kajti popolna akulturacija je mogoča le v drugi ali celo šele v tretji, četrti generaciji, ko se novi kulturni vzorci vsadijo v posameznikovo podzavest. Dejavniki, ki jih J. Žitnik Serafin (2008 str. 152) opisuje, so namreč značilni za sekundarno socializacijo, in nastopijo šele takrat, ko so temelji človekove identitete že postavljeni na podlagi nezavednega posnemanja t. i. pomembnih Drugih (tj. družinskih članov) v prvih letih otrokovega življenja (Lukšič-Hacin 1995). Pojavi se namreč razlika med pomembnostjo primarne in sekundarne socializacije. Stališča v prvi socializaciji otrok ponotranji kot svoja lastna in jih zato težko spremeni, tudi če se ne skladajo s posredovanimi vrednotami pomembnih Drugih (vrstnikov, institucij ipd.) v sekundarni socializaciji. Pripadniki prve generacije so tako v zgodnjih letih na nezavedni ravni usvajali in ponotranjili izvorno kulturo svojih staršev v izvorni domovini. Vprašanje pa je, kolikšen del izvorne kulture bo prenašala naprej druga generacija priseljencev, kajti če že ne gre za akulturacijo oz. asimilacijo, je vsekakor prišlo do integracije oz. prilagajanja ene kulture drugi.

V zvezi z obvladovanjem enega in drugega jezika bi se vsi želeli v določenem jeziku izpopolnjevati, pripadniki druge generacije v maternem jeziku svojih staršev, pripadniki prve generacije pa v slovenskem jeziku (z izjemo najstarejšega sogovornika, tj. osebe C – 70 let, G1, 54 l. – z zelo specifično jezikovno situacijo). Zanimivo je, da je to vprašanje obe skupini tako očitno razdelilo na dva pola ter odkrilo pomanjkljivosti ene in druge skupine. Pripadniki prve generacije želijo izboljšati svoje znanje slovenščine, saj ga v odrasli dobi usvajajo toliko bolj počasi, pri čemer na podlagi »zakoreninjenih« napak nastaja t. i. vmesni jezik – neprava slovenščina (gl. opombo 24). Tisti, ki svojih otrok niso vzgajali v svojem maternem jeziku, pač pa so jih v želji po njihovi uspešni integraciji v novo okolje želeli naprej naučiti slovenskega jezika, so pravzaprav nanje prenašali eno izmed oblik t. i. vmesnega jezika. Ne glede na to, ali je šlo v tovrstnih družinah za simultano dvojezičnost (usvajanje maternega in jezika okolja hkrati) ali za sukcesivni bilingvizem (najprej materni, potem pa od tretjega leta še jezik okolja) (Prebeg-Vilke 1995, str. 77; prim. tudi Knaflič 2010, str. 285), pa sta šolanje in sekundarna socializacija teh otrok povzročili, da je slovenski jezik pri potomcih prve generacije postal dominantni jezik. V svoj materni jezik so začeli vnašati prvine slovenskega jezika, proces pozabljanja pa je pri otroku zelo hiter. To je povratno vplivalo tudi na njihove starše, ki so prav tako začeli sčasoma pozabljati besede svojega maternega jezika in jih začeli nadomeščati s slovenskimi. Tako se je doma oblikovala kategorija »malo mešano« teh dvojezičnih otrok. Posledično se moji sogovorniki, pa tudi večina potomcev priseljencev v drugih raziskavah (Anketa ISIM 2005) želi naučiti maternega jezika staršev. Niso mnenja, da je pomembnejše učenje slovenščine kot maternega jezika staršev, saj slovenski jezik že znajo, za njih je že samoumeven in o njem ne razmišljajo, medtem ko si zaradi želje po medgeneracijskem prenosu želijo izboljšati poznavanje izvornega jezika svojih staršev. Tako pripadniki druge generacije složno odgovarjajo, da bi želeli izpopolniti znanje materinščine svojih staršev, saj menijo, da je njihovo znanje slovenščine dovolj dobro. Le ena od treh – sogovornica Č (26 let, G2, 26 l.) se je pripravljena udeležiti tudi formalnih oblik učenja materinščine, medtem ko imata ostala dva sogovornika (oseba D – 30 let, G2, 30 l. in oseba E – 49 let; G2; 48,5 l) odklonilen odnos do formalnega izpopolnjevanja in se bolj nagibata k učenju jezika ob obiskovanju sorodnikov v izvorni domovini svojih staršev. Rabo jezika priseljenci obeh generacij prilagajajo določenim situacijam, okoliščinam in sogovornikom, zato govorijo enkrat slovenski jezik, drugič pa jezik države izvora. Na drugi strani pa prva generacija ne čuti potrebe po izpopolnjevanju svojega maternega jezika, čeprav ga sčasoma pozabljajo – zadovoljni so s svojo pogovorno materinščino. Želeli pa bi izboljšati svoje znanje

slovenščine, najverjetneje zaradi želje po integraciji v novo okolje in komunikaciji s svojimi otroki (ter bodočimi vnuki).

Opaziti je mogoče tudi, da si vsi moji intervjuvanci, ne glede na starost, generacijo ali čas bivanja v Sloveniji, prizadevajo za jezikovno akulturacijo svojih potomcev (ki je imperativ večinske družbe), obenem pa se s svojimi otroki doma sporazumevajo (ali se imajo namen pogovarjati) v obeh jezikih (izjema je oseba A, kjer gre za prisilno asimilacijo). Torej bi lahko sklepali, da gre za razpetost med slovenskim in neslovenskim jezikom (kjer slovenski jezik predstavlja nujnost, tj. objektivni element; materni jezik pa osebno željo po ohranjanju kulturnega izročila ter »družinske zgodovine«, tj. subjektivni element posameznikove jezikovne zavesti) pod pritiskom procesov vključevanja v slovensko družbo. Za pripadnike prve generacije je samoumevno, da njihovi otroci obvladajo slovenski jezik, čeprav se ga niso naučili v družini (z izjemo oseb D – 30 let, G2, 30 l. in A – 33 let, G1, 10 l), ker ga v prvih letih po priselitvi tudi sami niso dovolj dobro obvladali. Poleg tega se zdi, da svojemu maternemu jeziku ne pripisujejo dovolj velikega pomena, saj se s tem, da pozabljajo svoj materni jezik, sploh ne obremenjujejo (oseba B – 47 let, G1, 30 l); zaradi prisilne asimilacije popolnoma opuščajo njegovo rabo (oseba A – 33 let, G1, 10 l) ali pa so se zadovoljili s svojim znanjem pogovorne materinščine, kot pravi oseba C (70 let, G1, 54 l): »Znam ga dosta [maternega jezika] [opomba N. R.], ne znam pisati, ali ne želim ga više učiti. Šta znam, znam«. Ravno nasprotno pa si pripadniki druge generacije priseljencev močno prizadevajo za učenje izvirnega jezika svojih staršev, njihovo znanje tega jezika pa še zdaleč ne dosega nivoja znanja, ki ga imajo pripadniki prve generacije. Še več, pri mojih sogovornikih se pokaže, da so čustveno navezani na izvorni jezik svoje družine, kar velja za osebi E (49 let; G2; 48,5 l.) in Č (26 let, G2, 26 l.) – slednja pravi, da materni jezik zanjo predstavlja človekovo bistvo in da bi ga v primeru bivanja v tujini izbrala na račun slovenskega jezika –, ne pa za osebo D (30 let, G2, 30 l.). Lahko bi zaključili, da so pripadniki druge generacije veliko bolj zaskrbljeni za ohranjanje izvirnega jezika (tudi zaradi slabše jezikovne kompetence v tem jeziku) kot pripadniki prve generacije, kar je pozitivno, saj lahko povratno delujejo na svoje starše, obenem pa tovrstna stališča prenašajo tudi na naslednjo, tretjo generacijo priseljencev.

Materni jezik skoraj vseh mojih intervjuvancev (z izjemo sogovornika D – 30 let, G2, 30 l.) je neslovenski. Pri osebah A (33 let, G1, 10 l.) in C (70 let, G1, 54 l.), ki sta oba pripadnika prve generacije ter Makedonca, se občutek etnične pripadnosti ujema z maternim jezikom, pri

osebi E (49 let; G2; 48,5 l.; tudi Makedoncem) lahko prav tako pogojno rečemo, da se oba dejavnika ujemata, saj se narodna pripadnost sogovornika ujema z narodno pripadnostjo njegovih staršev, ki so si bolj ali manj uspešno prizadevali tudi za prenos svojega maternega jezika na svoje potomce. Zanimivo pa je dejstvo, da je za sogovornike z etnično mešanim poreklom značilna »etnično mešana« pripadnost, ki ne vključuje nujno narodne pripadnosti obeh staršev, zato pa vključuje materni jezik posameznika. Tako je sogovornica B (47 let, G1, 30 l.) s srbohrvaškim maternim jezikom v enaki meri Slovenka in Srbkinja, čeprav je mati Makedonka ter oče Srb (predvidevam, da je bila bolj navezana na očeta); materni jezik sogovornice Č (26 let, G2, 26 l.) je srbohrvaščina ob materi Srbkinji in očetu Makedoncu – pravi, da se za etnično pripadnost ne more opredeliti, ve le, da ni Slovenka; sogovornik D (30 let, G2, 30 l) pa je bolj Slovenec kot Srb in je edini izmed sogovornikov, katerega materni jezik je slovenski. Po M. Sedmak (2006, str. 205) namreč otrokom vseh tovrstnih mešanih zakonov, tako tistim, katerih starša komunicirata samo v slovenskem jeziku, kot tudi tistim, katerih priseljeni roditelj v medpartnerski komunikaciji ohrani materni jezik, skupna očitna prevlada slovenščine kot izključnega jezika družinske komunikacije. Nadaljuje (prav tam), da slovenščino kot osrednji jezik komunikacije otrok bolj ali manj aktivno sprejemajo, dopuščajo ali spodbujajo tudi starši priseljenci, pri katerih je prisotna želja, da otrok v okolju odraščanja ne bi imel težav (kar velja tudi za situaciji oseb A in D).

Nihče izmed mojih sogovornikov se ni nikdar sramoval svojega maternega jezika (oz. maternega jezika svojih staršev), razen sogovornika D (30 let, G2, 30 l.; etnično mešano poreklo), ki opisuje, da se je to dogajalo v osnovni šoli, ko je bil tarča posmeha, vendar ne s strani Slovencev. To pomeni, da se pri vseh ostalih sogovornikih njihov odnos do izvirnega jezika svojih staršev ni spreminjal glede na različna starostna obdobja (predvsem adolescenco). Iz njihovih drugih odgovorov je razvidno, da so imeli interes in da so se v tem jeziku sporazumevali s svojimi družinskimi člani, na ta način pa se je izoblikovala njihova jezikovna zavest (ki je pri večini mojih intervjuvancev veliko bolj trdna kot njihova narodna zavest), predvsem njena emocionalna sestavina.

Opisano jezikovno stanje mojih sogovornikov se skoraj povsem ujema z rezultati Ankete ISIM 2005 (v Žitnik Serafin 2008, str. 148–149), ki so pokazali, da sorazmerno velik del anketiranih iz vrst prve generacije ne obvlada niti knjižne slovenščine (to so vsi moji

sogovorniki prve skupine potrdili tudi sami) niti knjižne materinščine³², medtem ko njihovi otroci (v mojih intervjujih pripadniki druge generacije – osebe Č, D in E) večinoma sorazmerno dobro obvladajo knjižno slovenščino (in ne čutijo potrebe po njenem izpopolnjevanju). Na podlagi slednjega raziskovalci sklepajo, da povprečno znanje anketiranih pripadnikov druge generacije ne zaostaja za jezikovnim znanjem nacionalne večine. Prva generacija anketiranih kaže bolj šibak interes za brezplačno jezikovno izpopolnjevanje v slovenščini ali materinščini (v moji raziskavi v materinščini sploh ne); knjižna slovenščina se jim zdi izredno zahtevna in mnogi menijo, da jim njihovo povprečno obvladovanje pogovorne slovenščine zadošča. Njihovi otroci pa pogosto obžalujejo svoje slabo znanje materinščine (oz. enega ali več maternih jezikov svojih staršev). Večini mladih bi se zdelo primernejše, če bi se maternega jezika (svojih staršev) lahko učili v redni šoli in ne na društvenem tečaju. Slednje velja le za sodelujoče v anketi, ne pa za moje sogovornike, ki imajo večinoma odklonilen odnos do vsakršnega formalnega izobraževanja (z izjemo ene intervjuvanke, osebe Č – 26 let, G2, 26 l.), prav tako pa nihče izmed njih ne čuti potrebe po seznanjanju otrok s priseljsko kulturo v redni šoli. To je v nasprotju z rezultati raziskave PSIP 2003 (v Roter, str. 322–324), ki so pokazali, da si anketiranci želijo, da bi se otroci učili izvornega jezika svojih staršev v šolah. Raziskava je tudi pokazala, da anketiranci jasno zaznavajo potrebo – ne le željo – da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji. Kar 67 % vseh vprašanih namreč meni, da se zdaj otroci v šolah s slednjimi premalo oz. sploh ne seznanjajo; da je tovrstnega znanja ravno prav, meni dobra četrtna vseh vprašanih; le 2 % vseh vprašanih pa meni, da je v šolah seznanjanja z neslovenskim jezikom, zgodovino in kulturo preveč (prav tam).

Ravno tako se izjave mojih sogovornikov ne skladajo z naslednjim izsledki istoimenske raziskave (v prav tam, str. 318–319), ko so raziskovalci preverjali, kako se izvorni jeziki priseljencev ohranjajo v zasebnem življenju teh anketirancev. Rezultati so pokazali, da se večina vseh vprašanih doma pogovarja samo ali večinoma slovensko z zakoncem ali partnerjem (62 %) in otroki (60 %). Pri komunikaciji z materjo, očetom ter brati in sestrami pa dobra tretjina uporablja samo ali večinoma neslovenski materni jezik. Samo ali večinoma slovensko se z materjo sporazumeva dobra četrtna anketirancev, z očetom petina, z brati in

---

³² To dokazujejo komunikacija v družini priseljencev, ki jo še najbolj opisuje kategorija »malo mešano« in želja po integraciji ter v večinsko kulturo pri vseh treh pripadnikih prve skupine. Kot že omenjeno, gre pri osebi A za opuščanje rabe materinščine pod vplivom prisilne asimilacije, oseba B ob učenju slovenskega jezika postopno pozablja svoj materni jezik, sogovornik C pa se je zadovoljil s svojo pogovorno materinščino, čeprav pravi, da ne obvlada pisne komunikacije v tem jeziku.

sestrami pa tretjina vseh vprašanih. Pri približno desetini vseh anketirancev komunikacija z zakoncem ali partnerjem, otroki in ostalimi člani družine poteka v enaki meri v slovenščini in maternem jeziku njihovih staršev. Glede na moje intervjuje pripadniki prve generacije s svojimi starši, brati in sestrami doma (med drugim) govorijo v materinščini, z izjemo sogovornika D (30 let, G2, 30 l.; etnično mešano poreklo – oče Slovenec in mati Srbkinja), pri katerem vse in z vsemi poteka v slovenščini. S svojimi otroki polovica mojih intervjuvancev govori v svojem maternem jeziku (med njimi sta dva pripadnika prve generacije, in sicer oseba B – 47 let, G1, 30 l. in oseba C – 70 let, G1, 54 l. ter en predstavnik druge generacije, tj. oseba E – 49 let; G2; 48,5 l), ki je tudi materni jezik njihovih otrok. Na drugi strani pa oseba A (33 let, G1, 10 l.) pod vplivom prisilne asimilacije s svojimi otroki govori le v (svoji najboljši) slovenščini oz. vmesnem jeziku; dva intervjuvanca druge generacije (osebi Č in D) pa nimata otrok, zato lahko upoštevam le njuno tendenco. Sogovornik D (30 let, G2, 30 l.) bo tako jezik na svoje otroke prenašal v enaki meri, kot ga je bil deležen sam, torej jim bo pustil odprte možnosti za eno in drugo kulturo (slovensko ter srbsko). Sogovornica Č (26 let, G2, 26 l) pa pravi, da bo svoje otroke najprej naučila svojega maternega jezika, saj ji to veliko pomeni. Vsi ostali (torej osebe B, C in E), med njimi dva predstavnika prve in en predstavnik druge generacije, se s svojimi otroki in zakoncem pogovarjajo samo ali večinoma v svojem maternem jeziku.

Tudi na tem mestu se mi je porodilo vprašanje, kakšna je ta slovenščina, ki jo anketiranci uporabljajo kar v 60 odstotkih? Če bi opisovala iz lastnih izkušenj, bi zgoraj pridobljene podatke predstavila na naslednji način: pripadniki prve generacije priseljencev so do neke mere usvojili slovenščino oz. govorijo eno izmed oblik vmesnega jezika (stopnja njihovega znanja slovenščine je odvisna od posameznikovih osebnih značilnosti in okoliščin) kot pogoj za jezikovno akulturacijo in uspešno vključevanje v novo okolje. Zavedali so se, da je za njihove otroke ključnega pomena, da usvojijo slovenski jezik, kajti v nasprotnem primeru jim večinska družba ne bo pripravljena »odpreti vseh vrat«. Tako so si prizadevali, da se slovenski jezik vpeljuje v njihovo družino in ga sprejemali ter usvajali po svojih najboljših močeh in postopoma na račun svojega jezika, saj je prišlo do pozabljanja, ki ga obiski v izvorni domovini enkrat na leto niso mogli nadomestiti. Ostalo pa je odvisno od (osebnih značilnosti) druge generacije: tisti, ki jim izvorna kultura njihovih staršev ne pomeni nič ali zelo malo (je podrejena drugim dejavnikom v življenju) in se čutijo Slovence, v domačem krogu govorijo izključno slovensko – tudi starši se z njimi sporazumevajo v svoji najboljši slovenščini, ki jo sami poimenujejo slovenščina, čeprav gre v resnici za vmesni jezik med

njihovim izvornim jezikom in slovenščino – to je tistih 60 odstotkov, ki se potem tudi z zakoncem ali partnerjem sporazumevajo v slovenščini. Še vedno je visok delež tistih, ki z ostalimi družinskimi člani govorijo v svojem izvornem jeziku, vendar je ravno toliko tistih, ki se z njimi pogovarjajo samo ali večinoma slovensko. Po podatkih PSIP 2003 se le slaba petina anketirancev s svojimi otroki pogovarja samo ali večinoma v svojem maternem jeziku. Na tem mestu se strinjam s P. Roter (2007, str. 318–320), ki zaključuje, da anketiranci kažejo tipične znake t. i. novodobnih etničnih skupnosti (manjšin, ki so nastajale z migracijskimi tokovi in premikanjem državnih meja) – namreč, da se počasi izgubljajo njihove etnične posebnosti, še zlasti v vsaki naslednji generaciji, ki je čedalje manj povezana z državo izvora njihovih prednikov.

Če povzamem ugotovitve svoje raziskave, se pri mojih intervjuvancih, tj. pripadnikih prve in druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije, še ne kaže izgubljanje njihovih etničnih posebnosti. Jezik, ki ga uporablja večina v družini (ne le z obema staršema, temveč tudi z brati, sestrami in širšimi sorodniki) je namreč (pri obeh generacijah) načeloma materni jezik staršev in ne slovenski. Kljub temu pa priseljenci prve generacije svoje otroke pod vplivom jezikovne akulturacije spodbujajo h govorjenju slovenskega jezika, saj se zavedajo, da je le-ta pomemben dejavnik pri vključevanju v slovensko družbo. Pripadniki druge generacije se slovenskega jezika niso naučili doma, temveč so znanje jezika okolja pridobili s pomočjo prijateljev, znancev, sosedov in v izobraževalnih institucijah, tj. v vrtcu ter šoli. Tako že od otroštva staršev ne morejo povezovati s slovensko kulturo in jezikom. In glede na to, da jim le-ti predstavljajo prve pomembne Druge in glavne nosilce primarne socializacije, so nosili (in nosijo) glavno težo pri oblikovanju njihove identitete, zato lahko iz tovrstnega socializacijskega vzorca izpeljemo tudi njihovo narodno/etnično opredelitev, torej poistovetenje s svojimi starši ter ponotranjenje posredovanih vrednot. Pripadniki prve generacije pa se nikdar ne bodo popolnoma integrirali v slovensko družbo, kar poudarjajo tudi številni strokovnjaki: »[S]ocializacijski in inkulturacijski učinki na človeka [...] onemogočajo popolno kulturno preobrazbo v prvi generaciji« (Lukšič-Hacin 1995, str. 130). Podobno razmišlja tudi Južnič (1973, str. 48), po katerem integracija pri pripadnikih prve generacije (še) ni mogoča: če je akulturiran posameznik tisti, ki je sprejel tuje vrednote in tuje kulturne vzorce, to poteka predvsem na zavestni ravni, kajti popolna akulturacija (njena skrajna faza je asimilacija) je po mnenju avtorja mogoča le v drugi ali celo šele v tretji, četrti generaciji, ko se novi kulturni vzorci vsadijo v posameznikovo podzavest.

VI ZAKLJUČEK

V čem se torej razlikujeta obravnavani ciljni skupini? Že prej je bilo omenjeno, da potomci prve generacije želijo izboljšati svoje znanje maternega jezika svojih staršev, za razliko od pripadnikov prve generacije, ki so odgovarjali, da ga znajo dovolj. Realnih formalnih možnosti za to ni, ostanejo le redni obiski domovine ob tesnih stikih s sorodniki. Vprašanje obvladanja maternega jezika je bilo tako za prvo generacijo samoumevno in skladno s tem tudi prenašanje izvorne kulture, za kar je dokaz na dlani – narodna pripadnost druge generacije, ki je večinoma enaka narodni pripadnosti njihovih staršev. Druga generacija pa bo posledično težko prenašala izvorno kulturo svojih staršev na naslednje rodove, saj se njihova seznanjenost z izvorno kulturo ne more primerjati s prvo generacijo, še posebej, če pripadniki te skupine izhajajo iz etnično mešanega zakona ali pa se bodo vanj vpeli v prihodnosti.

Za nadaljnje raziskovanje bi bilo zato koristno opazovati socializacijo tretje in četrte generacije, njihovega vrednostnega sistema ter odnosa do starih staršev in ostalih sorodnikov. Če so že pripadniki prve generacije svoje otroke spodbujali, da se vključijo v slovensko kulturo, naučijo slovenskega jezika in usvojijo način obnašanja tukajšnjega prebivalstva, obenem pa ne pozabijo na svoje korenine, v kolikšni meri se bo to odražalo pri tretji ter četrti generaciji? Za obe generaciji je večinoma značilna dvojnost identitete, nerazumljenost z obeh strani, pa vendar se vsi zavedajo meja in vlog, ki jih nosita obe družbi – prva pomeni: *To sem jaz. To je moj začetek, moje bistvo, moja notranjost*; druga pa pomeni: *To mi je omogočilo, da sem tukaj, da lahko izpolnim svoje cilje in omogočim bolj situirano življenje svojim otrokom*. Pripadniki prve generacije se čutijo dolžni oddolžiti svojim staršem za to, da so jih zapustili in odšli v Slovenijo, zato si prizadevajo za vzpostavljanje dolgotrajnih stikov med svojimi otroki in svojimi starši, medtem ko pripadniki druge generacije ne čutijo te dolžnosti, saj vsi skupaj živijo v Sloveniji.

Pripadnike prve generacije, ki so skozi primarno socializacijo (in njihove nosilce – starše) ponotranjili pravila drugačne družbe kot je slovenska, zaznamujejo drugačni vedenjski vzorci, pogled na življenje in specifične navade, ki so jih prinesli s seboj, ko so zapustili svojo domovino ter prvo družino. Kaj bodo torej prenašali na svoje otroke? Odgovor na to vprašanje implicira posredno in na videz nepomembno, v resnici pa poglobitno vprašanje: *Kaj je za vas bolj pomembno: Družina ali domovina?* Vsi, ne glede na starost, spol, prvo ali drugo

obravnavano skupino, so se odločili za družino. *Kateri je najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na oblikovanje vaše narodne pripadnosti?* Brez dvoma družina. *Zakaj se niste vrnili nazaj »domov«?* Zaradi družine. *Kje pa je vaš dom?* Tam, kjer je družina. Da se vrnem k prvemu vprašanju, ki ga vsa naslednja le še dopolnjujejo oz. pojasnjujejo: družina je na prvem mestu, saj predstavlja sedanost in prihodnost, medtem ko je domovina preteklost. Starši bodo na svojega otroka prenašali to, kar potrebuje, saj si prizadevajo za njegovo boljšo prihodnost. Ravno tako, kot so starši prve generacije svojim otrokom dovolili, da jih zapustijo; zamenjajo celotno kulturo, ki so jim jo posredovali in vse, kar so jih do zdaj naučili; nadomestijo z nečim drugim, novim, morda povsem drugačnim – vse to zato, ker so jim želeli najboljše; ravno tako bo prva generacija priseljencev na svoje potomce prenašala tisto (in se naučila tistega), kar jih bo pripeljalo do sreče in uspeha. Pri tem se ne bodo ozirali na to, ali imajo slovensko družbo radi ali ne, ali sta jim kultura ter jezik blizu ali ne; če posameznik hoče, da ga nekje sprejmejo (za svojega), mora igrati po »njihovih« pravilih – še posebej, če tega ne počne zase, ampak za srečo (in občutek enakopravnosti) svojih otrok. Tako so se vsi moji sogovorniki (z izjemo najstarejšega s specifično situacijo) slovenščine naučili samoiniciativno, saj je to za njih predstavljalo nujnost. K učenju slovenščine so svoje otroke spodbujali, se v obdobju šolanja celo z njimi učili in jim pomagali pri domačih nalogah. Še pomembneje pa je, da jim pri tem niso stali na poti ali jim vsiljevali določenega jezika. Seznanjali so jih z obema, otroci pa so ju (jih) uskladili po svoje. Tako spontano se je prenašala tudi kultura – z glasbo, kulinariko ter obiski sorodnikov, kar zdaj drugi generaciji kot odraslim predstavlja spomine na lepe otroške dni in jim ustvarja vtis domačnosti. S sorodniki so ostali v tesnih stikih, kar pomeni, da jih obiskujejo tudi sami. Torej ne glede na znatno spremembo okolja, vrednot, navad in načina življenja, so trajni učinki prvotne socializacije pri prvi generaciji tako močni, da svojo kulturo, jezik ter vzorce mišljenja in obnašanja prenašajo na svoje otroke. Vzrok za to leži v občutku dolžnosti do svojih staršev, ki so ostali v izvorni domovini. Pripadniki prve generacije si želijo, da bi njihovi otroci imeli tisto, česar oni niso. Cena za to pa je bila ločitev od lastnih staršev. Morali so se sprijazniti z dejstvom, da so njihovi starši ostali v izvorni državi, zato toliko bolj cenijo pomen družine. Njihovi otroci (njihovo šolanje, zagotovitev boljše prihodnosti, ekonomske situiranosti ipd.) so tako njihova prioriteta, sebe pa pri tem postavljajo v »drugi plan«. Svoje potomce bodo seznanjali s svojo izvorno kulturo, ne le zaradi občutka narodne pripadnosti in svojih (osebnih) potreb, pač pa tudi zato, ker čutijo, da so to dolžni svojim staršem. Svojim otrokom želijo približati kulturo njihovih babic in dedkov ter z obiski poskrbeti, da s slednjimi vzpostavijo pristne in dolgotrajne stike ter da postanejo del njihovega življenja.

Problem, ki zadeva tudi mene osebno, oz. zgolj ugibanje, ki sem ga želela potrditi tudi s pomočjo svojih raziskovalnih vprašanj in vprašanj v intervjuju, pa zadeva slednje, torej potomce prve generacije. Eden izmed intervjuvancev mi je rekel: »Naprej bom prenašal tisto, kar znam, ne tistega, česar ne znam.« »Pa se nameravaš izpopolnjevati,« sem ga vprašala. »Ne, to ni več pristno, saj me tega niso učili v družini, ampak na tečajih. Tako da formalno ne. Vem pa, da bi lahko znal bolje ...« Popolnoma se strinjam z njim. Ob tem se pojavlja vprašanje, kaj točno bo druga generacija prenašala naprej? Kateri jezik – pol slovenski, pol izvorni? Najverjetneje. Na vprašanje, ali bi bilo koristno, da bi se neslovenskega jezika, kulture in zgodovine učili otroci v šoli, so odgovorili, da se jim zdi popolnoma nesmiselno, zakaj le? Nihče ne bo iskal zaposlitve v državah s slabšim gospodarskim razvojem, tudi če je še tako navezan na svoje sorodnike. Tudi s tem se strinjam. Glede na vse povedano je moja domneva, da bo v tretji in četrti generaciji ostal le še h od hrvaškega, s od srbskega, m od makedonskega itd. jezika oz. i od izvorne kulture.

Učenje novega namreč nekako raztaplja staro. Človek nemalokrat zgrožen opaža, da pozablja stvari, ki so mu bile še včeraj povsem vsakdanje. Jugoslovanska pisateljica v Avstraliji K. Kerry (v Zalokar 1991, str. 24) je prav ugotovila: »Pozabljamo, kar je naše [...] in nikoli se ne bomo naučili, kar je tuje«.

Da pa ne bi zaključila tako pesimistično, se še enkrat vračam h koreninam vseh nas, to je k družini. Edini način, da naši (bodoči) potomci ne pozabijo, od kod zares izvirajo, je, da jih napotimo nazaj k tistim, ki niso želeli (niso mogli, niso imeli možnosti) priti z njimi v Slovenijo (veliko je namreč res narodno zavednih Neslovencev, ki se ne morejo ločiti od domovine – in svojih staršev – in že velikokrat sem mnoge slišala reči: »Raje umrem, kot da zapustim svoj rojstni kraj. Tukaj hočem živeti in umreti, če je treba, pa od revščine.«). Pomembno je, da otroke že od majhnega navajamo k temu, da svoje počitnice redno (vsaj enkrat na leto) preživljajo v izvorni domovini svojih staršev, starih staršev (in tako naprej v nedogled) toliko časa, da se jih ljudje, kultura, mentaliteta ter naklonjenost v tolikšni meri dotaknejo, da jih sami želijo obiskati; da začutijo tisto nostalgijo, ki ni nujno povezana s krajem, kjer si rojen, ampak z občutkom domačnosti; kjer se počutiš zaželen, »naš/-a, njihov/-a«. Če lahko pripadamo določeni (interesni) skupini, kjer člane poznamo le kratek čas in s katerimi nas družijo le skupni interesi oz. prepričanja, potem lahko zagotovo pripadamo sorodnikom, s katerimi nas družijo isto izročilo oz. isto družinsko drevo. Izrek »Kri ni voda« je zagotovo nastal po resnični(h) zgodbi (-ah).

VII LITERATURA

Antić Gaber, M. (2011). *Na poti do lastne sobe*. Ljubljana: i2 družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje d. o. o.

Bajzek, J. (2003). Teoretični uvod – Pozno otroštvo in njegove značilnosti. V: J. Bajzek, M. Bitenc, S. Hvalič, A. Lokar, J. Ramovš, Š. Strniša. *Zrcalo odraščanja: mednarodna sociološka raziskava o odraščajočih otrocih*. Radovljica: Didakta, str. 11–40.

Bergant, M. (1970). *Teme iz pedagoške sociologije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Berger, P. in Luckmann, T. (1988). *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Bergoč, S. (2010). *Slovenščina med Balkanom in Evropo: o slovenščini in njenih govorcih in govorkah v obdobjih politične odcepitve in integracije*. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Brake, M. (1984). *Sociologija mladinske kulture in mladinskih subkultur*. Ljubljana: Krt.

Čebulj-Sajko, B. (1992). *Med srečo in svobodo: avstralski Slovenci o sebi*. Ljubljana: samozaložba.

Čebulj-Sajko, B. (2000). *Razpotja izseljencev: razdvojena identiteta avstralskih Slovencev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Čok, L., Skela, J., Kogoj, B., Razdevšek-Pučko, C. (1999). *Učenje in poučevanje tujega jezika*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (ur.). (2002). *Čefurji so bili rojeni tu: življenje mladih priseljencev druge generacije v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Ferbežar, I. (1996/97). Jezikovno testiranje na tečajih slovenščine kot drugega/tujega jezika. *Jezik in slovstvo*, 42, št. 7, str. 279–292.

Ferbežar, I. (2007). Nekaj vmes. V: *Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj/43. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 25. 6.–13. 7. 2007.

Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, str. 194–197.

Ferbežar, I. (2009). Med dvema jezikoma: med razumljivostjo in sprejemljivostjo. V: V. Požgaj Hadži, T. Balažic Bulc in V. Gorjanc. (ur.). *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 197–211.

Gomez Mikolič, V. (1999/2000). Povezanost narodne in jezikovne zavesti. *Jezik in slovstvo*, 45, št. 5, str. 173–186.

Šircelj, M. (2003). *Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: popisi 1921–2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Josipovič, D. (2006). *Učinki priseljevanja v Slovenijo po drugi svetovni vojni*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

Južnič, S. (1973). *Politična kultura*. Maribor: Založba Obzorja.

Južnič, S. (1977). *Socialna in politična antropologija*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Južnič, S. (1983). *Lingvistična antropologija*. Ljubljana: FSPN, Dopisna delavska univerza Univerzum.

Južnič, S. (1987). *Antropologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Južnič, S. (1993). *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Klinar, P. (1976). *Mednarodne migracije*. Maribor: Založba Obzorja.

Knaflič, L. (2010). Pismenost in dvojezičnost. *Sodobna pedagogika*, 61, št. 2, str. 280–294.

Kobolt, A. (2002). *Zdej smo od tu – a smo še čefurji?* Ljubljana: i2 družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje d. o. o.

Komac, M. in Medvešek, M. (2005). *Percepcije slovenske integracijske politike: zaključno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Komac, M., Medvešek, M. in Roter, P. (2007). *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!?: Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Korošec, V. (2008). *Socialni in kulturni kapital kot dejavnik razlik v uspešnosti na trgu dela med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev*. Dostopno na: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2008/dz12-08.pdf (pridobljeno 25. 2. 2013).

Kovač Šebart, M. in Krek, J. (2009). *Vzgojna zasnova javne šole*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Center za študij edukacijskih strategij.

Kureishi, Hanif (1999). *Buda iz predmestja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Lukšič-Hacin, M. (1995). *Ko tujina postane dom: resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Lukšič-Hacin, M. (1999). *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Medica, K., Lukič, G. in Bufon, M. (2010). *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Medveš, S. (2006). Vloga in pomen dvojezičnosti druge generacije priseljenih v Slovenijo. *Sodobna pedagogika*, 10, št. 2, str. 193–216.

Medvešek, M. (2006). Stiki/odnosi med pripadniki »novih« etničnih manjšin v Sloveniji. *Teorija in praksa*, 43, št. 1–2, str. 62–86.

Medvešek, M. (2007a). Percepcije priseljencev in potomcev priseljencev o kulturni razsežnosti integracijskega procesa. V: M. Komac. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 333–372.

Medvešek, M. (2007b). Razmišljanja o pojavih nestrpnosti in etnične distance v slovenski družbi. V: M. Komac. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 187–218.

- Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Mlekuž, J. (2000). Slovenci v Mendozi: poskus ovrednotenja »izvornega« prostora kot komponente etnične, narodne in nacionalne identitete. *Geografski vestnik*, 72, št. 1, str. 9–19.
- Musek, J. (1994). *Psihološki portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Musek, J. (1997). Psihološke prvine narodne identitete in analiza slovenske samopodobe. V: A. Dušan Nečak. (ur.). *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas: Lipica, 29. maj–1. junij 1996*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, str. 174–203.
- Novak, B. (2010). Mnogotere funkcije jezika. Dostopno na: www.geocities.ws/nlpmojster/Jezik_funkcije.rtf (pridobljeno 21. 5. 2013).
- Pezdir, T. (2007). Stiki in vezi z izvornim okoljem. V: M. Komac. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 423–446.
- Pirih Svetina, N. (2005). *Slovenščina kot tuji jezik*. Domžale: Izolit.
- Pleterski, J. (1986). *Narodi, Jugoslavija, revolucija*. Ljubljana: Komunist – Državna založba.
- Pogačnik, J. (1993). Kriza jezika je kriza identitete. *Sodobnost*, 41, št. 3/4, str. 256–258.
- Pogorelec, B. in Gnamuš, O. (1983). Jezik v vzgoji in izobraževanju. V: B. Pogorelec. (ur.). *Slovenščina v javnosti. Zbornik posvetovanja o jeziku v Portorožu, 14. in 15. maja 1979*. Ljubljana: RK SZDL in Slavistično društvo Slovenije, str. 31–46.
- Požgaj Hadži V., Balažic Bulc, T. in Gorjanc, V. (2009). Srbohrvaščina v Sloveniji: nekoč in danes. V: V. Požgaj Hadži, T. Balažic Bulc in V. Gorjanc. (ur.). *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 27–40.

Praprotnik, T. (1999). *Ideološki mehanizmi produkcije identitet (Od identitete k identifikaciji)*. Ljubljana: ISH, ŠOU.

Prebeg-Vilke, M. (1995). *Otrok in jeziki*. Ljubljana: Sanjska knjiga.

Razpotnik, Š. (2004). Jaz že vem kdo sem in od kod prihajam – o konceptu etnične identitete. *Socialna pedagogika*, 8, št. 2, str. 121–152.

Razpotnik, Š., Koprivšek, N., Gimpelj, A. in Dekleva, B. (2010). *Mavrična zveza – model medkulturnega preventivnega dela*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Rizman, R. (1991). Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma. V: R. Rizman. (ur.). *Študije o etnonacionalizmu*. Ljubljana: Knjižnica revolucionarne teorije, str. 15–37.

Roter, P. (2007). Vloga jezika v integracijskem procesu. V: M. Komac. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 301–332.

Rus, V. (1995). *Slovenija po letu 1995: razmišljanja o prihodnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sagadin, J. (1991). *Razprave iz pedagoške metodologije*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Sedmak, M. (2006). Etnično mešane družine. V: T. Rener, M. Sedmak, A. Švab in M. Urek. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales, str. 191–221.

Sen, A. (2009). *Identiteta in nasilje: iluzija usode*. Ljubljana: Sophia.

Stabej, M. (2003). Slovenščina, kaj še ostane velikim? *Létopis*, 50, št. 1, str. 60–72.

Strniša, Š. (2003). Odraščajoči otrok in odnosi z vrstniki. V: J. Bajzek, M. Bitenc, S. Hvalič, A. Lokar, J. Ramovš in Š. Strniša. *Zrcalo odraščanja: mednarodna sociološka raziskava o odraščajočih otrocih*. Radovljica: Didakta, str. 82–106.

ŠUSS – Odgovori na jezikovna vprašanja. (1998–2004). Dostopno na: <http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000285.html> (pridobljeno: 18. 4. 2013)

Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (2003a). Spremenjena razmerja zasebnosti in družinskega življenja. V: M. Ule in M. Kuhar. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo, str. 49–62.

Ule, M. (2003b). Vloga življenjskih potekov v moderni družbi. V: M. Ule in M. Kuhar. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo, str. 10–28.

Verlič Christensen, B. (2002). *Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vižintin, M. A. (2011). Večjezična vsakdanjost priseljencev v Sloveniji. *IB Revija*, 45, št. 1–2, str. 45–56.

Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Vrečer, N. (2003). Vloga kulture pri integraciji (prisilnih) priseljencev. *Razprave in gradivo*, št. 42, str. 152–166.

Vrečer, N. (2007). *Integracija kot človekova pravica: prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, Andragoški center Republike Slovenije.

Zalokar, J. (1991). *Mavrična kača*. Radovljica: Didakta.

Žigon, Z. (1998). *Otroci dveh domovin: slovenstvo v Južni Ameriki*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

Žitnik Serafin, J. (2008). *Večkulturna Slovenija: položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

VIII PRILOGE

Priloga A

Kodiranje intervjuja osebe 1 (sogovornik E) – druga generacija, moški spol, 40–50 let, ni etnično mešanega porekla

PREPIS INTERVJUJA – Oseba A	Kodiranje – opis značilnosti pojmov	
	KODA	KATEGORIJA
<p><i>Sm Makedonc.</i> [Se počutite Slovenec?] <i>Ne, kokr sem reku – sm stoprocentni Makedonc.</i></p> <p><i>Dve identiteti – da. Tukej ne vejo, kaj je tam in obratno. Tukej sem »gasterbajter«, ne, tam sem pa »Slovenac« – »ni na nebu, ni na zemlji«. To je osnovni problem. Usklajujem jih, ja ... tako, da se veliko pogovarjam z enimi in drugimi, da se s prijatelji pogovarjam o svoji domovini, o tem, kako se počutim, jih seznanjam z glasbo in našo hrano ... Skušam združevati obe kulture. Iščem priložnosti za obe kulture, glasba, društva, družina, dol grem obvezno pogledat ... pa družim se s svojimi prijatli Slovenci, izobražujem se ...</i></p>	<p>Oprelitev svoje narodne pripadnosti</p> <p>Osebno stališče o občutku razpetosti med obema kulturama</p>	<p>Narodna identiteta</p> <p>Dvojna identiteta</p>
<p>VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.</p> <p><i>Definitivno družina, drugače ne bi reku, da sm Makedonc.</i></p>	<p>Osebna definicija pojma dom</p> <p>Oprelitev najpomembnejšega socializacijskega dejavnika za oblikovanje etnične identitete</p>	<p>Pomen družine</p>
<p>VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.</p> <p><i>Enkrat na dve al tri leta.</i></p>	<p>Osebno stališče o prioriteti družine ali domovine</p> <p>Pogostost obiskovanja izvorne države svojih staršev</p>	<p>Ohranjanje izvorne kulture svojih staršev</p>
<p>[Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji?] <i>Pa ne vem, nismo več v Jugoslaviji.</i></p> <p>[Ali praznujete slovenske (verske) praznike?] <i>Ne.</i></p> <p>[Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev?] <i>Trudim se. Po svojih najboljših močeh, prek glasbe, tud društva ... čim bolj se trudm, mam željo, kokr smo mogl, šli smo na druženja, ko so bli prazniki naši tle u Sloveniji, z Makedonci smo se dobil pa tko ... želja je velika.</i></p> <p>[Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje izvorne kulture vaših staršev? Ali boste na svoje otroke prenašali kulturo okolja ali priseljsko kulturo?] <i>Da. Oboje. Zakaj, da sem priseljenec? Js se nimam za priseljenca. To so tisti, ki tle živijo po 10, 20 let. Jaz sem asimiliran – asimiliran Makedonc v Sloveniji.</i></p>	<p>Osebno stališče o ohranjanju izvorne kulture svojih staršev in njenem prenašanju na svoje otroke</p>	<p>Ohranjanje izvorne kulture svojih staršev</p>
<p><i>Makedonski.</i></p> <p><i>Z zakoncem – srbohrvaško, s hčerko – srbohrvaško, z mamoin</i></p>	<p>Materni jezik</p> <p>Jezik sporazumevanja</p>	<p>Ohranjanje izvornega jezika</p>

<i>očetom – srbohrvaško, z bratom – srbohrvaško, s prijatli – srbohrvaško in slovensko, odvisno od njihove narodnosti.</i>	doma (z vsakim družinskim članom posebej) in s prijatelji	svojih staršev
<i>V obeh. [jezikih bo vzgajal svoje otroke] Seveda je pomembno. [da znajo slovenski jezik]</i>	Osebno mnenje o prenašanju maternega jezika svojih staršev na svoje otroke	
<i>[Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika?] Da, z druženjem s sorojaki, obiskovanjem dol ...</i> <i>[Torej neformalno?] Ja, ja. Definitivno ne s tečaji.</i>	Želja po izpopolnjevanju svojega znanja maternega jezika svojih staršev	
<i>[Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine?] Ne, znam dost.</i>	Želja po izpopolnjevanju svojega znanja slovenščine	
<i>[Tako zanj kot za njegove otroke je pomembnejše znanje Slovenskega jezika za boljši vklop v družbo, za integracijo, za ... sej več ... in tko dalje ...</i> <i>Odločil bi se za makedonsko, [kulturo], ker sem Makedonec.</i>	Težnja k jezikovni akulturaciji Opredelitev pomena večinske kulture za posameznika	Procesi vključevanja priseljencev v novo okolje
<i>Jah ... To je občutljiva tema. Sproži se ob dogodkih ali pa malenkostih, ki te spomnijo ... ob njej nazdravim svojim, ki jih ni zraven. Drgač pa ne bi o tem ...</i>	(Ne)Prisotnost občutkov nostalgije	
<i>Starši so hotli it nazaj, 14 al 16 let sm mel, nostalgija, domotožje. Ampak so ostal, ker tle je blo vse, dol pa nč, tuki služba, otroci smo hodil v šolo, šolo je blo treba dokončat ... Tam pa ni blo za nas nč. Niti nismo mel stikov z ljudmi dol, odtujil smo se. Dol so bile slabe razmere – ekonomske.</i>	Želja po vrnitvi v izvorno domovino	

Kodiranje intervjuja osebe 2 (sogovornik C) – prva generacija, moški spol, 60–70 let, ni etnično mešanega porekla

PREPIS INTERVJUJA – Oseba B	Kodiranje – opis značilnosti pojmov	
	KODA	KATEGORIJA
<i>Makedonac, od glave do pete. Niti malo Slovinc. [Se počutite Slovenec?] Niti malo Slovinc.</i> <i>Dupli identitet jst nimam. Jz sploh nisem Slovinc. Če sem že tu, se moram vsaj malo počutiti Slovinc – govorim pol slovensko, zelo se trudim, da govorim slovensko s Slovenci (prijatelji, susedi, v trgovini, pri zdravniku, v trafiki). Spoštujem Slovence, prilagodim se, ker se moram. Ker sem vljuden. Ker tudi oni mene spoštujejo. Okolica opaža, da ne znam slovenski, ampak vidijo, da se trudim.</i>	Opredelitev svoje narodne pripadnosti Osebno stališče o občutku razpetosti med obema kulturama	Narodna identiteta Dvojna identiteta
VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO. <i>Družina, in pika.</i>	Osebna definicija pojma dom Opredelitev najpomembnejšega socializacijskega dejavnika za oblikovanje etnične identitete	Pomen družine
VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO. <i>Sad nč več, jer sm že prestar i pot je zame veliki napor. Utrujen</i>	Osebno stališče o prioriteti družine ali domovine Pogostost obiskovanja	
		Ohranjanje

<p><i>sm. I star. A včasih dva tri puta ... krat na leto, cele počitnice. Otroke smo same pustili dole. Po celi mesec ili dva.</i></p>	<p>izvirne države svojih staršev</p>	<p>izvirne kulture svojih staršev</p>
<p>[Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji?] <i>Mislím, da nije potrebno.</i></p> <p>[Ali praznujete slovenske (verske) praznike?] <i>Praznujemo.</i></p> <p>[Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev?] <i>Da. To je u nas. Ne trebam se posebno truditi.</i></p> <p>[Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje izvorne kulture vaših staršev? Ali boste na svoje otroke prenašali kulturo okolja ali priseljsko kulturo?] <i>Seveda, za to sem poskrbel. Predao sem jim vse, kaj vem.</i></p>	<p>Osebnostališče o ohranjanju izvorne kulture svojih staršev in njenem prenašanju na svoje otroke</p>	
<p><i>Makedonski.</i></p>	<p>Materni jezik</p>	<p>Ohranjanje izvornega jezika svojih staršev</p>
<p><i>Sa ženom – makedonsko i srbohrvaško, sa sinovima – makedonsko i srbohrvaško, z mamó in očetom – nemam, sa bratom i sestrami – makedonsko i sa prijatelji – srbohrvaško i slovensko sa susedima.</i></p>	<p>Jezik sporazumevanja doma (z vsakim družinskim članom posebej) in s prijatelji</p>	
<p><i>V makedonskem, ker drugog nismo znali. Kasnije tudi v srbskohrvatskom. [jezikih je vzgajal svoje otroke] Da, želeli smo da nauče. [slovenski jezik]</i></p> <p>[Ali ste svoje otroke spodbujali k učenju vašega maternega jezika?] <i>Da, to je zelo pomembno.</i></p>	<p>Osebnostališče o prenašanju maternega jezika svojih staršev na otroke</p>	
<p>[Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika?] <i>Ne. Znam ga dosta, ne znam pisati, ali ne želim ga više učiti. Šta znam, znam.</i></p> <p>[Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine?] <i>Ne. Takrat nije bilo potrebe, ker je bila Jugoslavija. Družil sem se s Srbima. Sedaj sem pa že star, a ne da?</i></p>	<p>Želja po izpopolnjevanju svojega znanja maternega jezika svojih staršev</p> <p>Želja po izpopolnjevanju svojega znanja slovenščine</p>	
<p>[Tako zanj kot za njegove otroke je pomembnejše znanje Slovenskega jezika za otroke, za napredovanje v življenju. A za mene mešanica.</p> <p><i>Hočemo, da se naši otroci obnašajo kot Slovenci, ker živijo tu. Slovenija jim daje kruh. Jaz sem za to hvaležen. To je sve. Nisem pa Slovenac.</i></p>	<p>Težnja k jezikovni akulturaciji</p> <p>Opredelitev pomena večinske kulture za posameznika</p>	<p>Procesi vključevanja priseljencev v novo okolje</p>
<p><i>Na začetku je bilo največ nostalgije. Žena je šla dol i za ceo mesec. [...] Rabili smo jedno leto, da smo se privadili. [...] Nostalgijo smo delili na zabavah, sa ljudmi, koji su imali istu usodu. Vedno skupaj sa ženom. Veliko časa sem preživljavao z družino, [...] veliko smo bili skupaj, saj je bila to edina družina, ki sem imao blizu, [...]. Šli smo dol barem dvakrat na leto, še posebej med poletjem, takrat smo otroke pustili dol celo poletje. Vse do vojne 1990, kad su se stvari zelo spremenile.</i></p>	<p>(Ne)Prisotnost občutkov nostalgije</p>	
<p><i>Trenutno se ne želim vrniti, sedaj je boljše. Takrat je bila nostalgija. Ampak nisem imel ekonomskih priložnosti dol. Tukaj so bili otroci preskrbljeni, so šli u školu, žena je imela posao. Ekonomske razmere so bile tu boljše, tam pa ne. Osvojili smo ta način življenja, način obnašanja.</i></p>	<p>Želja po vrnitvi v izvorno domovino</p>	

Kodiranje intervjuja osebe 3 (sogovornica B) – prva generacija, ženski spol, 40–50 let, etnično mešano poreklo (oče Srb, mati Makedonka)

PREPIS INTERVJUJA – Oseba C	Kodiranje – opis značilnosti pojmov	
	KODA	KATEGORIJA
<p>[Se počutite Slovenka?] <i>50 % Slovenka in 50 % Srbkinja.</i></p> <p><i>Ne, počutim se pripadnica te države, ništa me ne vezuje dole. Nikad ne bi mogla dole živeti. Hvaležna sem Sloveniji, dala mi je više nego moja država.</i></p>	<p>Oprelitev svoje narodne pripadnosti</p> <p>Osebnostališče o občutku razpetosti med obema kulturama</p>	<p>Narodna identiteta</p> <p>Dvojna identiteta</p>
<p>VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.</p> <p><i>Vse po malem, družina.</i></p>	<p>Osebnostališče o oblikovanju etnične identitete</p>	<p>Pomen družine</p>
<p>VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.</p> <p><i>Enkrat na deset let.</i></p>	<p>Osebnostališče o prioriteta družine ali domovine</p>	
<p>[Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji?] <i>Mislím, da to ne bi nič spremenilo.</i></p> <p>[Ali praznujete slovenske verske praznike?] <i>Da.</i></p> <p>[Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev?] <i>Tudi. Z glasbo, pravoslavnimi prazniki, jezikom.</i></p> <p>[Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje izvorne kulture vaših staršev? Ali boste na svoje otroke prenašali kulturo okolja ali priseljsko kulturo?] <i>Da, da vejo od kod izvirajo njihovi starši. Da primerjajo dobre in slabe strani obeh kultur. Da potegnejo najboljše od obeh. Da majo več izkušenj v življenju. Eno in drugo. Otroci se, ko so majhni, najbolj naučijo jezika, zato smo jo najprej naučili naš materni, se prav tisti jezik, ki se ga ne bi mogla naučiti v okolju. Vmes, ko se je učila slovenščino v vrtcu in med prijatli zunej ... smo jo spodbujali in ji pomagali. Ampak najprej sem jo naučila svoj materni jezik, ker je bil tud meni lažji, najbolj sm ga obvladala in kultura mi je bila najbližja.</i></p>	<p>Osebnostališče o ohranjanju izvorne kulture svojih staršev in njenem prenašanju na svoje otroke</p>	
<p><i>Srbohrvaščina.</i></p> <p><i>Z zakoncem – srbohrvaško, s hčerko –srbohrvaško, z mamo – srbohrvaško, z bratoma – srbohrvaško ter s prijatelji – srbohrvaško in slovensko.</i></p>	<p>Materni jezik</p> <p>Jezik sporazumevanja doma (z vsakim družinskim članom posebej) in s prijatelji</p>	<p>Ohranjanje izvornega jezika svojih staršev</p>
<p><i>V srbohrvaškem [jeziku je vzgajala svoje otroke], slovenskega se je naučila [hčer] sama v vrtcu in ob igranju zunaj, s sosedi. Pomembno je [da otroci znajo slovenski jezik] zaradi okolice in države, v kateri živimo ... integracije. Več jezikov znaš, več veljaš.</i></p>	<p>Osebnostališče o prenašanju maternega jezika svojih staršev na otroke</p>	

[Ali svoje otroke spodbujate k učenju vašega maternega jezika?] <i>Da, da vejo od kod do prišli.</i>		
[Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika?] <i>Ne, ker znam dovolj.</i>	Želja po izpopolnjevanju svojega znanja maternega jezika svojih staršev	
[Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine?] <i>Da, izpopolnjujem ga konstantno. Z branjem knjig, izobraževanjem. Na stara leta sem šla v šolo.</i>	Želja po izpopolnjevanju svojega znanja slovenščine	
<i>Materni jezik tako ali tako znaš. Slovenskega, zato ker ima tukaj vse. Tukaj [otrok] živi in komunicira v tem jeziku. Pomembno je, da se s prijatelji pogovarjaš v njihovem jeziku.</i>	Težnja k jezikovni akulturaciji	Procesi vključevanja priseljencev v novo okolje
<i>Zelo, zame in za prihodnost mojega otroka. [o pomenu večinske kulture] Tuki živim in sm se čist prilagodila, asimilirala. Slovensko. [kulturo bi izbrala]</i>	Opredelitev pomena večinske kulture za posameznika	
<i>Na začetku, ko sem se učila jezik, sm mela nostalgijo. Bla sm zmedena, vse mi je blo novo. Kulturni šok ... [...] Zdaj sem si ustvarila družino[...]. Hvaležna sem Sloveniji za vse, kar mi je namenila.</i>	(Ne)Prisotnost občutkov nostalgije	
<i>Ne. Ostala sem zaradi ekonomskih razlogov – službe. Pa tud po smrti očeta nisem imela nič, kar bi me vezalo na dole.</i>	Želja po vrnitvi v izvorno domovino	

Kodiranje intervjuja osebe 4 (sogovornica Č) – prva generacija, ženski spol, 20–30 let, etnično mešano poreklo (oče Makedonec, mati Srbkinja)

PREPIS INTERVJUJA – Oseba Č	Kodiranje – opis značilnosti pojmov	
	KODA	KATEGORIJA
[Kako bi opredelili svojo etnično/narodno pripadnost? Se počutite Slovenka?] <i>To je res težko. Še posebej zato, ker prihajam iz mešanega zakona. Hvaležna sem Sloveniji za vse, ampak preprosto ne morem reči, da sem Slovenka. Tuki se ne počutim doma. Čeprav nisem nikol živela v Makedoniji al Srbiji, je občutek, ko si tam, čist drgačen. V Makedoniji je res domače, pa ne vem, zakaj. Tist filing, kot da sem se rodila tam in ne tle. Za Srbijo vela isto, močno me veže jezik. Če bi ble tam ekonomske razmere drugačne, bi šla takoj tja. Ampak vsi vemo, da nikol ne bojo in da smo glih zato vsi tukej, kjer smo.</i>	Opredelitev svoje narodne pripadnosti	Narodna identiteta
[Ali imate občutek razpetosti med obema kulturama (občutek dvojne identitete)? Kako ju usklajujete?] <i>Včasih, ker v bistvu nimam doma. Za svoje sorodnike dol sem Slovenka, tujka, k ma velik dnarja, ekstra izobražena. Nimajo realne slike o men, še hujše pa je, da me nimajo za svojo, čeprov me majo radi. Pa tud ne želijo met drugačne predstave o men, ker jim to čist ustreza. Za njih je Slovenija Amerika. Tud Slovenci nikoli ne vejo, kateri praznik naj mi čestitajo in al mam glede njih in izbire partnerja kakšne predsodke. Oni me sprejmejo v celoti, tle ni v njih problem, majo me za svojo. Problem je v men, jz nisem njihova, ampak sm na istem k moja družina ... oni so edini, k majo enako usodo z mano, k jst ....</i>	Osebno stališče o občutku razpetosti med obema kulturama	Dvojna identiteta
VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.	Osebna definicija pojma dom	Pomen družine
<i>Družina, k te brani pred okolico, če ni ok, če je ... kruta. Če te pa družina ne podpira, pol je pa bol pomembno vse drugo. Če</i>	Opredelitev najpomembnejšega	

<i>je prava družina, ona diktira stvari. Če pa ne, pa človek dela vse gluh obratno.</i>	socializacijskega dejavnika za oblikovanje etnične identitete	
VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.	Osebno stališče o prioriteti družine ali domovine	
<i>Na vsake štiri leta.</i>	Pogostost obiskovanja izvirne države svojih staršev	Ohranjanje izvirne kulture svojih staršev
[Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji?] <i>Ne vem, če bi blo to koristno, kakšen bi bil interes otrok in njihovih staršev.</i> [Ali praznujete slovenske (verske) praznike?] <i>Da, in ene in druge.</i> [Ali ohranjate izvorno kulturo?] <i>Da, tko se počutim povezana s svojimi predniki in tistimi, ki jih ni poleg. Poslušam glasbo, pravoslavni prazniki, hrano, kuharskimi specialitetami, gledam njihove novice, skušam si približati njihov vsakdanjik ... gledam njihove novice, kontakti dol ... Skype pa to ... pa Facebook ... pa telefoni pa sms-i ... to zdej vse laufa ...</i> [Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje vaše prvotne kulture?] <i>Ja, morajo. Vez s kulturo je vez s starši in predniki, te vezi pa je nemogoče pretrgat.</i>	Osebno stališče o ohranjanju izvirne kulture svojih staršev in njenem prenašanju na svoje otroke	
<i>Srbohrvaščina.</i>	Materni jezik	Ohranjanje izvirnega jezika svojih staršev
<i>Z zakoncem – nimam, z otroki – nimam, z mamo – srbohrvaško, z očetom – srbohrvaško, z brati, sestrami – nimam, s starimi starši – srbohrvaško, z ostalimi sorodniki – makedonsko ter s prijatelji – slovensko.</i>	Jezik sporazumevanja doma (z vsakim družinskim članom posebej) in s prijatelji	
[V katerem jeziku ste vzgajali svoje otroke (Ali je za vas pomembno, da znajo slovenski jezik?)] <i>Nimam otrok. Bi jih pa najprej učila srbohrvaško, to je svoj materni jezik, ker otrok mora met neko kulturno izročilo, kamor se lahko ... zateče. Neko svojo osnovo mora met, neko ozadje, da se počut posebnega, bolj ne vem kako bi ... unikatnega. Torej da najprej ohrani stik s preteklostjo, in pol ga sistematično uvajaš v prihodnost – pred vrtcem otroka seznaniš s slovenskim jezikom, v katerem se bo tko ali tko sporazumeval naprej ... še desetletja. Otroku bi predstavila obe kulturi, kako jih bo skombiniral, katero bo izbral in ali bo še kakšno dodal, to je pa čist njegova izbira, vse je naprej na njem. V bistvu bi ga vzgajala točno tko, kot so vzgajal mene.</i> [Ali boste svoje otroke spodbujali k učenju vašega maternega jezika?] <i>Ja, predniki so pomembni, pridejo prov, ko ti je težko v življenju. Takrat maš občutek, da nekam spadaš in da si del nečesa velkega, od koder prihajaš.</i>	Osebno stališče o prenašanju maternega jezika svojih staršev na svoje otroke	
[Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika?] <i>Ja, večkrat bi šla dol, pa tud knjige bi brala, leposlovne ... v srbsčini ... pa formalno izobraževanje, če ne bi blo plačljivo, v bistvu bi se kr angažirala, če bi bla za to možnost ...</i> [Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine?] <i>Mislím, da jezika nikol ne znaš dovolj. Ampak tuki ni več vprašanje, če želim, ampak preprosto moram. Zarad osebnega in profesionalnega razvoja.</i>	Želja po izpopolnjevanju svojega znanja maternega jezika svojih staršev Želja po izpopolnjevanju svojega znanja slovenščine	
[Je za vas pomembnejše znanje maternega ali slovenskega jezika?] <i>Materni jezik mi daje občutek varnega zatočišča ...</i>	Težnja k jezikovni	Procesi vključevanja

<p>uporabljam ga v najbolj čustvenih situacijah. Je kokr ... nekako ... človekovo bistvo. Tud če so moji najboljši prijatli Slovenci, prov vsi ... pa živim že celo življenje tuki, mi materni jezik pomaga, da ustvarim neko ravnotežje. Ne bi mogla ne brez enga ne brez družga. Je pa res, da če bi šla v tujino, bi za alternativni jezik rajši zbrala materinščino.</p> <p>[Kaj vam pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati?] Zelo, za izobraževanje, poslovno uspešnost in uspešno funkcioniranje posameznika ... za to je znanje jezika nujno. Pomen mi kariero, masko za zunanji svet in tiste bistvene cilje. Notranjost je pa cela druga. Ne bi pa mogla zbirat, ker sem človek navzven in navznoter. Eno brez družga ne gre.</p>	<p>akulturaciji</p> <p>Oprelitev pomena večinske kulture za posameznika</p>	<p>priseljencev v novo okolje</p>
<p>Nostalgija je zmeri tle ... spomini, klici od dol, muzika ... glasba, skupna praznovanja, razne obletnice... Najtežje se je posloviti in ko pridem nazaj, rabm vsaj en mesec, da se pradam, da pridm na svoj tir in spet pozabm za neki časa ... potolažim se, da se spet kmal vidmo pa slišmo pa tko ... Včasih se mi zdi, da je ob rednih stikih samo težje, kr se tako spomniš, kok človeka pogrešaš in kaj na njemu in tko ... ko ga ni tuki in tko ... Pač, ful je težko.</p>	<p>(Ne)Prisotnost občutkov nostalgije</p>	
<p>Nikol nisem mela možnosti, da bi se vrnila. In tud ne bi se, preprosto vsi bežijo od tam, zarad slabih razmer. Rajši bi vse pripelala sm.</p>	<p>Želja po vrnitvi v izvorno domovino</p>	

Kodiranje intervjuja osebe 5 (sogovornica E) – prva generacija, ženski spol, 30–40 let, ni etnično mešanega porekla

PREPIS INTERVJUJA – Oseba D	Kodiranje – opis značilnosti pojmov	
	KODA	KATE GORIJA
<p>[Kako bi opredelili svojo etnično/narodno pripadnost? Se počutite Slovenka?] <i>Ne, nikol se ne bom počutila Slovenka. Zarad, ker v moji družini me ne sprejmajo, da sem Makedonka.</i></p> <p>[Ali imate občutek razpetosti med obema kulturama (občutek dvojne identitete)? Kako ju usklajujete?] <i>Da. Težko, ampk se trudam. Rada bi praznovala praznike, k sm navajena, pa ne moram. Rada bi kuhala zadeve, pa ne moram, ker niso navajeni na to hrano.</i></p>	<p>Oprelitev svoje narodne pripadnosti</p> <p>Osebno stališče o občutku razpetosti med obema kulturama</p>	<p>Narodna identiteta</p> <p>Dvojna identiteta</p>
<p>VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.</p> <p><i>Družina in prjatli, ker sem največ v tem krogu. Ker nikamor drugje ne grem. Samo družina in prjatli Slovenci.</i></p>	<p>Osebna definicija pojma dom</p> <p>Oprelitev najpomembnejšega socializacijskega dejavnika za oblikovanje etnične identitete</p>	<p>Pomen družine</p>
<p>VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.</p> <p><i>Vsake štiri leta.</i></p>	<p>Osebno stališče o prioriteti družine ali domovine</p> <p>Pogostost obiskovanja izvorne države svojih staršev</p>	
<p>[Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s</p>	<p>Osebno stališče o</p>	<p>Ohranjanje izvorne kulture svojih staršev</p>

<p>kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji?] <i>Mislím, da bi se pritoževali.</i></p> <p>[Ali praznujete slovenske verske praznike?] <i>Ja. Spremenila sem vero. Če sm se hotla poročít, sm morala.</i></p> <p>[Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev?] <i>Ne, kr se prilagajam tej kulturi in željama moža, tašče ... ostale žlahte. Moja ne živi tuki.</i></p> <p>[Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje izvorne kulture vaših staršev? Ali boste na svoje otroke prenašali kulturo okolja ali priseljsko kulturo?] <i>Zaenkrat nimam možnosti, mogoče kasnej, samo bo bilo prepozno. Do zdej niso imeli možnosti ... da bi spoznal drugo kulturo, razn na počitnicah, tam so bli premajhni, da bi razumel.</i></p>	<p>ohranjanju izvorne kulture svojih staršev in njenem prenašanju na svoje otroke</p>	
<p><i>Makedonski.</i></p> <p><i>Z možem – slovenski, otroci – slovenski, z mamó – makedonski, z očetom – makedonski, z brati, sestrami – makedonski, s starimi starši – makedonski in s prijatelji – slovensko.</i></p>	<p>Materni jezik</p> <p>Jezik sporazumevanja doma (z vsakim družinskim članom posebej) in s prijatelji</p>	<p>Ohranjanje izvornega jezika svojih staršev</p>
<p>[V katerem jeziku ste vzgajali svoje otroke (Ali je za vas pomembno, da znajo slovenski jezik?)] <i>V slovenskem. Zelo pomembno, ker morajo hodít v šolo, v vrtec in v trgovino ... nasplošno je vse v slovenskem jeziku, morajo komunicirat slovenščino. In vsa žlahta govori slovensko, noben ne zna makedonsko.</i></p> <p>[Ali svoje otroke spodbujate k učenju vašega maternega jezika?] <i>Ne, kr sm se čist asimilirala. Družina mojega moža noče, da jih učim makedonsko.</i></p>	<p>Osebno stališče o prenašanju maternega jezika svojih staršev na svoje otroke</p>	
<p>[Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika?] <i>Ne, ker ni mi potrebno, ker ga ne bom uporabljala, redko kdaj ga bom uporabljala. Na vsake 4 leta gremo, samo tolik, da ne pozabim jezik govort.</i></p> <p>[Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine?] <i>Da, učim se z mojimi tamalimi. Otroci se učijo v šoli in js se učim z njimi. Ene druge učimo. Tisto, kar ne znam mi povejo otroci, ker hodijo v šolo in majo več znanja. Js pa jim pomagam pr domači nalogi, samo ne slovenščini, pr drugih stvareh pa ja. Vsi prijatelji so Slovenci, komuniciramo. Mož mi pomaga.</i></p>	<p>Želja po izpopolnjevanju svojega znanja maternega jezika svojih staršev</p> <p>Želja po izpopolnjevanju znanja slovenščine</p>	
<p>[Je za vas pomembnejše znanje maternega ali slovenskega jezika (tako za vas kot za vaše otroke)?] <i>Slovenskega. Zato, ker otroci ne bojo šli dol, razen na počitnice, na vsake 4 leta. In ne bojo vzgajani v tej kulturi, ne počutijo se otroci Makedonci. Ker že imena imajo čista, čista slovenska imena, niso internacionalna.</i></p> <p>[Kaj vam pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati?] <i>Zelo pomembna, ker nimam druge izbire in to je vse, kjer svojo prihodnost. Če bi lako izbrala, bi se odločila za makedonsko, ampk kr sm že tuki, se moram prilagodit. To je bil pogoj, da ostanem tuki, dol je revno, nimam od kaj živet, nimam za kruh ...</i></p>	<p>Težnja k jezikovni akulturaciji</p> <p>Opredelitev pomena večinske kulture za posameznika</p>	<p>Procesi vključevanja priseljencev v novo okolje</p>
<p><i>Da. Jokala sm, klicala sm domu, ukvarjala sm se z otroc. Poslušala sem muzko na mp3-ju, da me ni noben drug slišal. Skuhala sem si makedonske zadeve. Na začetku sm imela</i></p>	<p>(Ne)prisotnost občutkov nostalgije</p>	

<i>prijateljco, ki je dolgo nazaj na istem ko js, k ni od tuki, pa mi je blo lažje pa me je poslušala pa mi pomagala pa je blo boljše.</i>		
<i>Da, hotela sm se vrnit, ampk so me moji prepričal, da potrpim. Spet je blo za preživet. Ni možnosti za nazaj, ni možnosti preživet. Zdej je že prepozno. Otroci grejo v šolo, majo obveznosti. Edina če grem brez otroka, to pa ne moram.</i>	Želja po vrnitvi v izvorno domovino	

Kodiranje intervjuja osebe 6 (sogovornik D) – druga generacija, moški spol, 30–40 let, etnično mešano poreklo (oče Slovenec, mati Srbkinja)

PREPIS INTERVJUJA – Oseba E	Kodiranje – opis značilnosti pojmov	
	KODA	KATEGORIJA
[Kako bi opredelili svojo etnično/narodno pripadnost? Se počutite Slovenec?] <i>Nisem pol-pol. Počutim se 70 % Slovenec in 30 % Srb.</i>	Opredelitev svoje narodne pripadnosti	Narodna identiteta
[Zakaj razmerje ni bolj enako?] <i>V Sloveniji sem se rodil, tu sm odraščal, tu mam prijatle, s katerimi sm se pogovarjal samo slovensko, tak tud z bratom, tu sem se šolal, punca je Slovenka ... Srbi pa so sorodniki, k jih zelo rad obiščem in mi dajejo občutek, kot da jim pripadam. In pa mama.</i>	Osebno stališče o občutku razpetosti med obema kulturama	Dvojna identiteta
[Ali imate občutek razpetosti med obema kulturama (občutek dvojne identitete)? Kako ju usklajujete?] <i>Ne, sm to, kar sem. Vsak mora biti zadovoljen s tistim, kar je. Pripadnost ni pomembna.</i>		
VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.	Osebna definicija pojma dom	Pomen družine
<i>... Družina, ja ... najbolj družina.</i>	Opredelitev najpomembnejšega socializacijskega dejavnika za oblikovanje etnične identitete	
VPRAŠANJE SEM POSTAVILA NAKNADNO.	Osebno stališče o prioriteti družine ali domovine	
<i>Dvakrat na leto, od mojga prvega leta. Razen med vojno, takrat smo prekinli.</i>	Pogostost obiskovanja izvorne države svojih staršev	Ohranjanje izvorne kulture svojih staršev
[Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji?] <i>Ne, ni potrebe.</i>	Osebno stališče o ohranjanju izvorne kulture svojih staršev in njenem prenašanju na svoje otroke	
[Ali praznujete slovenske (verske) praznike?] <i>Ja. Na začetku smo ... ene prvih deset let ja ... smo praznoval tudi srbske, k se je mama priselila ... zdej pa v glavnem sam slovenske ... Čeprov je oče ateist, jz pa brat pa tud ... mama pa kukr zapiha, pa zdej je vegetarjanka.</i>		
[Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev?] <i>Jz ne, ne poslušam glasbo, glih tko ne moj brat, to je nekaj ostalo pr mami. Tud kuham bolj vse, nobenih srbskih specialitet.</i>		
[Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje izvorne kulture vaših staršev? Ali boste na svoje otroke prenašali kulturo okolja ali priseljenko kulturo?] <i>Jz ne, ne</i>		

<i>poslušam glasbo, glih tko ne moj brat, to je nekak ostalo pri mami. Tudi kuham bolj vse, nobenih srbskih specijalitet.</i>		
<i>[Kaj pa mati?] Da, ona še vedno. O ja ... sarma pa te zadeve.</i>		
<i>Moj materni jezik je slovenski.</i>	Materni jezik	Ohranjanje izvornega jezika svojih staršev
<i>S punco – slovenski, nimam otrok, z mamo – slovenski, z očetom – slovenski, z bratom – slovenski, s starimi starši – srbski, s prijatelji – slovenski.</i>	Jezik sporazumevanja doma (z vsakim družinskim članom posebej) in s prijatelji	
<i>[V katerem jeziku boste vzgajali svoje otroke (Ali je za vas pomembno, da znajo slovenski jezik)?] V slovenskem. Srbščino se bojo naučil, ko bodo na obisku pri sorodnikih v Srbiji, tako kot sm se js.</i>	Osebno stališče o prenašanju maternega jezika svojih staršev na svoje otroke	
<i>[Ali boste svoje otroke spodbujali k učenju maternega jezika vaših staršev?] Meni tud mama ni vsiljevala nobenga od jezikov, tko da ne. Jih bom pa nauču to, kar znam.</i>		
<i>[Ali želite izpopolniti svoje znanje srbskega jezika?] Ja, ampak ne da se mi truditi na to. Ne bi hodu na tečaje. Najrajši gledanje filmov in obiski sorodnikov dol v Srbiji.</i>	Želja po izpopolnjevanju svojega znanja maternega jezika svojih staršev	
<i>[Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine?] Ne, znam dost.</i>	Želja po izpopolnjevanju svojega znanja slovenščine	
<i>[Je za vas pomembnejše znanje maternega ali slovenskega jezika (tako za vas kot za vaše otroke)?] Slovenskega, ker sem si tuki ustvaru življenje.</i>	Težnja k jezikovni akulturaciji	Procesi vključevanja priseljencev v novo okolje
<i>[Kaj vam pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati?] Za srbsko. Boljše se počutim med njimi, sprejmejo me za svojga. Čutim večjo pripadnost, bolj so topli odnosi.</i>	Opredelevitev pomena večinske kulture za posameznika	
<i>Nostalgijo mam po ljudeh dol. Nč ni posebnega, bom pač šou spet tja.</i>	(Ne)prisotnost občutkov nostalgije	
<i>Ne, nikol se nismo želel vrnit, nobeden od nas, tud mama ne.</i>	Želja po vrnitvi v izvorno domovino	

Priloga B

ODGOVORI – OSEBA 1 (sogovornik E)

Kateri je vaš materni jezik? *Makedonski.*

Mi zaupate vašo starost? *Seveda, 49 let.*

Ali ste se v Slovenijo priselili in kdaj? *Preselil sem se skupi s starši, ko sm mel 6 mescev, 48 let in pol nazaj.*

Ali prihajate iz mešanega etničnega zakona? *Ne, oba sta Makedonca.*

Kako pogosto obiskujete izvorno državo svojih staršev? *Enkrat na dve al tri leta.*

Kateri jezik uporabljate pri komunikaciji z zakoncem/partnerjem, potomci, očetom in materjo, bratom in sestrami ter s prijatelji? *Z zakoncem – srbohrvaško, s hčerko – srbohrvaško, z mam in očetom – srbohrvaško, z bratom – srbohrvaško, s prijatli –srbohrvaško in slovensko, odvisno od njihove narodnosti.*

V katerem jeziku boste vzgajali svoje otroke (Ali je za vas pomembno, da znajo slovenski jezik)? *V obeh. Seveda je pomembno.*

Je za vas pomembnejše znanje maternega ali slovenskega jezika (tako za vas kot za vaše otroke)? *Slovenskega jezika za boljši vklop v družbo, za integracijo, za ... sej več ... in tko dalje ...*

Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika? *Da, z druženjem s sorojaki, obiskovanjem dol ...*

Torej neformalno? *Ja, ja. Definitivno ne s tečaji.*

Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine? *Ne, znam dost.*

Kje ste se naučili slovenščine? *Ja družu sm se, ne.*

Ob druženju s prijatelji? *Ne, ne s prijatli ... s tistimi, k sem se moral ... to niso bli sm prjatli, pač ... okolica.*

Torej v neformalnih in formalnih situacijah – v trgovini, šoli, pri zdravniku? *Tako, to ja.*

Ste se kdaj sramovali maternega jezika svojih staršev? *Ne, nikoli.*

Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji? *Pa ne vem, nismo več v Jugoslaviji.*

Kako bi opredelili svojo etnično/narodno pripadnost? Se počutite kot Slovenec? *Sm Makedonc. Ne, kokr sem reku – sm stoprocentni Makedonc.*

Kateri dejavnik po vašem mnenju najbolj vpliva na oblikovanje etnične/narodne identitete (družina, prijatelji, služba, šola, društva, mediji ...)? *Definitivno družina, drugače ne bi reku, da sm Makedonc.*

Ali praznujete slovenske (verske) praznike? *Ne.*

Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev? *Trudim se. Po svojih najbolših močeh, prek glasbe, tud društva ... čim bolj se trudm, mam željo, kokr smo mogl, šli smo na druženja, ko so bli prazniki naši tle u Sloveniji, z Makedonci smo se dobil pa tko ... želja je velika.*

Kaj vam pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati? *Odločil bi se za makedonsko, ker sem Makedonec.*

Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje prvotne kulture vaših staršev? Ali boste na svoje otroke prenašali kulturo okolja ali priseljenko kulturo? *Da. Oboje. Zakaj, da sem priseljenc? Js se nimam za priseljenca. To so tisti, ki tle živijo po 10, 20 let. Jaz sem asimiliran – asimiliran Makedonc v Sloveniji.*

Ali imate občutek razpetosti med obema kulturama (občutek dvojne identitete)? Kako ju usklajujete? *Dve identiteti – da. Tukej ne vejo, kaj je tam in obratno. Tukej sem »gasterbajter«, ne, tam sem pa »Slovenac« – »ni na nebu, ni na zemlji«. To je osnovni problem. Usklajujem jih, ja ... tako, da se veliko pogovarjam z enimi in drugimi, da se s prijatelji pogovarjam o svoji domovini, o tem, kako se počutim, jih seznanjam z glasbo in našo hrano ... Skušam združevat obe kulture. Iščem priložnosti za obe kulture, glasba, društva, družina, dol grem obvezno pogledat ... pa družm se s svojimi prijatli Slovenci, izobražujem se ...*

Ali ste se želeli vrniti? Zakaj ste ostali? Ali bi se zdaj želeli vrniti? *Starši so hotl it nazaj, 14 al 16 let sm mel, nostalgija, domotožje. Ampak so ostal, ker tle je blo vse, dol pa nč, tuki služba, otroci smo hodil v šolo, šolo je blo treba dokončat ... Tam pa ni blo za nas nč. Niti nismo mel stikov z ljudmi dol, odtujil smo se. Dol so bile slabe razmere – ekonomske.*

Kakšen je vaš krog prijateljev? V katerem krogu ste najhitreje pridobili prijatelje ob vašem prihodu? *Mam prijatle vseh vrst, največ pa Slovencev, še iz šolskih klopi.*

Ali ste se soočali z nostalgijo? Na kakšen način ste premagovali domotožje? *Jah ... To je občutljiva tema. Sproži se ob dogodkih ali pa malenkostih, ki te spomnijo ... ob njej nazdravim svojim, ki jih ni zraven. Drgač pa ne bi o tem ...*

ODGOVORI – oseba 2 (sogovornik C)

Kateri je vaš materni jezik? *Makedonski.*

Mi zaupate vašo starost? *Da, 70 let.*

Ali ste se v Slovenijo priselili in kdaj? *Preselio sem se godine 1959., sa ženom.*

Ali prihajate iz mešanega etničnega zakona? *Ne, oba starša su Makedonca.*

Kako pogosto obiskujete izvorno državo svojih staršev? *Sad nč več, jer sm že prestar i pot je zame veliki napor. Utrujen sm. I star. A včasih dva tri puta ... krat na leto, cele počitnice. Otroke smo same pustili dole. Po celi mesec ili dva.*

Kako bi ocenili svoje znanje slovenskega jezika? *Mora da priznam, vrlo slabo, ja priznajem.*

Kateri jezik uporabljate pri komunikaciji z zakoncem/partnerjem, potomci, očetom in materjo, bratom in sestrami ter s prijatelji? *Sa ženom – makedonsko i srbohrvaško, sa sinovima – makedonsko i srbohrvaško, z mamo in očetom – nemam, sa bratom i sestrami – makedonsko i sa prijatelji – srbohrvaško i slovensko sa susedima.*

V katerem jeziku ste vzgajali svoje otroke (Ali je za vas pomembno, da znajo slovenski jezik)? *V makedonskem, ker drugog nismo znali. Kasnije tudi v srbskohrvatskom. Da, želeli smo da nauče.*

Ali ste svoje otroke spodbujali k učenju vašega maternega jezika? *Da, to je zelo pomembno.*

Je za vas pomembnejše znanje maternega ali slovenskega jezika (tako za vas kot za vaše otroke)? *Slovenskega jezika za otroke, za napredovanje v življenju. A za mene mešanica.*

Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika? *Ne. Znam ga dosta, ne znam pisati, ali ne želim ga više učiti. Šta znam, znam.*

Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine? *Ne. Takrat nije bilo potrebe, ker je bila Jugoslavija. Družil sem se s Srbima. Sedaj sem pa že star, a ne da?*

Kje ste se naučili slovenščine? *V službi in med prijatelji – koliko mi je uspelo.*

Ste se kdaj sramovali maternega jezika svojih staršev? *Ne.*

Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji? *Mislim, da nije potrebno.*

Kako bi opredelili svojo etnično/narodno pripadnost? *Se počutite kot Slovenec? Makedonac, od glave do pete. Niti malo Slovenc.*

Kateri dejavnik po vašem mnenju najbolj vpliva na oblikovanje etnične/narodne identitete (družina, prijatelji, služba, šola, društva, mediji ...)? *Družina, in pika.*

Ali praznujete slovenske (verske) praznike? *Praznujemo.*

Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev? *Da. To je u nas. Ne trebam se posebno truditi.*

Kaj vam pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati? *Hoćemo, da se naši otroci obnašajo kot Slovenci, ker živijo tu. Slovenija jim daje kruh. Jaz sem za to hvaležen. To je sve. Nisem pa Slovenac.*

Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje prvotne kulture vaših staršev? *Seveda, za to sem poskrbel. Predao sem jim vse, kaj vem.*

Ali se vam zdi, da imajo vaši otroci drugačen odnos do slovenske kulture in jezika kot vi? *Oni su se tu rodili i uspeli. Oni znaju jezik. Mi ni nismo toliko živeli u Sloveniji, nego više u Jugoslaviji.*

Ali imate občutek razpetosti med obema kulturama (občutek dvojne identitete)? Kako ju usklajujete? *Dupli identitet jst nimam. Jz sploh nisem Slovenc. Če sem že tu, se moram vsaj malo počutiti Slovenc – govorim pol slovensko, zelo se trudim, da govorim slovensko s Slovenci (prijatelji, susedi, v trgovini, pri zdravniku, v trafiki). Spoštujem Slovence, prilagodim se, ker se moram. Ker sem vljuden. Ker tudi oni mene spoštujejo. Okolica opaža, da ne znam slovenski, ampak vidijo, da se trudim.*

Ali ste se želeli vrniti? Zakaj ste ostali? Ali bi se zdaj želeli vrniti? *Trenutno se ne želim vrniti, sedaj je boljše. Takrat je bila nostalgija. Ampak nisem imel ekonomskih priložnosti dol. Tukaj so bili otroci preskrbljeni, so šli u školu, žena je imela posao. Ekonomske razmere so bile tu boljše, tam pa ne. Osvojili smo ta način življenja, način obnašanja.*

Kakšen je vaš krog prijateljev? V katerem krogu ste najhitreje pridobili prijatelje ob vašem prihodu? *Mešano – najveć Srbi.*

Kaj vam je predstavljalo najvećjo oviro ob prihodu? *Jezik – sploh ga nismo znali.*

Ali ste se sooćali z nostalgijo? Na kakšen način ste premagovali domotožje? *Na zaćetku je bilo najveć nostalgije. Žena je šla dol i za ceo mesec. Žena ni išla v službo, dokler otroci niso išli v šolo. Rabili smo jedno leto, da smo se privadili. Najprej smo se družili samo sa Neslovencima, Srbima, zbog jezika. Ko smo bolje razumeli jezik, smo se počeli družiti i s Slovencima. Nostalgijo smo delili na zabavah, sa ljudmi, koji su imali istu usodu. Vedno skupaj sa ženom. Veliko ćasa sem preživljavao z družino, preputovali smo celo Slovenijo, videli smo sve znamenitosti, veliko smo bili skupaj, saj je bila to edina družina, ki sem imao blizu, pored sebe. Šli smo dol barem dvakrat na leto, še posebej med poletjem, takrat smo otroke pustili dol celo poletje. Vse do vojne*

1990, kad su se stvari zelo spremenile. Začela se je sovražnost med ljudmi, gledanje postrani. Šele takrat sem to osetil.

ODGOVORI – oseba 3 (sogovornica B)

Kateri je vaš materni jezik? *Srbohrvaščina.*

Mi zaupate vašo starost? *Da, 47 let.*

Ali ste se v Slovenijo priselili in kdaj? *Preselila sem se leta 1983, ko sem dopolnila 18 let. Sama.*

Ali prihajate iz mešanega etničnega zakona? *Da, oče je bil Srb, mama je Makedonka.*

Kako pogosto obiskujete izvorno državo svojih staršev? *Enkrat na deset let.*

Kateri jezik uporabljate pri komunikaciji z zakoncem/partnerjem, potomci, očetom in materjo, bratom in sestrami ter s prijatelji? *Z zakoncem – srbohrvaško, s hčerko –srbohrvaško, z mamo – srbohrvaško, z bratoma – srbohrvaško ter s prijatelji – srbohrvaško in slovensko.*

V katerem jeziku ste vzgajali svoje otroke (Ali je za vas pomembno, da znajo slovenski jezik)? *V srbohrvaškem, slovenskega se je naučila sama v vrtcu in ob igranju zunaj, s sosedi. Pomembno je zaradi okolice in države, v kateri živimo ... integracije. Več jezikov znaš, več veljaš.*

Ali svoje otroke spodbujate k učenju vašega maternega jezika? *Da, da vejo, od kod so prišli.*

Je za vas pomembnejše znanje maternega ali slovenskega jezika (tako za vas kot za vaše otroke)? *Materni jezik tako ali tako znaš. Slovenskega, zato ker ima tukaj vse. Tukaj živi in komunicira v tem jeziku. Pomembno je, da se s prijatelji pogovarjaš v njihovem jeziku.*

Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika? *Ne, ker znam dovolj.*

Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine? *Da, izpopolnujem ga konstantno. Z branjem knjig, izobraževanjem. Na stara leta sem šla v šolo.*

Kje ste se naučili slovenščine? *S prijatelji, v družbi, tudi na poslu.*

Ste se kdaj sramovali maternega jezika svojih staršev? *Ne.*

Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji? *Mislím, da to ne bi nič spremenilo.*

Kako bi opredelili svojo etnično/narodno pripadnost? Se počutite kot Slovenka? 50 % Slovenka in 50 % Srbkinja.

Kateri dejavnik po vašem mnenju najbolj vpliva na oblikovanje etnične/narodne identitete (družina, prijatelji, služba, šola, društva, mediji ...)? *Vse po malem, družina.*

Ali praznujete slovenske (verske) praznike? *Da.*

Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev? *Tudi. Z glasbo, pravoslavniimi prazniki, jezikom.*

Kaj vam pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati? *Zelo, zame in za prihodnost mojega otroka. Tuki živim in sm se číst prilagodila, asimilirala. Slovensko.*

Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje prvotne kulture vaših staršev? *Da, da vejo od kod izvirajo njihovi starši. Da primerjajo dobre in slabe strani obeh kultur. Da potegnejo najboljše od obeh. Da majo več izkušenj v življenju. Eno in drugo. Otroci se, ko so majhni, najbolj naučijo jezika, zato smo jo najprej naučili naš materni, se prav tisti jezik, ki se ga ne bi mogla naučit v okolju. Vmes, ko se je učila slovenščino v vrtcu in med prijatli zunej ... smo jo spodbujali in ji pomagali. Ampak najprej sem jo naučila svoj materni jezik, ker je bil tud meni lažji, najbolj sm ga obvladala in kultura mi je bila najbližja.*

Ali se vam zdi, da imajo vaši otroci drugačen odnos do slovenske kulture in jezika kot vi? *Ne – tako so vzgojeni, da spoštujejo ene in druge.*

Ali imate občutek razpetosti med obema kulturama (občutek dvojne identitete)? Kako ju usklajujete? *Ne, počutim se pripadnica te države, ništa me ne vezuje dole. Nikad ne bi mogla dole živet. Hvaležna sem Sloveniji, dala mi je više nego moja država.*

Ali ste se želeli vrniti? Zakaj ste ostali? Ali bi se zdaj želeli vrniti? *Ne. Ostala sem zarad ekonomskih razlogov – službe. Pa tud po smrti očeta nisem imela nič, kar bi me vezalo na dole.*

Kakšen je vaš krog prijateljev? V katerem krogu ste najhitreje pridobili prijatelje ob vašem prihodu? V krogu Slovencev.

Kaj vam je predstavljalo največjo oviro ob prihodu? *Jezik – nič drugega.*

Ali ste se soočali z nostalgijo? Na kakšen način ste premagovali domotožje? *Na začetku, ko sem se učila jezik, sm mela nostalgijo. Bla sm zmedena, vse mi je blo novo. Kulturni šok ... drugačen način življenja, na novo pridobit prijatelje, neznano, služba, vse ... mela sem čustvene težave – mislila sem, da se ne bom nikol prilagodila – hladni ljudje, tam so bili vsi toplejši, bolj prijazni ... Zadovoljen si z majhnimi stvarmi, s katerimi doma ne bi bil zadovoljen, tu se pa hvataš za vsako dobro dejanje, za vsako lepo besedo, za svaku slamku. Nov izživ, nov jezik – veliko sem se učila jezik, hotela sm ga znati. Včasih sm jokala ... iz trme sem se učila jezik. Sveto pismo sm brala, ki ga prej nism nikoli. Kar nisem razumela, sem spraševala. Potovala sem v neznane*

kraje, za vikend, da napolnim baterije. Veliko sem razmišljala in se tolažila, da je to prehodno, da bo bolje, in da za vsakim dežjem posije sonce. Zdaj sem si ustvarila družino in posijalo je sonce. Hvaležna sem Sloveniji za vse, kar mi je namenila.

ODGOVORI – oseba 4 (sogovornica Č)

Kateri je vaš materni jezik? *Srbohrvaščina.*

Mi zaupate vašo starost? *26 let.*

Ali ste se v Slovenijo priselili in kdaj? *Tuki sem se rodila.*

Ali prihajate iz mešanega etničnega zakona? *Da, oče je Makedonec, mati pa Srbkinja.*

Kako pogosto obiskujete izvorno državo svojih staršev? *Na vsake štiri leta.*

Kateri jezik uporabljate pri komunikaciji z zakoncem/partnerjem, potomci, očetom in materjo, bratom in sestrami ter s prijatelji? *Z zakoncem – nimam, z otroki – nimam, z mamom – srbohrvaško, z očetom – srbohrvaško, z brati, sestrami – nimam, s starimi starši – srbohrvaško, z ostalimi sorodniki – makedonsko ter s prijatelji – slovensko.*

V katerem jeziku ste vzgajali svoje otroke (Ali je za vas pomembno, da znajo slovenski jezik)? *Nimam otrok. Bi jih pa najprej učila srbohrvaško, to je svoj materni jezik, ker otrok mora met neko kulturno izročilo, kamor se lahko ... zateče. Neko svojo osnovo mora met, neko ozadje, da se počut posebnega, bolj ne vem kako bi ... unikatnega. Torej da najprej ohrani stik s preteklostjo, in pol ga sistematično uvajaš v prihodnost – pred vrtcem otroka seznaniš s slovenskim jezikom, v katerem se bo tko ali tko sporazumeval naprej ... še desetletja. Otroku bi predstavlja obe kulturi, kako jih bo skombiniral, katero bo izbral in ali bo še kakšno dodal, to je pa čist njegova izbira, vse je naprej na njem. V bistvu bi ga vzgajala točno tko, kot so vzgajal mene.*

Ali boste svoje otroke spodbujali k učenju vašega maternega jezika? *Ja, predniki so pomembni, pridejo prov, ko ti je težko v življenju. Takrat maš občutek, da nekam spadaš in da si del nečesa velkega, od koder prihajaš.*

Je za vas pomembnejše znanje maternega ali slovenskega jezika (tako za vas kot za vaše bodoče otroke)? *Materni jezik mi daje občutek varnega zatočišča ... uporabljam ga v najbolj čustvenih situacijah. Je kokr ... nekako ... človekovo bistvo. Tud če so moji najboljši prijatli Slovenci, prov vsi ... pa živim že celo življenje tuki, mi materni jezik pomaga, da ustvarim neko ravnotežje. Ne bi mogla ne brez enga ne brez družga. Je pa res, da če bi šla v tujino, bi za alternativni jezik rajši zbrala materinščino.*

Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika? *Ja, večkrat bi šla dol, pa tud knjige bi brala, leposlovne ... v srbsčini ... pa formalno izobraževanje, če ne bi blo plačljivo, v bistvu bi se kr angažirala, če bi bla za to možnost ...*

Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine? *Mislím, da jezika nikol ne znaš dovolj. Ampak tuki ni več vprašanje, če želim, ampak preprosto moram. Zarad osebnega in profesionalnega razvoja.*

Kje ste se naučili slovenščine? *Najprej v vrtcu, istočasno zunaj, ob igranju s sosedi in prijatli, nekaj malega, ampak res malo, pa tudi doma.*

Ste se kdaj sramovali maternega jezika svojih staršev? *Ne, nikoli.*

Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji? *Ne vem, če bi blo to koristno, kakšen bi bil interes otrok in njihovih staršev.*

Kako bi opredelili svojo etnično/narodno pripadnost? Se počutite kot Slovenka? *To je res težko. Še posebej zato, ker prihajam iz mešanega zakona. Hvaležna sem Sloveniji za vse, ampak preprosto ne morem rečt, da sem Slovenka. Tuki se ne počutim doma. Čeprav nisem nikol živela v Makedoniji al Srbiji, je občutek, ko si tam, čist drgačen. V Makedoniji je res domače, pa ne vem, zakaj. Tist filing, kot da sem se rodila tam in ne tle. Za Srbijo vela isto, močno me veže jezik. Če bi ble tam ekonomske razmere drugačne, bi šla takoj tja. Ampak vsi vemo, da nikol ne bojo in da smo glih zato vsi tukej, kjer smo.*

Kateri dejavnik po vašem mnenju najbolj vpliva na oblikovanje etnične/narodne identitete (družina, prijatelji, služba, šola, društva, mediji ...)? *Družina, k te brani pred okolico, če ni ok, če je ... kruta. Če te pa družina ne podpira, pol je pa bol pomembno vse drugo. Če je prava družina, ona diktira stvari. Če pa ne, pa človk dela vse glih obratno.*

Ali praznujete slovenske (verske) praznike? *Da, in ene in druge.*

Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev? *Da, tko se počutim povezana s svojimi predniki in tistimi, ki jih ni poleg. Poslušam glasbo, pravoslavniimi prazniki, hrano, kuharskimi specialitetami, gledam njihove novice, skušam si približati njihov vsakdanjik ... gledam njihove novice, kontakti dol ... Skype pa to ... pa Facebook ... pa telefoni pa sms-i ... to zdej vse laufa ...*

Kaj vam pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati? *Zelo, za izobraževanje, poslovno uspešnost in uspešno funkcioniranje posameznika ... za to je znanje jezika nujno. Pomen mi kariero,*

masko za zunanji svet in tiste bistvene cilje. Notranjost je pa cela druga. Ne bi pa mogla zbirat, ker sem človek navzven in navznoter. Eno brez družga ne gre.

Se vam zdi pomembno, da vaši bodoči otroci ohranjajo navade in običaje prvotne kulture vaših staršev? Ja, morajo. Vez s kulturo je vez s starši in predniki, te vezi pa je nemogoče pretrgat.

Ali imate občutek razpetosti med obema kulturama (občutek dvojne identitete)? Kako ju usklajujete? Včasih, ker v bistvu nimam doma. Za svoje sorodnike dol sem Slovenka, tujka, k ma velik dnarja, ekstra izobražena. Nimajo realne slike o men, še hujše pa je, da me nimajo za svojo, čeprav me majo radi. Pa tud ne želijo met drugačne predstave o men, ker jim to čist ustreza. Za njih je Slovenija Amerika. Tud Slovenci nikoli ne vejo, kateri praznik naj mi čestitajo in al mam glede njih in izbire partnerja kakšne predsodke. Oni me sprejmejo v celoti, tle ni v njih problem, majo me za svojo. Problem je v men, jz nisem njihova, ampak sm na istem k moja družina ... oni so edini, k majo enako usodo z mano, k jst ....

Ali ste se želeli vrniti? Zakaj ste ostali? Ali bi se zdaj želeli vrniti? Nikol nisem mela možnosti, da bi se vrnila. In tud ne bi se, preprosto vsi bežijo od tam, zaradi slabih razmer. Rajši bi vse pripelala sm.

Kakšen je vaš krog prijateljev? V katerem krogu ste najhitreje pridobili prijatelje ob vašem prihodu? Zmeri so bli to Slovenci in čist poslovenjeni Južnjaki, nikol se nism zuni doma v slovenskem okolju pogovarjala drgač kokr slovensko, s prijatli mojih let sigurno ne.

Ali ste se soočali z nostalgijo? Na kakšen način ste premagovali domotožje? Nostalgija je zmeri tle ... spomini, klici od dol, muzika ... glasba, skupna praznovanja, razne obletnice... Najtežje se je poslovit in ko pridem nazaj, rabm vsaj en mesec, da se prvadim, da pridm na svoj tir in spet pozabm za neki časa ... potolažim se, da se spet kmal vidmo pa slišmo pa tko ... Včasih se mi zdi, da je ob rednih stikih samo težje, kr se tako spomniš, kok človeka pogrešaš in kaj na njemu in tko ... ko ga ni tuki in tko ... Pač, ful je težko.

ODGOVORI – oseba 5 (sogovornica A)

Kateri je vaš materni jezik? Makedonski.

Mi zaupate vašo starost? 33 let.

Ali ste se v Slovenijo priselili in kdaj? Da, deset let nazaj.

Ali prihajate iz mešanega etničnega zakona? Ne, oba sta Makedonca.

Kako pogosto obiskujete izvorno državo svojih staršev? Vsake štiri leta.

Kako bi ocenili svoje znanje slovenskega jezika? Srednje, tolko da se lahko pogovarjam.

Kateri jezik uporabljate pri komunikaciji z zakoncem/partnerjem, potomci, očetom in materjo, bratom in sestrami ter s prijatelji? Z možem – slovenski, otroci – slovenski, z mamo – makedonski, z očetom – makedonski, z brati, sestrami – makedonski, s starimi starši – makedonski in s prijatelji – slovensko.

V katerem jeziku ste vzgajali svoje otroke (Ali je za vas pomembno, da znajo slovenski jezik)? V slovenskem. Zelo pomembno, ker morajo hodit v šolo, v vrtec in v trgovino ... na splošno je vse v slovenskem jeziku, morajo komunicirat slovenščino. In vsa žlahta govori slovensko, noben ne zna makedonsko.

Ali svoje otroke spodbujate k učenju vašega maternega jezika? Ne, kr sem se čist asimilirala. Družina mojega moža noče, da jih učim makedonsko.

Je za vas pomembnejše znanje maternega ali slovenskega jezika (tako za vas kot za vaše otroke)? Slovenskega. Zato, ker otroci ne bojo šli dol, razen na počitnice, na vsake 4 leta. In ne bojo vzgajani v tej kulturi, ne počutijo se otroci Makedonci. Ker že imena imajo čista, čista slovenska imena, niso internacionalna.

Ali želite izpopolniti svoje znanje maternega jezika? Ne, ker ni mi potrebno, ker ga ne bom uporabljala, redko kdaj ga bom uporabljala. Na vsake 4 leta gremo, samo tolik, da ne pozabim jezik govort.

Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine? Da, učim se z mojimi tamalimi. Otroci se učijo v šoli in js se učim z njimi. Ene druge učimo. Tisto, kar ne znam mi povejo otroci, ker hodijo v šolo in majo več znanja. Js pa jim pomagam pr domači nalogi, samo ne slovenščini, pr drugih stvareh pa ja. Vsi prijatelji so Slovenci, komuniciramo. Mož mi pomaga.

Kje ste se naučili slovenščine? Doma, z možem. S prijatelji, pr zdravniku. Kamorkol sm šla, sem se trudila govort slovensko kokr sm vedla, pol so me pa popravljaj pa učil.

Niste se pa učili iz knjig? Ne, ker nisem imela časa. Moram se ukvarjat z otroc, živim na kmetiji. Družina ni vzgojena v tem, da bi bral knjige, ampk delal, samu delal.

Ste se kdaj sramovali maternega jezika svojih staršev? Ne.

Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji? Mislim, da bi se pritoževali.

Kako bi opredelili svojo etnično/narodno pripadnost? Se počutite kot Slovenka? Ne, nikol se ne bom počutila Slovenka. Zaradi, ker v moji družini me ne sprejmajo, da sem Makedonka.

Kateri dejavnik po vašem mnenju najbolj vpliva na oblikovanje etnične/narodne identitete (družina, prijatelji, služba, šola, društva, mediji ...)? *Družina in prijatli, ker sem največ v tem krogu. Ker nikamor drugje ne grem. Samo družina in prijatli Slovenci.*

Ali praznujete slovenske (verske) praznike? *Ja. Spremenila sem vero. Če sm se hotla poročiti, sm morala.*

Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev? *Ne, kr se prilagajam tej kulturi in željama moža, taščče ... ostale žlahte. Moja ne živi tuki.*

Kaj vam pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati? *Zelo pomembna, ker nimam druge izbire in to je vse, kjer svojo prihodnost. Če bi lako izbrala, bi se odločila za makedonsko, ampk kr sm že tuki, se moram prilagodit. To je bil pogoj, da ostanem tuki, dol je revno, nimam od kaj živet, nimam za kruh ...*

Se vam zdi pomembno, da vaši otroci ohranjajo navade in običaje prvotne kulture vaših staršev? *Zaenkrat nimam možnosti, mogoče kasnej, samo bo bilo prepozno. Do zdej niso imeli možnosti ... da bi spoznal drugo kulturo, razn na počitnicah, tam so bli premajhni, da bi razumel.*

Ali imate občutek razpetosti med obema kulturama (občutek dvojne identitete)? Kako ju usklajujete? *Da. Težko, ampk se trudam. Rada bi praznovala praznike, k sm navajena, pa ne moram. Rada bi kuhala zadeve, pa ne moram, ker niso navajeni na to hrano.*

Kako lahko živite pod prisilo? *Če hočem imeti bolji život, da. Sama sm si izbrala tackga partnerja, k ne ... kako se reče ... ne more drugo kulturo prenašat, razen slovensko. Jokam, kličem domov, ampk ne kažem vse, da se ne bojo sekirali ... vem, da ne morajo pomagat.*

Se komu drugemu zaupate? *Ne, trpim. I upam, da bo enkrat mau drgač. Z leti tud bolečina zgine.*

Ali ste se želeli vrniti? Zakaj ste ostali? Ali bi se zdaj želeli vrniti? *Da, hotela sm se vrnit, ampk so me moji prepričal, da potrpim. Spet je blo za preživet. Ni možnosti za nazaj, ni možnosti preživet. Zdej je že prepozno. Otroci grejo v šolo, majo obveznosti. Edina če grem brez otroka, to pa ne moram.*

Kakšen je vaš krog prijateljev? V katerem krogu ste najhitreje pridobili prijatelje ob vašem prihodu? *Sosedi i žlahta, vsi Slovenci.*

Kaj vam je predstavljalo največjo oviro ob prihodu? *Jezik, ljudje nepoznani, kmetija, mala vas, malo ljudi ... zaprto vse.*

Ali ste se soočali z nostalgijo? Na kakšen način ste premagovali domotožje? *Da. Jokala sm, klicala sm domu, ukvarjala sm se z otroc. Poslušala sm muzko na mp3-ju, da me ni noben drug slišal. Skuhala sm si makedonske zadeve. Na začetku sm imela prijatelco, ki je dolgo nazaj na istem ko js, k ni od tuki, pa mi je blo lažje pa me je poslušala pa mi pomagala pa je blo boljše.*

ODGOVORI – oseba 6 (sogovornik D)

Kateri je vaš materni jezik? *Moj materni jezik je slovenski.*

Mi zaupate vašo starost? *30 let.*

Ali ste se v Slovenijo priselili in kdaj? *Ne, tukej sem rojen.*

Ali prihajate iz mešanega etničnega zakona? *Da, mama je Srbkinja, oče pa Slovenec.*

Kako pogosto obiskujete izvorno državo svoje matere? *Dvakrat na leto, običajno čez poletje. Že od mojga prvega leta, tako sem se naučil jezik. Mama je na svoje ful navezana ... na teto pa na babico, tko da smo šli doskrat dol. Razen med vojno, takrat smo prekinli.*

To pomeni, da se pogostost obiskov skozi leta ni nič spreminjala? *Ja, se je. Ko je bila vojna nismo hodil dol, zato moj mlajši brat še vedno ne zna jezik – srbski, seveda.*

Kateri jezik uporabljate pri komunikaciji z zakoncem/partnerjem, potomci, očetom in materjo, bratom in sestrami ter s prijatelji? *S punco – slovenski, nimam otrok, z mamu – slovenski, z očetom – slovenski, z bratom – slovenski, s starimi starši – srbski, s prijatelji – slovenski.*

V katerem jeziku boste vzgajali svoje otroke (Ali je za vas pomembno, da znajo slovenski jezik)? *V slovenskem. Srbščino se bojo naučil, ko bodo na obisku pri sorodnikih v Srbiji, tako kot sm se js.*

Ali boste svoje otroke spodbujali k učenju maternega jezika svojih staršev? *Meni tud mama ni vsiljevala nobenga od jezikov, tko da ne. Jih bom pa nauču to, kar znam.*

Je za vas pomembnejše znanje maternega ali slovenskega jezika (tako za vas kot za vaše otroke)? *Slovenskega, ker sem si tuki ustvaru življenje.*

Ali želite izpopolniti svoje znanje srbskega jezika? *Ja, ampak ne da se mi trudit na to. Ne bi hodu na tečaje. Najrajši gledanje filmov in obiski sorodnikov dol v Srbiji.*

Ali želite izpopolniti svoje znanje slovenščine? *Ne, ker znam dost.*

Kje ste se naučili slovenščine? *Doma, oba sta me učila slovensko, tud mama – ona mi je kasnej tud pomagala pr slovenščini v šoli ... domače naloge ... čeprov sm bil v glavnem samostojen. Jezik se je pa naučila iz knjig, naštudirala je cel pravopis in slovnico.*

Ste se kdaj sramovali maternega jezika svoje matere? *Ja, v osnovni šoli, kr so me zafrkavali. Pa ne sm Slovenci.*

Ali mislite, da bi bilo dobro, da bi se otroci v šolah seznanjali s kulturo, zgodovino in jezikom neslovenskih etničnih/narodnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji? *Ne, ni potrebe.*

Kako bi opredelili svojo etnično/narodno pripadnost? Se počutite kot Slovenec? *Nisem pol-pol. Počutim se 70 % Slovenec in 30 % Srb.*

Zakaj razmerje ni bolj enako? *V Sloveniji sem se rodil, tu sm odraščal, tu mam prijatle, s katerimi sm se pogovarjal samo slovensko, tak tud z bratom, tu sem se šolal, punca je Slovenka ... Srbi pa so sorodniki, k jih zelo rad obiščem in mi dajejo občutek, kot da jim pripadam. In pa mama.*

Kateri dejavnik po vašem mnenju najbolj vpliva na oblikovanje etnične/narodne identitete (družina, prijatelji, služba, šola, društva, mediji ...)? *... Družina, ja ... najbolj družina.*

Ali praznujete slovenske (verske) praznike? *Ja. Na začetku smo ... ene prvih deset let ja ... smo praznoval tudi srbske, k se je mama priselila ... zdej pa v glavnem sam slovenske ... Čeprov je oče ateist, jz pa brat pa tud ... mama pa kukr zapiha, pa zdej je vegetarjanka.*

Ali ohranjate izvorno kulturo svojih staršev? *Jz ne, ne poslušam glasbo, glih tko ne moj brat, to je nekak ostalo pri mami. Tud kuham bolj vse, nobenih srbskih specialitet.*

Kaj pa mati? *Da, ona še vedno. O ja ... sarma pa te zadeve.*

Kaj vam pomeni večinska kultura? Za katero bi se odločili, če bi morali izbirati? *Za srbsko. Boljše se počutim med njimi, sprejmejo me za svojga. Čutim večjo pripadnost, bolj so topli odnosi.*

Se vam zdi pomembno, da vaši bodoči otroci ohranjajo navade in običaje prvotne kulture vaših staršev? *Ne, čist vseen mi je. Nimam občutka, da sm to mami dolžan. Otroci bojo sami zbrali, js jih bom pelal dol na obisk, pa kšna srbska muzika, pa hrana, pa dol se bojo jezik naučil ... kaj naj še?*

Ali imate občutek razpetosti med obema kulturama (občutek dvojne identitete)? Kako ju usklajujete? *Ne, sm to, kar sem. Vsak mora biti zadovoljen s tistim, kar je. Pripadnost ni pomembna.*

Ali ste se želeli vrniti? Zakaj ste ostali? Ali bi se zdaj želeli vrniti? *Ne, nikol se nismo želel vrnit, nobeden od nas, tud mama ne.*

Kakšen je vaš krog prijateljev? *V glavnem Slovenci.*

Kaj vam je predstavljalo največjo oviro ob prihodu? *Moji mami jezik ... in po njenih besedah Slovenci, k so bli »žleht«. Ampak so jo sprejel, ko se je naučila jezik.*

Ali ste se soočali z nostalgijo? Na kakšen način ste premagovali domotožje? Nostalgijo mam po ljudeh dol. Nč ni posebnega, bom pač šou spet tja.

IZJAVA O AVTORSTVU IN OBJAVI NA SPLETNIH STRANEH

Spodaj podpisani/podpisana Nataša Ristovska izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Medgeneracijski prenos izvorne kulture in izvornega jezika pri pripadnikih prve ter druge generacije priseljencev z območij nekdanje Jugoslavije* moje avtorsko delo in da se strinjam z objavo v elektronski obliki na spletnih straneh Oddelka za pedagogiko in andragogiko.

Kraj in datum:

Ljubljana, 28. 5. 2013

Podpis:

Nataša Ristovska